

Se on aina vähän ryhmän mukaan

Hämeen linnan opastetut kierrokset kulttuuriperintöprosessina

Mari Vadén

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma

Kulttuuriperinnön tutkimus

Huhtikuu 2016

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

VADÉN, MARI: Se on aina vähän ryhmän mukaan. Hämeen linnan opastetut kierrokset kulttuuriperintöprosessina.

Pro gradu -tutkielma, 78 sivua, 2 liitesivua.

Kulttuuriperinnön tutkimus

Huhtikuu 2016

Tutkimuksessa tarkastellaan Hämeen linnan opastettujen kierrosten sisältöä ja sen muutoksia, soveltaen Anna Sivulan esittämää kulttuuriperintöprosessiteoriaa. Teorian mukaan kulttuuriperintöyhteisön monumentalisoivan, omaksuvan ja historioivan identiteettityön kohtauspisteessä on kulttuuriperintöprosessi. Tutkimuskysymys on: miten kulttuuriperintöprosessin identiteettityö on näkynyt ja näkyy Hämeen linnan opastettujen kierrosten muotoutumisessa ja muutoksessa? Oppaiden kierrokset tulkitaan syntyneiksi identiteettityön tuloksena. Opas myös esittää linnan kävijöille kutsun tekemään identiteettityötä kierroksillaan ja siten uusintaa osallisuutensa jatkuvasti.

Tutkimusaineisto koostuu yhdentoista linnassa työskennelleen oppaan haastattelusta, yhdeksän opastetun kierroksen havainnoinnista ja 56 tutkimusaiheeseen liittyvästä linnan lehtileikearkiston lehtijutusta. Haastattelut ja havainnoinnit on litteroitu ja tematisoitu aiheittain. Haastatteluaineiston analyysissä esiin tulleet kertomukset liitettiin tutkimuskirjallisuudessa esiintyviin käsityksiin kulttuuriperinnön luonteesta ja muuttumisesta. Havainnointiaineistoa ja haastateltujen oppaiden näkemyksiä opastuksista ja niiden välittämästä tiedosta vertailtiin lehtijutuissa esiintyviin käsityksiin.

Opastetut kierrokset rakentuvat joka kerta osallistujien mukaan. Oppaat muokkaavat kierrosta paitsi verbaalisen palautteen, myös tulkitsemiensa eleiden, ilmeiden ja asentojen perusteella, käynnistäen kulttuuriperintöprosessiin kuuluvan neuvottelun. Kulttuuriperintöprosessin jatkuva läpikäyminen kehittää opasta työssään.

Opaskoulutus on kulttuuriperintöprosessin kannalta tärkeä. Koulutuksessa syntyy osallisuuden kokemusta, joka johtaa kulttuuriperintöyhteisön jäseneksi, kun jaettua historiaa liitetään menneen jälkeen ja kun oppaat rakentavat itsestään historiatietoista Hämeen linnan toimijaa. Linnaa tutkineiden luennoitsijoiden käyttäminen opaskoulutuksessa tukee oppaiden käsitystä roolistaan jaetun historian asiantuntijoina.

Kierrosten pääasiallisena sisältönä on historiatieto linnasta. Erityisenä murroskohtana sisällössä näkyy linnaa koskevan tutkimuksen muuttuminen rakennushistoriapainotteisesta sosiaalishistoriapainotteiseksi. Käsitykset historiatiedosta ja kuulijoiden odotuksista voivat olla ristiriidassa, näin erityisesti kummitustarinoiden kohdalla. Suurin osa haastatelluista on pyrkinyt välttämään fiktiivisiä tarinoita keskittymällä faktatiedon kertomiseen. Lehtiartikkeleiden perusteella kummitusjuttujen vähemmälle jättämisen voi tulkita periytyvän restaurointiajalta, jolloin linnan tutkijat eivät ole kertoneet fiktiivisiä tarinoita, joten sellaisia ei ole oppaiden tutkijoilta saamaan jaettuun historiaan kuulunut. Osa oppaista pitää kuitenkin fiktiivisiä tarinoita opastetun kierroksen sisältöön kuuluvina ja myös osa kävijöistä ja linnasta kirjoittaneista toimittajista olettaa fiktion kuuluvan linnan tarjoamaan jaettuun historiaan.

Opastetut kierrokset jatkavat kulttuuriperinnön ylläpitoa ja oppaat luovat uutta kulttuuriperintöä valitsemalla historiasta kierroksella kerrottavat asiat, jotka he kiinnittävät linnaan. Kulttuuriperintöprosessi on jatkuvaa ja on haastatteluaineiston perusteella ollut käynnissä Hämeen linnassa opastushistorian alkuajoista lähtien.

Asiasanat: Kulttuuriperintöprosessi, identiteettityö, opastus, Hämeen linna

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta	1
1.2 Teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymys	8
1.3 Metodi, aineisto ja aikaisempaa tutkimusta	14
2. Sanoilla rakennettu linna	21
2.1 Näkyvissä olevat asiat, rakenteet ja tarinat	24
2.2 Näkymättömissä olevat asiat, rakenteet ja tarinat	28
3. ”Se on oppaan tehtävä muodostaa se kierros” - Opas kulttuuriperinnön välittäjänä	34
3.1 Opaskoulutuksesta, vuorovaikutuksesta ja muusta	34
3.2 Opastettujen kierrosten sisällön muutoksesta	46
4. Kummat kummitukset - Yliluonnolliset asiat ja fiktio kierrosten sisällössä	56
5. Lopuksi	65
Tutkimusaineisto	70
Lähteet	73
Liitteet	76

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Hämeen linna ja tutkimuskysymyksen synty

Hämeenlinnan kaupungissa sijaitseva Hämeen linna on Museoviraston alaisen Suomen kansallismuseon ylläpitämä nähtävyysskohte, jossa vuonna 2014 kävi 60 417 henkilöä¹. Linna on avoinna yleisölle ympäri vuoden. Hämeen linnan tarkkaa perustamisajankohdtaa ei tiedetä, linnan vanhimman osan oletetaan olevan 1200-luvun loppupuolelta. Linna on ollut 1300- ja 1400-luvuilla Ruotsin armeijan tukikohta. Kruunun hallintokeskuksena Hämeen linna on ollut 1500-luvulla. Seuraavalla vuosisadalla Hämeen linna on ollut syrjässä Ruotsin poliittisista keskuksista, jolloin linnan merkitys valtakunnassa ei ole ollut merkittävä. Tilanne muuttui 1700-luvulla, kun Ruotsi menetti alueitaan Venäjälle. Linnaa uudistettiin ja siitä päätettiin tehdä armeijan varikkolinnoitus. Suomen sodan jälkeen linnasta tehtiin vankila ja naisvankilana Hämeen linna toimi 1881-1972. Linnaa alettiin tutkia ja restauroida 1950-luvulla vankilan muutettua pois päälinnasta. Kokonaisuudessaan linnan restaurointi valmistui 1980-luvulla. Linna on ollut avoinna ympäri-vuotisesti yleisölle vuodesta 1979.²

Linnan nykytoimintaan on kuulunut nähtävyysskäytön alusta asti opastettujen kierrosten tarjoaminen linnavieraille juhla- ja kokoustilapalveluiden lisäksi. Opastettuja kierroksia on viety linnassa myös ennen vuotta 1979. Vankila muutti pois päälinnasta vuonna 1953 ja kehämurirakennuksista vuonna 1972. Opastettuja kierroksia veivät 1960-70 -luvulla osaksi Hämeen Wanhan Linnan Kilta ry:n palkkaamat oppaat ja osaksi Muinaistieteellisen toimikunnan palkkaamat oppaat, jotka myös avustivat linnan tutkijoita tutkimustyössä. Vuodesta 1979 alkaen linnan opastustoiminnasta on vastannut Museovirasto ja sen palkkaamat oppaat. Linnassa kävi vuonna 2015 opastetuilla kierroksilla 21 900 henkilöä³, joten kierrokset tavoittavat suuren joukon ihmisiä.

Olen työskennellyt Hämeen linnassa vuodesta 2004 lähtien, ensiksi oppaana vieden kierroksia suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja saksaksi. Siirryin oppaan työstä projekti-sihteeriksi linnassa vuonna 2006 ja olen sittemmin ollut muun muassa mukana suunnittelemassa Hämeen linnan oppaille järjestettävää koulutusta. Opastan edelleen tarvittaes-

1 Museotilasto 2014, 47.

2 Vilkuna 2001.

3 Sähköpostiviesti, Hämeen linnan palveluvastaava Terhi Kiskonen 29.3.2016.

sa linnassa muiden työtehtävieni ohessa. Työvuosieni aikana olen havainnut, että opastetut kierrokset muuttuvat, vaikka osa kierroksen sisällöstä pysyykin samana.

Kun pääsin linnaan töihin kesäoppaaksi, olin innoissani työstäni ja pidin tärkeänä, että sain kertoa linnan historiasta kävijöille. Edelleen opastettu kierros on tärkeä ja suosittu osa Hämeen linnan yleisötoimintaa, sillä linnassa ei ole esillä juurikaan linnan esineistöä, koska sitä ei ole säilynyt. Olen työssäni linnassa miettinyt, millaista kulttuuriperintöä opastettu kierros on ollut Hämeen linnan opastuksen historian ajan, millaisia muutoksia siinä on ollut vai onko kierros pysynyt samana vuosikymmenestä toiseen. Olen kuullut sekä huhuja hurjista tarinoista linnan kierroksilla että kuullut omakohtaisesti varsin mielikuvituksellisia tarinoita, joita linnassa on kerrottu. Näihin omiin kysymyksiini kierroksen sisällöstä toivoin saavani vastauksen, kun mietin opinnäytetyöni aihetta ja toteuttamista.

Tämän taustan perusteella alustavaksi tutkimuskysymykseksi muodostui: ”mitä linnasta on kerrottu opastetuilla kierroksilla ja miten kerrottu on muuttunut vuosien saatossa?” Tarkoitukseni tutkimuksessa on tavoitella myös hyötyä opastettujen kierrosten kehittämiseen Hämeen linnassa.

Opastettu kierros

Mitä on tutkimukseni aiheena oleva opastettu kierros? Tutkimuskirjallisuudesta löytyy määritelmiä opastetusta kierroksesta. Museopedagogisen yhdistyksen Pedaali ry:n julkaisussa opastettu kierros määritellään museopedagogisen toiminnan perusmuotoiseksi tilanteeksi, jossa museon auktorisoima henkilö kertoo museon sisällöistä kuulijakunnalle. Opastus ei kuitenkaan ole yksisuuntainen asiapitoinen luento, vaan se muuntuu ja muokkautuu näyttelyn, kuulijakunnan ja tilanteen mukaan.⁴ Myös brittiläinen tutkija Katie Best pitää määritelmää, jonka mukaan opastettu kierros muistuttaa luentoa, harhaanjohtavana, sillä opastus ei ole oppaan yksinpuhelua kuulijajoukon edessä, vaan jatkuvaa vuorovaikutusta oppaan ja ryhmän välillä.⁵ Kierroksella kävijöiden osallisuutta Bestin mukaan eivät ole vain kysymykset tai keskustelu. Myös puheen kuunteleminen, oppaan esittämän kohteen katseleminen ja kierrokseen osallistuminen siten, että osoittaa

⁴ Kaitavuori, Levanto, Raivio, Venäläinen & Wahlbeck 2009, 3.

⁵ Best 2012, 36.

huomionsa oppaalle eikä esimerkiksi puhu muiden opastettavien kanssa, on osallisuutta.⁶

Best toteaa, että opastettuja kierroksia on tutkittu vähän, vaikka ne ovat huomattava ja pysyvä osa museokävijöille tarjottua ohjelmaa. Museot käyttävät oppaita tarjotakseen kävijöille saavutettavuuden kokoelmiin ja rakennuksiin. Oppaiden arkipäivän käytäntöjä on Bestin mukaan on jätetty huomiotta tutkimuksessa, joka on keskittynyt kävijöihin ja museopedagogeihin. Lisäksi tutkimukset oppaista ovat jättäneet kävijöiden merkityksen tutkimuksista pois.⁷

Bestin tutkimuskohteena, josta hän kirjoittaa artikkelissaan, ovat oppaan ja kävijöiden puhe ja toiminta. Bestin tutkimus on toteutettu videokuvaamalla opastettuja kierroksia. Videotallennemateriaali on analysoitu käyttämällä keskusteluanalyysia.⁸ Best esittää tutkimuksessaan, että opastettu kierros on jatkuva vuorovaikutteinen tilanne, jossa kysymykset ja vastaukset eivät ole ainoita keinoja, joilla opas voi johtaa yleisön osallistamista.⁹ Oma tutkimukseni ei ole oppaan ja kävijöiden vuorovaikutuksen tarkastelua havainnoimalla tilannetta opastetuilla kierroksilla, vaan näkökulmani opastettuihin kierroksiin tulee kulttuuriperintöprosessin käsitteen kautta. Tutkimuksessani tulee kuitenkin esille Bestin tapaan käsitys opastetulla kierroksella tapahtuvasta jatkuvasta vuorovaikutuksesta oppaiden ja kävijöiden välillä. Kuten jatkossa tulen esittämään, vuorovaikutusta voidaan tulkita vuorovaikutukseen osallistuvien tekemänä identiteettityönä, jonka seurauksena kulttuuriperintöprosessissa syntyy kulttuuriperintöä.¹⁰

Museoviraston nykyisen pääjohtajan Juhani Kostetin mukaan ”suuri yleisö” toimii museon toimeksiantajana. Tämä yleisö odottaa museon sanoman täyttävän ”korkeimmat ajateltavissa olevat tieteelliset vaatimukset samalla kun sitä tarjotaan kiehtovassa ja helppotajuisessa muodossa.”¹¹ Opastettu kierros tähtää tähän museon sanoman välittämiseen.

Turun linnasta narratiivisena tilana folkloristiikan väitöskirjan tehneen Petja Aarnipuun mukaan opastuksen tulisi olla informatiivinen ja miellyttävä museopedagogisin keinoin elävöitetty historiatietokierros. Opas tarjoaa uusia näkökulmia kävijöille näiden esiym-

6 Best 2012, 36 ja 45-47.

7 Best 2012, 35.

8 Best 2012, 37.

9 Best 2012, 36.

10 Sivula 2015.

11 Kostet 2000, 17.

määräyksen pohjalta.¹² Petja Aarnipuun tutkimuksessa Turun linnasta Aarnipuu tulkitsee opastettujen kierrosten oppaiden olevan tilan tulkkeina yleisölle.¹³ Uudelleenahmottaminen aktuaalistuu opastetuilla kierroksilla, kun opas konstruoi sen narratiivisen ajan, missä kulloinkin ollaan.¹⁴ Opastuksen merkitys on Turun museokeskuksen tutkijan Nina Lepokorven mukaan tärkeä Aarnipuun tutkimuksen kohteessa Turun linnassa. Lepokorven mukaan jos kävijällä ei ole Turun päälinnassa opasta tai opaskirjaa mukana, niin käynti linnassa jää aika tyhjäksi. Lepokorpi toteaa Petja Aarnipuun haastattelussa häntä, että kun sanotaan, että muurit kertovat, niin se ei Lepokorven mukaan pidä paikkansa, muurit eivät kerro yhtään mitään, vaan se on opas, joka kertoo ja muurit vaikenivat.¹⁵ Hämeen linnassakin oppaiden kerronta toimii, kuten Lepokorpi toteaa Turun linnasta, linnan muurien äänenä ja oppaan voidaan tulkita olevan tilan tulkkeina kävijöille.

Opastettujen kierrosten tärkeydestä kertovat myös kävijöiden näkemykset. Pilvi Torstin johtaman Historiatietoisuus Suomessa -tutkimushankkeen pohjalta kirjoitetussa *Suomalaiset ja historia* -kirjasta selviää, että suomalaiset luottavat museoiden antamaan tietoon enemmän kuin esimerkiksi yliopistojen historian tutkijain, koulun historianopetukseen tai historiaa käsitteleviin tietokirjoihin.¹⁶ Torstin tutkimustiedosta ja edellä esitetyistä käsityksistä opastetun kierrosten ja museoiden tehtävistä käy ilmi, että oppaan oletetaan kertovan asiantuntijana kohteestaan.

Samaa kertoo Hämeen linnan opastuksesta myös vuodelta 1975 *Hämeen Sanomien* mielipidekirjoituspalstalla olleen nimimerkin ”Asiaa harrastava turisti” kirjoitus¹⁷:

”Vuosi toisensa jälkeen olen tehnyt jokakesäisen pyhiinvaellusmatkan Hämeen linnaan suurin toivein nähdä linna entistä ehompana ja vihdoin valmiina kunniakkaammassa tehtävässään. Joka kerta olen sieltä palannut pettymystä tuntien. Paljon siellä on aikaan saatu, mutta tällä kertaa palasin linnasta tavallista harmistuneempana. Syytä siihen on opastus erityisesti. Kaukaisten vieraitteni kanssa käydessäni linnassa opas esitti tietoja – onneksi vain suomeksi – mikä sai tarttumaan kynään.

Oppaalta sinänsä ei edellytetäkään täydellistä historian ja rakennustaiteen tai -tekniikan tuntemusta. Mutta hän antakoon asiallisesti oikeaa tietoa niille, jotka sitä tulevat hakemaan. Kaikessa viehättävyydessään opas kertoi, että linnassa on nähtävissä kaksi tyyliä: viitaten oviaukkojen kaariin – italialainen ja venäläinen. Italialaisella hän näytti tarkoittaneen goottilaista tyyliä, mutta mitä hän tarkoitti venäläisellä tyylillä. Ns. venäläistä tyyliä ei sinänsä tuolta ajalta tunneta. Tarkoittiko hän mahdollisesti bysanttilaista tyyliä? Sitä ei tietääkseni linnassa ole. Mahdollisesti opas – tietäen tai tietämättään – muunsi ns. balttilaisen tiiliarkkitehtuurin, joka perustuu saksalaisen ritarikunnan Baltian alueen linnoihin ja kirkkoihin, venäläiseksi.

12 Aarnipuu 2008, 162

13 Aarnipuu 2008, 162.

14 Aarnipuu 2008, 162 ja 171.

15 Aarnipuu 2008, 133.

16 Torsti 2010, 54.

17 Käynti vanhassa linnassa. *Hämeen Sanomat* 4.8.1975.

Surullista kuultavaa tämän lisäksi oli oppaan ilmoitus, että ns. kuninkaansali ja siihen liittyvät huoneet ovat vain nyt turistien nähtävissä ja että tämän jälkeen mainittuihin tiloihin tulee `kaupungin virallisia tiloja, joihin turisteilla ei ole asiaa.' Surkuhupaisaa kuultavaa.”

Nimimerkin harmistus on ymmärrettävää, sillä oppaita pidetään oman alansa asiantuntijoina, jotka edustavat museoita ja joiden tietoihin voi luottaa, kuten Kuopion luonnontieteellisen museon intendentti Jukka Kauppinen kertoo Päivi Venäläisen haastattelemana.¹⁸

Opastettu kierros ymmärretään tässä tutkimuksessa oppaan ja kävijöiden vuorovaikutteisena tilanteena. Vuorovaikutustilanteen aiheena on Hämeen linnasta esitetty historia-tieto. Oppaan rooli kierroksella on asiantuntijana esiintyminen ja tutkitun historiatiedon välittäminen. Koska opastettu kierros ei tule Hämeen linnan oppaille valmiiksi käsikirjoitettuna kierroksena, koin tarpeelliseksi selvittää, millaisen kulttuuriperintöprosessin seurausta opastetut kierrokset ovat.

Opastettu kierros Hämeen linnassa

Opastettu kierros on erilainen riippuen siitä, millaisessa ympäristössä ja millaisin tavoittein se toteutetaan. Museoviraston kaltaisessa asiantuntijaorganisaatiossa yllä kuvatun kaltainen asiantuntijarooli on luonteva odotushorisontti oppaan työlle. Opastustilanne Hämeen linnassa on historiallisen kehityksen tulos, jonka toteutumiseen kulloisenakin ajanhetkenä vaikuttaa erityisesti oppaiden työhönsä saama Museoviraston antama työhön perehdytys.

Opastettujen kierrosten historiasta Suomen museoissa käytiin keskustelua Marjatta Levannon mukaan 1800-luvun lopulta lähtien. Museoiden näyttelyiden kävijöiden tekemistä ja kokemista mietittiin ja esimerkiksi Gustaf Strengell esitti vuonna 1923 yleisöystävällisyyttä lisäämään kävijöiden määrää museoissa. Yleisöystävällisyyteen kuuluivat Levannon mukaan pidennetyt aukioloajat, kunnolliset kansantajuiset luettelot, hyvä muuntautumiskykyinen opastustoiminta, pienet syventävät julkaisut yksittäisistä asioista yleisiin ilmiöihin, kausijulkaisut ja lapsiin kohdistuva toiminta.¹⁹ Marjut Lammisen mukaan Kansallismuseon opastustoiminnasta ei löydy paljon tietoa, mutta toiminnan merkitys oli huomioitu, kun Kansallismuseon esihistoriallisen osaston johtaja Julius Ailio

¹⁸ Venäläinen 2010, 37.

¹⁹ Levanto 2010, 99-100.

puhui opastustoiminnan tärkeydestä museoissa museon toiminnan alkuvaiheissa, jolloin virkamiesten mahdollisuudet hoitaa opastuksia olivat vähäiset. Vuonna 1934 Muinaistieteellinen toimikunta on antanut opetusministeriölle lausunnon opastusten järjestämisestä museoissa. Opastustoimintaa kehitettiin Lammisen mukaan 1940-luvulla ja ensimmäinen opas palkattiin Kansallismuseoon kahdeksi kuukaudeksi 1950-luvun alussa. Vuonna 1956 C.A. Nordman esitti, että opastus tulisi ottaa käyttöön opetusmuotona Skandinavian suurten museoiden tapaan Kansallismuseossakin.²⁰

Suomen kolmen ympäri vuoden avoinna olevan linnan opastettujen kierrosten alkuperän voidaan katsoa olevan 1800-luvulla Olavinlinnassa. Kyseessä eivät ole olleet säännöllisesti järjestetyt kierrokset, mutta Antero Sinisalonen mukaan jo vuonna 1833 Olavinlinnan silloisen komendantin esittelemänä linnaan tutustui Pietarin yliopiston ranskan kielen lehtori Charles Saint-Julien, joka kirjoitti seikkailullisen ja romanttisen kuvauksen vierailustaan. Myös seuraavilla vuosikymmenillä linnassa on Sinisalonen mukaan vierailut kulttuurimatkailijoita.²¹ Olavinlinna oli Sinisalonen mukaan käytettävissä kulttuurimatkailuun jo 1800-luvun lopussa eri tavalla kuin Turun, Hämeen ja Viipurin linnat, jotka eivät olleet vapaita käytettäväksi.²² Olavinlinnan asema muinaismuistona vahvistettiin ensimmäisen kerran jo vuonna 1890 ja jo vuonna 1895 Savonlinnan kaupunki sai perä 25 pennin pääsymaksun linnaan.²³ Olavinlinnan kunnostamiseen 1800-luvun lopulta lähtien liittyy matkailukäyttö, opastetut kierrokset linnassa ovat olleet säännöllisiä 1920-luvulta lähtien.²⁴

Turun linnassa opastettuja kierroksia on varten on palkattu kesäoppaita 1930-luvulta lähtien ja Turun historiallisen museon (nykyisin Turun Museokeskus) henkilökunta on toiminut opastustehtävissä Petja Aarnipuun mukaan 1930-luvulta lähtien.²⁵ Hämeen linnan asema vankilana päälinnan osalta 1950-luvulle saakka ja kehämuurirakennusten osalta 1970-luvulle saakka tekee linnan kulttuurimatkailukäytön historiasta erilaisen. Romantiikan ajan keksityt tarinat eivät ole päässeet elämään linnan kierroksilla, kun opastukset ovat alkaneet vasta 1960-luvulla ja kierroksiin ovat alusta asti vaikuttaneet linnassa toimineet tutkijat. Turun linnan renessanssihovin loistokkuutta ei myöskään ole ollut Hämeen linnassa, joten siitäkään ei ole kierroksilla voitu Turun tapaan kertoa.

²⁰ Lamminen 2010, 110.

²¹ Sinisalo 1986, 90, 94-95 ja 104.

²² Sinisalo 1986, 107.

²³ Sinisalo 1986, 111.

²⁴ Auvinen 1984, 8.

²⁵ Aarnipuu 2008, 146.

Kun tutkitaan Hämeen linnan opastettuja kierroksia, keskeinen sisältöä ja toimintaa määrittävä taho on Museovirasto, joka palkkaa oppaat, kouluttaa heidät ja antaa heille työtehtävät. Oppaan tehtäviin kuuluvat työpaikkailmoituksen perusteella ”opastaminen, näyttelyvalvonta, työskentely lipunmyynnissä ja museokaupassa sekä muut linnan toimintaan ja avoinna pitoon kuuluvat tehtävät.”²⁶ Museoviraston strategiassa 2020²⁷ kerrotaan viraston toiminta-ajatuksista, ulkoisesta visiosta ja toimintaa ohjaavista periaatteista muun muassa:

”Museovirasto huolehtii kulttuuriperinnön säilymisestä ja saavutettavuudesta, tuottaa ja välittää uutta tietoa kulttuuriperinnöstä kumppaniensa kanssa sekä osallistuu yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun kulttuurin merkityksestä, kulttuuriperinnön tilasta ja kehittämisen suunnasta.”

”Museoviraston korkealaatuiset palvelut tarjoavat tietoa ja kulttuurielämyksiä. Museoviraston tarkoituksena on vaalia ja tunnistaa kulttuuriperintöä.”

”Välitetty tieto on oikeaa ja luotettavaa.”

Hämeen linnassa työskentelevien oppaiden rekrytoinnissa on historiatieteiden opiskelu luettu hakijoiden hyväksi. Myös kielitaito on vaikuttanut valintoihin, sillä linnassa viehdään opastettuja kierroksia kesäaikaan suomen lisäksi ruotsiksi, englanniksi, saksaksi ja venäjäksi. Linnan oppaat ovat olleet ainakin viimeisen parinkymmenen vuoden aikana miltei yksinomaan yliopisto-opiskelijoita tai jo valmistuneita, joten joukko on ollut koulutukseltaan jossakin määrin homogeeninen. Oppaiden valinta tehdään haastattelujen perusteella. Haastatteluihin on valikoitu osa avoimeen työpaikkailmoitukseen hakemusten lähettäneistä. Oppaille järjestetään ennen töiden alkamista pakollinen koulutus, jonka ohjelmaan kuuluu asiantuntijaluentoja, esimerkkierroksia, ryhmätöitä, joiden aiheena on Hämeen linna sekä opastusharjoittelua ja kirjallinen koe. Opaskoulutuksen kesto on vaihdellut, nykyään opaskoulutusta on kolmena päivänä ennen opastustyön alkamista.

Oppaiden työskentelyaika Hämeen linnassa vaihtelee, yleisin ajanjakso, jonka oppaat ovat töissä Hämeen linnassa, on muutama vuosi. Ääripäitä oppaiden työuralla Hämeen linnassa edustavat töissä vain yhden kesän opastavat oppaat ja oppaat, jotka ovat tehneet opastustyötä vuosikymmeniä Hämeen linnassa.

²⁶ Avoimia työpaikkoja Museovirastossa, 2016.

²⁷ Museoviraston strategia 2020, 2011.

1.2. Teorettinen viitekehys ja tutkimuskysymys

Teorettinen viitekehys

Tutkimuksen lähtökohtana on edellä mainitussa tutkimuskirjallisuudessa ilmitullut käsitys oppaan roolista tutkitun historiatiedon välittäjänä opastettavissa kohteissa. Tätä taustaa vasten tutkimukseni yhtenä oletuksena on, että oppaat ovat linnaa koskevan historia-tiedon asiantuntijoita, jotka kertovat tosiasioita opastuksilla elämyksellisellä tavalla. Näin erityisesti, koska oppaat ovat Museoviraston työntekijöitä, joille Museovirasto työnantajana on antanut strategiansa mukaisen tehtävän. Tämä lähtökohta muodostaa taustan koko tutkimukselle: oppaat ovat työtehtävässä, jolla on osittain kulttuurisesti laajemmin määrittyvät puitteet, kuten yleissivistykseen kuuluvat oletukset opastuksesta ja oppaista, osittain tarkemmat Museoviraston eksplisiittisesti tai implisiittisesti asettamat tavoitteet, jotka luonnollisesti tulevat tulkituksi kunkin oppaan työssä, kun hän toimii osana työyhteisöä.

Opas toimii keskeisenä historiallisen tiedon ja kulttuuriperinnön välittäjänä. Kulttuuriperinnön tutkimuksella tarkoitetaan Turun avoimen yliopiston Humanistisen tiedekunnan Internet-sivujen mukaan aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön syntymisen, muutoksen, välittymisen, käytön ja aseman tarkastelua osana ihmisten arkea, kommunikaatiota ja identiteettiä.²⁸ Kulttuuriperinnön välittäminen tapahtuu opastamisen kaltaisessa vuorovaikutustilanteessa prosessina, jota voidaan kutsua kulttuuriperintöprosessiksi. Australialaisen kulttuuriperinnön tutkijan Laurajane Smithin mukaan kulttuuriperintö ei ole esine, paikka, rakennus tai muu materiaallinen objekti, vaan kulttuuriperintöä on se, mitä tapahtuu näissä paikoissa. Kulttuuriperintö on kulttuurinen prosessi, johon liittyy muistamisen tekoja sekä ymmärtämistä että nykyhetken liittämistä.²⁹ Kulttuuriperinnön tutkimuksen professori Anna Sivulan mukaan kulttuuriperintö on aina valinnan tulos. Kulttuuriperintöä tässä tutkimuksessa edustava Hämeen linna opastettuine kierroksineen on valikoitunut kulttuuriperinnöksi kulttuuriperintöprosessissa, jota Anna Sivula määrittelee näin:

“Niitä tapahtumasarjoja, joissa jokin menneisyyden jättämä jälki valitaan ja tuotetaan säilyttämisen arvoiseksi todisteeksi, nimitetään *kulttuuriperintöprosesseiksi*. Kulttuuriperintö ei lankea yhteisöjen omaisuudeksi annettuna tai itsestään. Yksilöt, yhteisöt ja erilaiset instituutiot valitsevat osan menneisyyden jättämistä jäljistä ja tuottavat ne aktiivisesti kulttuuriperinnökseen.”³⁰

²⁸ Kulttuuriperinnön tutkimus, päiväämätön.

²⁹ Smith 2008, 44.

³⁰ Sivula 2013, 163.

Olen valinnut kulttuuriperintöprosessin tarkastelun teoreettiseksi lähtökohdaksi Anna Sivulan artikkelissa ”*Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina – paikallisen historiapolitiikan tarkastelua*” (2015) esittämän teorian kulttuuriperintöyhteisön³¹ kulttuuriperintöprosessissa käyttämistä identiteettityökaluista, joiden avulla kulttuuriperintöyhteisö tekee identiteettityötä rakentaakseen kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintöprosessissa aineellinen tai aineeton artefakti käy läpi muodon ja käyttötarkoituksen muutoksen, jolloin esineen tai asian alkuperäinen tehtävä väistyy.³²

Teoreettisen lähtökohdan on tarkoitus antaa puitteet sen ymmärtämiselle, miten opastusten sisältö rakentuu ja muuttuu. Lisäksi käsitys kulttuuriperintöprosessista soveltuu kuvaamaan itse opastustapahtumaa, jossa opas ja opastetulle kierrokselle osallistuvat ovat toimijoina. Seuraavassa kuvaan Sivulan esittämän teorian ja johdan siitä alustavia hypoteeseja opastetun kierroksen sisällön syntymisen ja muuttumisen osatekijöistä ja prosessin tapahtumisesta. Nämä teoreettisen viitekehyksen antamat hypoteesit toimivat vertailukohtana keräämälleni empiiriselle aineistolle.

Sivulan mukaan kulttuuriperintöprosessissa käytettäviä identiteettityökaluja on kolme. Ensimmäinen työkalu on jaettu historia. Jaettu historia tarkoittaa Sivulan mukaan menneisyyttä koskevaa tietoa ja menneisyyden tulkintaa, joka yhdistää kulttuuriperintöyhteisön jäsenet ja sijoittaa yhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden muodostamalle jatkumolle. Sivulan mukaan kulttuuriperintöyhteisö voi jakaa jaettua historiaa esimerkiksi suullisena muistitietona, Facebook-sivulla tai historian tutkimukseen perustuvana kirjana. Historiaa voidaan jakaa oman yhteisöön jäsenille ja yhteisön ulkopuolisille, joille halutaan välittää tietoa yhteisön menneisyydestä. Jaettua historiaa käytetään aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön kehyskertomuksina, jotka vahvistavat menneisyyden jäljelle merkityksen. Menneisyyden aineelliselle tai aineettomalle jäljelle muodostuu kulttuuriperintöarvoa suhteessa kehyskertomuksiin.³³

Toinen työkalu Sivulan mukaan on osallisuuskokemus. Kulttuuriperintöyhteisön jäsenet

31 Kulttuuriperintöyhteisö on ryhmä, jota kulttuuriperintö yhdistää. Kulttuuriperintöyhteisö muodostuu, kun joukko ihmisiä muodostaa ja hyväksyy tietyt menneisyyden tulkinnat. Kulttuuriperintöyhteisöön kuuluminen on vapaaehtoista. Sivula 2015, 57. Ks. myös Sivula 2013, 164 ja Grahn 2013, 312.

32 Sivula 2015, 57.

33 Sivula 2015, 64.

kohdistavat osallisuutensa sekä jaettuun historiaan että erilaisiin menneisyyden jättämiin aineellisiin ja aineettomiin jälkiin riippumatta näiden omistussuhteista.³⁴

Kolmantena identiteettityökaluna ovat menneen ajan jäljet ja menneisyyden symbolit. Nämä jäljet ja symbolit toimivat jaetun historian todisteina. Kehyskertomuksena toimiva jaettu historia vahvistaa menneen jälkien ja menneisyyden symbolien kulttuuriperintöarvon ja merkityksen. Kulttuuriperintöyhteisön jäsenet kokevat osallisuutta näihin jälkiin ja symboleihin.³⁵

Monumentalisoivaa identiteettityötä on Sivulan mukaan historiallisten todisteiden ja symbolien valitseminen, tuottaminen, suojeleminen, säilyttäminen ja arvottaminen. Monumentalisoivassa identiteettityössä kulttuuriperintöyhteisön yhteiseksi ja yhdistäväksi koettu jaettu historia kohtaa menneisyyden jäljen tai symbolin (ks. kuvio 1). Monumentalisoivalla identiteettityöllä tulkitaan menneisyyden jälkeä ja perustellaan sen symboliarvoa.³⁶

Kuvio 1. Jaetun historian kohtaaminen menneisyyden jäljen tai symbolin kanssa eli monumentalisoiva identiteettityö Anna Sivulan (2015) mukaan.

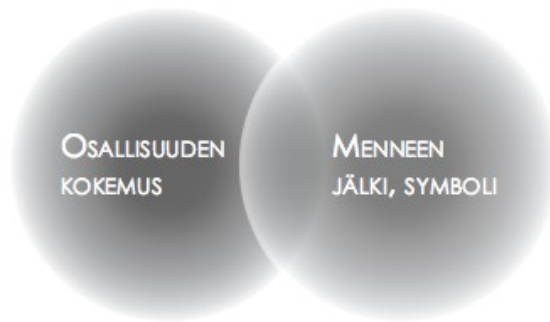
Omaksuva identiteettityö on Sivulan mukaan historiatietoisien subjektin rakentamista. Omaksuvassa identiteettityössä vahvistuu osallisuuskokemus menneisyyden jälkeen tai symboliin eli osallisuuden kokemus kohtaa menneisyyden jäljen tai symbolin (ks. kuvio 2). Sivulan mukaan omaksuva identiteettityö voi näyttää muutosvastarinnalta esimerkiksi purettavaksi aiotun rakennuksen purkamisen vastustamisena.³⁷

³⁴ Sivula 2015, 64-65.

³⁵ Sivula 2015, 65.

³⁶ Sivula 2015, 65-66.

³⁷ Sivula 2015, 65-66.

Kuvio 2. Osallisuuden kokemuksen kohtaaminen menneisyyden jäljen tai symbolin kanssa eli omaksuva identiteettityö Anna Sivulan (2015) mukaan.

Historioiva identiteettityö vahvistaa Sivulan mukaan toimijan käsitystä itsestään yhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden kannalta. Tämän identiteettityön, jossa jaettu historia kohtaa osallisuuden kokemuksen, tuloksena on historiatietoinen subjekti (ks. kuvio 3). Historioiva identiteettityö on läsnä kaikissa kulttuuriperintöprosesseissa, vaikka se ei edellytä menneisyyden jälkien työstämistä symboleiksi.³⁸

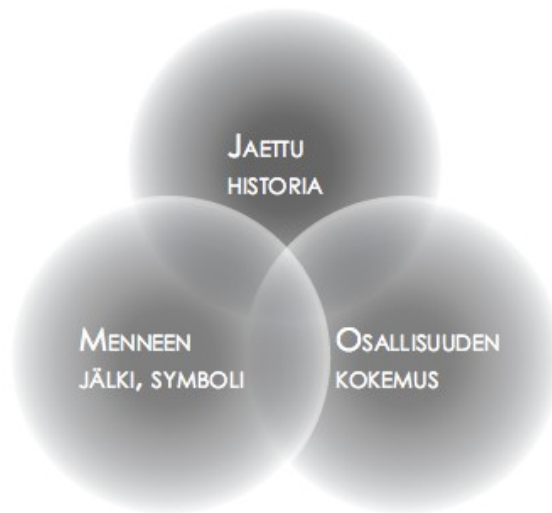

Kuvio 3. Jaetun historian kohtaaminen osallisuuden kokemuksen kanssa eli historioiva identiteettityö Anna Sivulan (2015) mukaan.

Historioivan, monumentalisoivan ja omaksuvan identiteettityön kohtauspinnassa on Sivulan mukaan kulttuuriperintöprosessi, jossa syntyy kulttuuriperintöä (ks. kuvio 4).³⁹

³⁸ Sivula 2015, 66-67.

³⁹ Sivula 2015, 66-67.

Kuvio 4: Anna Sivulan kaavio kulttuuriperinnön rakentumisesta. Sivulan mukaan kulttuuriperintöprosessi tapahtuu jaetun historian, menneen jäljen tai symbolin sekä osallisuuskokemuksen yhteisellä leikkausalueella.

Hypoteesini on, että oppaat ovat tehneet Sivulan teorian mukaista identiteettityötä opastettujen kierrosten muokkaamisessa ja koska opastukset muuttuvat jatkuvasti, on kulttuuriperintöprosessi alati läsnä opastetuilla kierroksilla. Identiteettityön aktivoituminen tapahtuu uudelleen esimerkiksi oppaiden hankkimasta uudesta tutkimustiedosta. Lisäksi hypoteesinä on, että oppaat tulevat linnan asiantuntijoiksi kulttuuriperintöprosessin tuloksena. Asiantuntijuus koskee paitsi linnan historiatietoa, myös vuorovaikutustilanteita opastetuilla kierroksilla.

Tutkimuskysymys

Esiymmärrykseni perusteella oletukseni oli, että kierrosten muuttumiselle on monia mahdollisia syitä, kuten tutkimusten antamat uudet tiedot, oppaiden historiatietoisuuden muutokset tai esimiesten näkemykset opastusten sisällöstä. Taustaoletuksia synnyttävät omat kokemukseni huomattessani, että linnan keskiajasta ja 1500-luvusta kerrotaan kierroksilla eniten ja 1600-luvusta ja linnan vankila-ajasta vähiten.

Työhistoriani vuoksi esiymmärrykseni opastetuista kierroksista on ollut alkuunpanevana voimana tutkimukselleni ja innostanut minua perehtymään opastettuihin kierroksiin lähemmin. Koska tutkimusaiheeni käsittelee kulttuuriperintöä ja kulttuuriperintöprosessia,

liittyy tutkimukseen hermeneuttinen prosessi.⁴⁰ Tämä tarkoittaa, että tutkimuksen kirjoittajan esiymmärrys yhdistettynä uuteen tietoon ja kokemukseen ohjaa kirjoittajaa hermeneuttiselle spiraalille, jossa ymmärrys tutkittavasta asiasta lisääntyy ja muuttuu. Opastetun kierroksen muuttumisen voi nähdä myös hermeneuttisena prosessina. Hermeneuttinen spiraali tulee esiin opastuksilla, kun oppaiden ymmärrys linnasta kasvaa ja muokkaa kierroksia. Yleisö, joka opastetuilla kierroksilla on ollut mukana, on osallisena omalla tahollaan hermeneuttisessa spiraalissa. Kävijöillä on esiymmärrys linnasta. Kävijöiden ymmärrys muuttuu opastetun kierrokseen osallistumisella, kun kävijät prosessoivat näkemäänsä, kuulemaansa ja kokemaansa.

Omaan esiymmärrykseeni vaikuttaa muitakin asioita kuin työhistoriani Hämeen linnassa. Olen saanut olla mukana suunnittelemassa opaskoulutusta niin Hämeen linnassa kuin Olavinlinnassakin ja kuunnellut monia kierroksia kummassakin linnassa sekä ollut kiinnostuneena asiakkaana opastetuilla kierroksilla eri kohteissa Suomessa ja ulkomaila. Olen opiskellut yliopistossa historia-alaa ja pitänyt tosiasioiden kertomista opastuksilla merkityksellisenä itselleni. Koska kuitenkin olen monesti hämmästynyt sitä, että ihmiset haluavat kuulla opastuksilla saduiksi käsittämiäni asioita, koin tarpeelliseksi yrittää selvittää, miten ymmärrykseni voisi muuttua tässä asiassa.

Edellä esitettyjen teoreettisten lähtökohtien nojalla alun perin asettamani tutkimuskysymys ”Mikä Hämeen linnan opastettujen kierrosten sisältö on ollut ja miten se on muuttunut” muuntuu tarkempaan muotoon ”Miten kulttuuriperintöprosessin identiteettityö on näkynyt ja näkyy Hämeen linnan opastettujen kierrosten muotoutumisessa ja muutoksessa?”

Identiteettityötä tarkastelemalla selviää myös, mitä Hämeen linnan opastetuilla kierroksilla on kerrottu ja miten opastetut kierrokset ovat muuttuneet vuosien kuluessa; miten oppaat valitsevat, mitä he kierroksella kertovat ja mistä tieto on saatu sekä millaisia käsityksiä oppailla on faktan ja fiktion esittämisestä kierroksilla.

Oletuksenani on, että oppaat tekevät asiantuntijatyötä opastetuilla kierroksilla vuorovai-
kutuksessa kierroksen kävijöiden kanssa ja pitävät jaetun historian esittämistä tärkeänä.

Lisäksi Sivulan kulttuuriperintöprosessia koskevan teorian pohjalta oletan, että kierroksen syntyyn on vaikuttanut Sivulan teoriassa esittämien monumentalisoivan, omaksuvan

40 Betti 2005, 109-110.

ja historioivan identiteettityön tekemisestä syntynyt kulttuuriperintöprosessi, joka on käynnissä oppaiden ja kävijöiden vuorovaikutuksen seurauksena opastetuilla kierroksilla. Kulttuuriperintöprosessin tuotteena Hämeen linnan opastetuilla kierroksilla on syntynyt ja syntyy uutta kulttuuriperintöä.

1.3 Metodi ja tutkimusaineisto

Käytin tutkielman tutkimusaineiston kokoamiseksi kolmea menetelmää:

1. Opastettujen kierrosten havainnointia selvittääkseni, millainen opastettu kierros oli kesällä 2015.
2. Puolistrukturoitua teemahaastattelua saadakseni tietää, mitä oppaina työskennelleet kertovat kierroksista oman muistinsa mukaan.
3. Hämeen linnan lehtileikearkiston lehtileikkeiden tutkimista 1950-luvulta 2010-luvulle verratakseni millaista tietoa opastuksista löytyy linnasta kirjoitetuissa lehtijutuissa ja miten kierroksen sisältöä voi tulkita niiden avulla.

Havainnointiaineistoa varten kävin yhdeksällä opastetulla kierroksella kesä-heinäkuussa 2015 Hämeen linnassa. Äänitin kierrokset ja litteroin ne, jonka jälkeen ristiintaulukoin asioita, joita oppaat kierroksilla kertoivat saadakseni selville, mistä ja missä puhutaan (ks. taulukko 1). Litteroitua havainnointimateriaalia on yhteensä 70 sivua.

Opastetun yleisökierroksen on määrä kestää noin 45 minuuttia. Havainnoimani kierrokset kestivät noin 44 minuutista noin 50 minuuttiin. Puheen osuus kierroksilla vaihteli 30 minuutista 1 sekunnista 39 minuuttiin 21 sekuntiin, sillä siirtymiset vievät kierroksella osan ajasta. Opastetuilla kierroksilla kaikki oppaat kiersivät päälinnan I ja II kerroksen, lisäksi osa oppaista valitsi kierrokseensa tiloja myös päälinnaa ympäröivistä kehämuurirakennuksista ja osa kävi myös 1500-luvulla rakennetussa tykkitornissa.

Hämeen linnassa kävijöiden ei ole pakko osallistua ympäri vuoden tasatunnein lähteville opastetuille kierroksille, vaan linnaa voi kiertää myös omin päin. Linnan museokaupassa myydään opaskirjaa, jossa on esitetty miten kierros päälinnassa tehdään⁴¹ ja esitellään päälinnan yleisölle avoinna olevat huoneet kaikissa päälinnan kolmessa kerrokses-

41 Vilkuna 2001, 43-53.

sa. Kaikki opastetuille kierroksille osallistuvat tulevat periaatteessa vapaaehtoisesti kuuntelemaan kierroksia. Vuonna 2014 intervalliopastuksia⁴² vietiin 1 070 kappaletta ja niillä kävi 11 359 henkilöä.

Tutkimukseni suurimman aineiston sain haastattelututkimuksesta. Haastattelin yhtätoista Hämeen linnassa oppaana toiminutta henkilöä. Tavoitteena oli liittää haastatteluaineiston analyysissä mahdollisesti esiin tulleita kertomuksia tutkimuskirjallisuudessa esiintyviin käsityksiin kulttuuriperinnön luonteesta ja muuttumisesta. Haastattelumenetelmänä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu, jonka toivoin voivan tuottaa tietoa käsityksistä ja arvoista, jotka ovat olleet opastettujen kierrosten sisällön taustalla.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu toimi mielestäni hyvin tutkimusaineiston kokoamisen osana. Kysymysten esittäminen siinä järjestyksessä, kuten ne soveltuivat haastattelutilanteen etenemiseen, tekivät haastatteluista sujuvia. Haastattelut pitivät aluksi haastattelujen määrän kasvaessa, mutta loppua kohden ne taas lyhenivät. Haastattelujen määrä oli riittävä tutkimukseen, haastattelujen lyhenemisen tulkitsin olevan haastatteluaineiston saturaation merkinä.

Osin haastatteluissa keskusteltiin aiheista, jotka eivät liittyneet tutkimukseeni, vaikka Hämeen linnasta puhuttiinkin. Katsoin kuitenkin tärkeäksi oman ymmärrykseni kannalta kysyä lisää myös sellaisista aiheista, joista haastateltavat itse kertoivat. Haastattelut olivat mielenkiintoisia ja haastatellut olivat mielestäni innostuneita muistelemaan työtänsä. Kaikki haastattelut ovat haastateltavan ja haastattelijan yhteistyön lopputuloksia⁴³ ja itse koin haastattelujen olleen innostavia, sillä haastatellut puhuivat kokemuksistaan innostuneesti ja mielellään ja koin olevani tasavertainen haastateltujen kanssa, sillä haastateltavat saattoivat kysyä minulta jotakin linnaan liittyvää asiaa ja ottaa minut mukaan muisteluun, vaikkein ole ollut paikalla tilanteessa, josta kerrottiin. Se tieto, että olen itse opastanut linnassa ja pystyin kertomaan tietäväni haastateltavien kertomien paikkojen sijainnin, helpotti haastatteluja ja haastateltavat toisinaan myös kysyivät minulta jotakin linnaan liittyvää ja antoivat minulle tulkintani mukaan tilaisuuden kertoa, jos en olisi ymmärtänyt jotakin asiaa liittämällä kertomaansa -han ja -hän -päätteitä.

Olen työskennellyt samaan Hämeen linnassa kuin jotkut haastatelluista. Tästä oli haastattelutilanteessa oma hyötynsä, haastateltavat tunsivat minut jollakin tavalla jo etukä-

⁴² Intervalliopastuksilla tarkoitan opastettuja kierroksia, jotka ovat joka tasatunti lähteviä opastettuja kierroksia, eikä niitä tarvitse varata etukäteen.

⁴³ Portelli 2006, 61.

teen, joten puhuminen opastuksista käynnistyi helposti. Yksi haastateltava, jota en tuntenut aiemmin, kertoi minulle haastattelun jälkeen jännittäneensä kovasti haastattelua etukäteen, minkä huomasin haastattelutilanteessa. Tämä vaikutti haastatteluaineistoon, kyseinen haastattelu alkoi molemminpuolisella tutustumisella ja oli yksi pisimmistä haastatteluista.

Alessandro Portelli toteaa muistitietotutkimuksesta, kuinka muistitieto kertoo enemmän siitä, mikä merkitys tapahtumilla on ollut kuin itse tapahtumista.⁴⁴ Koin siksi tärkeäksi kysyä lisäkysymyksiä oppaiden esille ottamista aiheista, vaikka ne eivät aina varsinaisesti liittyneetkään tutkimuskysymyksiini. Tarkoituksena oli kuitenkin lisätä ymmärrystä ja antaa haastateltavien kertoa mielestään tärkeistä asioista, joista osa oli kuitenkin johdettavissa koskemaan tutkimustani.

Haastattelukysymykset tein omien kokemusteni ja ennakkokäsitysteni pohjalta. Tein vuonna 2015 pienoistutkielman, jossa testasin laatimiani kysymyksiä neljässä haastattelussa. Kysymykset koskivat tavallista opastettua kierrosta, joka kestää noin 45 minuuttia ja jolla tutustutaan Hämeen linnan keskiaikaisiin osiin, jotka ovat päälinnan I ja II kerros sekä oppaan niin valitessa kehämuurirakennusten osiin sekä tykkitorniin. Linnassa on myös muuta yleisötoimintaa kuten lastenkierroksia, draamaopastuksia ja työpajoja, mutta opastettu kierros on linnan yleisin kierros, jolle kävijöiden on mahdollista lähteä joka tasatunti ympäri vuoden linnan avoinna oloaikana.

Haastateltavia oli yhteensä yksitoista henkilöä, joista kahdeksan oli naisia ja kolme miestä. Iältään yksi haastatelluista kuului ikäryhmään 20-29 vuotta, kaksi ikäryhmään 30-39 vuotta, kaksi ikäryhmään 40-49 vuotta, yksi 50-59 vuotta, kaksi 60-69 vuotta ja kolme haastatelluista oli yli 70-vuotiaita. Haastattelemi henkilöt ovat olleet töissä Hämeen linnassa vuosien 1963 ja 2015 välisenä aikana. Haastattelujen avulla tavoitin näkemyksiä opastetuilta kierroksilta 52 vuoden ajalta.

Haastattelut tehtiin kahdessa osassa. Ensimmäiset neljä haastattelua tein helmi-maaliskuussa vuonna 2015 samaa aihetta käsittelevää pienoistutkielmaa varten. Koska vuoden 2015 tutkielmaa varten laatimieni kysymysten avulla oli mahdollista saada vastauksia tutkimusaiheeseen, esitin samat kysymykset haastateltaville tätä tutkimusta varten. Seitsemän haastattelua on tehty joulukuun 2015 ja helmikuun 2016 välisenä aikana.

44 Portelli 2006, 55.

Haastattelujen kesto oli noin puolesta tunnista noin puoleentoista tuntiin. Alkuvuonna 2015 tehdyt neljä haastattelua olivat lyhyempiä kuin loput seitsemän haastattelua, koska kyselin haastateltavilta lisäkysymyksiä, joita haastattelujen kuluessa tuli mieleeni haastateltavien vastausten pohjalta. Lisäksi 1960-luvulla opastaneiden haastatteluissa lisäkysymyksiä esitin myös opastamisesta linnassa ylipäänsä, koska toimintaympäristö on ollut hyvin erilainen opastuksille linnan kehämuurialueiden toimiessa vielä vankilana tutkimus- ja restaurointivaiheessa. Yhteensä haastatteluaineistoa kertyi 9 tuntia 38 minuuttia ja 44 sekuntia. Litteroin haastattelut siten, kuinka haastateltavat puhuivat, mutta olen jättänyt omia ynähdyksiäni ja kyllä- ja joo-kommenttejani litteroimatta lainausten lukeamisen helpottamiseksi. Lisäksi litteroimatta on jäänyt vastausten kohtia, joissa ei käsitelty tutkimusaihetta. Litteroitua materiaalia on 79 sivua.

Kuten todettu, haastatellut olivat työskennelleet linnassa vuosien 1963 ja 2015 välisenä aikana. Haastatteleman henkilöt valikoituivat kolmella eri tavalla. Valitsin haastateltavaksi itse tietämistäni nykyisistä ja entisistä oppaista sellaisia henkilöitä, joilla on paljon opastuskokemusta. Lisäksi kysyin haastatteluissa osalta haastateltavista heidän mielipidettään siitä, keitä minun kannattaisi heidän mielestään haastatella. Haastateltavat ehdottivat suureksi osaksi samoja henkilöitä haastateltaviksi, joita olin itsekin ajatellut haastattelevani tai jo haastatellut, mutta yhden täysin uuden haastateltavan henkilön tavoitin tällä tavalla. Lisäksi yksi haastateltava tuli tutkimukseen siten, että kesällä 2015 työskennellessäni Hämeen linnassa olin kertonut opinnäytetyöstäni linnan työntekijöille, jolloin muutama avulias oppaana kesällä 2015 toiminut työtoverini oli oma-aloitteisesti linnan lippujen myynnin yhteydessä pyytänyt useammalta henkilöltä yhteystiedot tutkimustani varten, kun lipunostajat olivat kertoneet kassalla olevansa linnan entisiä oppaita. Tässä oppaiden suorittamassa haastateltujen rekrytoinnissa on näkyvissä oppaiden toimiminen kulttuuriperintöyhteisön jäsenenä: he halusivat auttaa tutkimuksessani tuomalla lisää informantteja ja siten rikastuttaa oppaiden yhteisöllisyyttä.

Haastatelluista yhdeksän on tai on ollut yliopisto-opiskelijoita, joista viidellä on pääaineena ollut jokin historia-aine. Kolmella haastatelluista on pääaineenaan vieras kieli yliopistossa, yhdellä muu aine ja kaksi haastatelluista ei ole suorittanut korkeakouluopintoja. Haastateltujen anonymiteetin suojelemiseksi en kuvaa haastateltujen taustoja ja työskentelyvuosia Hämeen linnassa tämän tarkemmin. Vaikka linnassa on ollut kymmeniä oppaita vuosien saatossa, on kyseessä kuitenkin suhteellisen pieni joukko, josta varsin-

kin työskentelyajankohdan kertomisen perusteella olisi mahdollisesti tunnistettavissa haastateltuja henkilöitä. Koska tutkimuksen tarkoituksena on kuvata kulttuuriperintöprosessia, kierroksen sisältöä ja mahdollista muutosta sisällössä, käytän edempänä vuosikymmeniä kertomaan haastateltujen työskentelyajankohdista.

Haastattelujen jälkeen litteroidessani haastatteluja totesin, että roolini haastattelijana oli toisaalta helppo ja toisaalta vaikea. Haastateltavien kertoessa haastatteluissa eri asioista, he ymmärtääkseni olettivat minun ymmärtävän puhutut asiat heidän tavallaan, kuten myös itse välillä kuvittelin. Jäin kuitenkin miettimään joissakin kohdissa, että olisi voinut olla tarpeellista, että olisin pyytänyt haastateltavaa tarkentamaan, mitä hän tarkoittaa sanoessaan esimerkiksi, että Kustaa III oli tärkeä kuningas Hämeen linnalle. Luultavasti näkemyksemme ovat samankaltaiset Kustaa III:n tärkeydestä, mutta tietenkään kysymättä täyttä varmuutta asiasta ei ole.

Koska Hämeen linnassa on ollut 1960-luvulta nykypäivään kymmeniä oppaita, on selvää, että haastateltavat eivät edusta kaikkia Hämeen linnassa opastaneita, vaan kukin opas kertoo omasta opastuksestaan. Tämän aineiston perusteella voin kuitenkin kertoa joitakin seikkoja oppaiden tekemästä identiteettityöstä liittyen kierrosten sisältöön ja sen muutokseen. Haastattelumateriaalista ja havainnointiaineistosta kävi ilmi, että kukin opas vie itse koostamaansa kierrosta Hämeen linnassa ja kertoo asioista, jotka katsoo kierrokseen kuuluvaksi. Kaikki haastateltavat olivat haastatteluaineiston perusteella miettineet tekemäänsä työtä monesta näkökulmasta. Samanlaisia näkökulmia oppaan työhön on oppailla yleensäkin, kuten ilmenee myös Elina Penttisen artikkelista ”Oppaan työnkuva – valtakunnallisen museo-opaskyselyn satoa” -tutkimuksesta vuodelta 2008.⁴⁵

Tutkimusaineistooni kuuluu myös 57 Hämeen linnasta kirjoitettua lehtiartikkelia, joiden kertomaa voi verrata haastattelu- ja havainnointiaineistoon. Artikkeleita on kerätty Hämeen linnan arkistoon lehtileikekansioihin 1950-luvulta lähtien.⁴⁶ Arkistossa on artikkeleita lukuisista eri lehdistä. Arkisto ei kata kaikkia lehtiä, mutta aineistoa on otettu talteen huomattava määrä, leikkeitä on 17 mapillista. Kävin läpi arkiston lehtileikkeet vuosilta 1954-2013. Tarkoitukseni oli etsiä tietoa siitä, mitä opastetuista kierroksista on kirjoitettu. Niin sanotuista tavallisista opastuksista oli vain muutamia mainintoja, mutta löysin mielestäni selittäviä tekijöitä kierrosten sisältöön liittyviin asioihin, vaikka osassa

⁴⁵ Penttinen 2009, 13-14.

⁴⁶ Arkisto sijaitsee Hämeen linnassa kevääseen 2015 saakka, nykyinen sijaintipaikka on Museoviraston arkisto Helsingissä.

jutuista ei puhuttukaan suoraan opastuksista. Kaikkia aiheeseen liittyviä lehtijuttuja en käyttänyt, sillä varsinkin 1950- ja 1960-luvulta olevista lehtileikkeistä puuttuivat lähteen nimi ja ajankohta, jolloin juttu on ilmestynyt.

Vertailin havainnointiaineistoa ja haastateltujen oppaiden näkemyksiä opastuksista ja niiden välittämästä tiedosta Hämeen linnan lehtileikearkistosta löytämiini kierroksen sisältöön liittyviin asioihin. Lehtijuttujen kirjoittajien voidaan katsoa olevan linnan kulttuuriperintöyhteisöä, sillä heidän kirjoituksensa voi tulkita yhtenä näkemyksenä sille, mitä linnasta esimerkiksi kerrotaan ja mitä siellä pitäisi kertoa ja jättää kertomatta.

Aiempaa tutkimusta

Hämeen linnasta on tehty useita tutkimuksia, joista suuri osa vasta 1990-2000 -luvuilla. Tutkimukset Hämeen linnasta eivät koske niinkään opastettuja kierroksia, mutta ne ovat muokanneet opastettuja kierroksia antamalla kierroksille sisältöä. 1900-luvun alussa Julius Ailiolta on tullut tutkimus *Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria* (1917). Vankilajan jälkeen tehty rakennushistoriallinen tutkimus päälinnasta on Knut Draken väitöskirja vuodelta 1968 *Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter*, joka on vaikuttanut suuresti linnan opastettuihin kierroksiin. Yhä edelleen puhutaan linnan rakennusvaiheiden ajoittamisesta Draken tutkimusten mukaan. Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksella on ollut Suomen Akatemian rahoittama Hämeen linna -projekti, jonka tuloksena on valmistunut mm. Anna-Maria Vilkunan väitöskirja vuodelta 1998 *Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä*. Vilkunan väitöskirjalla on ollut suuri vaikutus opastettujen kierrosten sisältöön, sillä hän tutki väitöskirjaansa varten linnan väkeä, kuka linnassa on asunut, mitä tehnyt työkseen, paljonko ansainnut, miten ruokaillut ja niin edelleen 1500-luvulta säilyneiden tilikirjatietojen avulla.

Tuula Hockmanin väitöskirja *Kolmen polven perilliset. Ingeborg Aakentytär (Tott) ja hänen sukunsa (n. 1460-1507)* vuodelta 2006 käsitteli Hämeen linnan 1500-luvun alun valtiatarta ja Pekka Koskisen väitöskirja *Hämeen linnan linnoittaminen kustavilaisella ajalla 1772-1808* vuodelta 2007 linnan muuttumista varikkolinnoitukseksi 1700-luvulla. Pro gradu -tutkielmat Hämeen linnasta ovat tehneet ainakin arkelogian aineeseen Terhi Mikkola vuonna 2001 aiheenaan *Tilanjärjestäminen myöhäiskeskiaikaisessa Hämeen linnassa* ja Hanna Karti Suomen historian aineeseen vuonna 2009 aiheenaan *Sotako-*

neen moottori vai kruunun kivireki? Hämeen linnan käsityöläiset ja palkolliset 25-vuotisen sodan aikana 1571–93.

Tutkijat Tapio Salminen ja Tiina Miettinen ovat tehneet tutkimusta Hämeen linnasta, Salminen linnan 1500-luvusta ja Miettinen 1500-1600 -lukujen taitteesta.

Hämeen linnan opastettuja kierroksia ei ole aiemmin tutkittu. Lähimpänä tutkimusaihetani on Petja Aarnipuun folkloristiikan alan väitöskirja *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana* vuodelta 2008. Väitöskirjassaan Aarnipuu tutkii muun muassa Turun linnan opastettuja kierroksia. Aarnipuun mukaan oppaiden viemät opastetut kierrokset juonentavat Turun linnan tilat 1200-luvun ja 2000-luvun välisessä aika-avaruudessa yhdessä jo linnan restaurointivaiheessa tehtyjen valintojen kanssa⁴⁷. Aarnipuu lähestyy Turun linnaa narratiivisena tilana, rakennuksena, joka on kertomusten aiheena ja kerronnan välineenä⁴⁸. Hänen tutkimuksensa kohteina ovat kerronta ja kommunikaatio Turun linnasta sekä arkkitehtonisten piirteiden avulla tuotetut ja välitetyt merkitykset. Aarnipuun metodologinen ajattelu perustuu narratiivisessa tutkimuksessa postmoderniin tai konstruktivistiseen lähtökohtaan, jonka mukaan kaikki aineistot, myös fyysiset esineet, tulkitaan kertomuksina.

Aarnipuu listaa työnsä teoreettis-metodologiset johtoajatukset, joita on kolme. Ensimmäiseksi Aarnipuu tarkastelee linnaa tilana, joka syntyy ajasta ja paikasta. Aarnipuun mukaan hänen työssään "tila on pääkäsite, jonka keskeisinä komponentteja toimivat paikka, aika ja toiminta"⁴⁹. Kartografisen paikan lisäksi tilan käsitteeseen kuuluvat esimerkiksi sosiaalis-kulttuurinen paikka, jossa vietetään kävijän serkun häitä tai vierailaan opastetulla kierroksella ja ajatus ajasta, joka yhdistettynä linnaan voi olla kartta linnasta. Aarnipuun mukaan linnassa kävijä "sukeltaa maailmaan, joka on ruumiillisesti koettavissa yhtäaikaan menneisyydessä ja tulevaisuudessa olevana tilana ja että ideologia, johon hän tuossa monumentaalitilassa osallistuu, on kulttuuriperinnön ideologia"⁵⁰.

Toisekseen Aarnipuu tarkastelee linnaa kerrontana. Hänen mukaansa linna on samaan aikaan sekä aineellinen rakennus että täynnä aineetonta merkitystä. Hän käyttää "narratiivisen tilan" käsitettä kuvaamaan kerronnan aineellisia ja aineettomia ulottuvuuksia⁵¹. Hänen mukaansa Turun linnan menneisyydestä ja nykyisyydestä nousee esiin selvästi,

47 Aarnipuu 2008, 167.

48 Aarnipuu 2008, 13.

49 Aarnipuu 2008, 28.

50 Aarnipuu 2008, 31.

51 Aarnipuu 2008, 35.

miten todellisuus ja todellisuuden tulkinnat ovat narratiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään⁵². Aarnipuu käyttää *mimesistä* avaimena tämän narratiivisen vuorovaikutuksen analyysiin ja tulkintaan. *Mimesiksen* käyttö Aarnipuun työssä perustuu Paul Ricoeurin kolmivaiheiseen malliin, jonka osat ovat *esiyymmärrys, koostaminen ja uudelleenahmottaminen*. Aarnipuu käyttää *mimesistä* sekä kielelliseen että aineelliseen kerrontaan.

Kolmantena teoreettis-metodologisena näkökulmana on Turun linnan tarkastelu toimintaympäristönä, toiminnallistumisen teorian kautta.⁵³ Toiminnallistumisen tutkimisen välineenä Aarnipuu käyttää Robert de Beaugranden luomaa analyysimallia tiedon organisoimien neljästä toisiinsa liittyvästä perspektiivistä, jotka ovat *kehys, skeema, suunnitelma ja skripti*. Aarnipuun tarkastelee analyysimallin avulla linnan aineellisia rakenteita ja siellä toimivien ihmisten kokemuksia ja tulkintoja viestintänä, vuorovaikutuksena ja muistamisena⁵⁴.

Aarnipuun mukaan "Tutkimuksen keskeinen ajatus on, että tulkinta, kerronta ja rakentaminen ovat vuorovaikutussuhteessa keskenään paitsi vertauskuvallisesti myös aivan konkreettisesti. Tila syntyy ja muodostuu yhä uudestaan, kun tuossa rakennetussa kerrotussa ja kertomalla rakennetussa linnassa eletään elämää"⁵⁵. Aarnipuun tutkimuksessa tarkoituksena on päätyä hermeneuttiselle spiraalille, jolloin osien ymmärtäminen vahvistaa kokonaisyymmärrystä ja kokonaisuuden ymmärrys lisää yksittäisten osien ymmärtämistä ja antaa mahdollisuuden uusille tulkinnoille⁵⁶. Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa pääpaino on oppaiden suorittamassa identiteettityössä, joka muodostaa opastetuilla kierroksilla kulttuuriperintöä, vaikka tutkimuksestani löytyy samoja elementtejä kuin Aarnipuun väitöskirjasta.

2. Sanoilla rakennettu linna

Hämeen linnan opastetuilta kierroksilta keräämäni havainnointiaineiston tarkoituksena oli selvittää, millainen kierrosten sisältö on kesällä 2015 ja miten kierroksilla näkyvät Sivulan teorian kulttuuriperintöprosessin identiteettityö ja sen tulokset. Havainnointiai-

52 Aarnipuu 2008, 36.

53 Aarnipuu 2008, 26.

54 Aarnipuu 2008, 31.

55 Aarnipuu 2008, 16.

56 Aarnipuu 2008, 27.

neistoa litteroidessani erotin aineistosta teemoja, joista opastetuilla kierroksilla puhuttiin. Kierrosten sisältöjen teemoja olivat asiat, joista on puhuttu useimmilla kierroksilla, kuten näkyvissä olevista asioista ja rakenteista puhuminen, kierroksilla mainitut henkilöt, ruoka ja juoma, sosiaaliset arvoerot, menneisyys verrattuna nykyisyyteen ja yliluonnolliset asiat. Nämä teemat olen jakanut kahden alaotsikon alle eli näkyvissä oleviin asioihin ja rakenteisiin sekä näkymättömissä oleviin asioihin ja rakenteisiin lukuun ottamatta yliluonnollisia asioita. Yliluonnollisista asioista kertominen linnan kierroksilla saa tutkimuksessani oman lukunsa, sillä aiheeseen liittyy joidenkin oppaiden kokema ristiiriitä omasta asiantuntijuusroolistaan.

Havainnoimillani kierroksilla oli osallistujina kävijöitä muutamasta ihmisestä noin kolmenkymmenen henkilön ryhmiin saakka. Havainnoimani kierrokset olivat intervallio-pastuksia eli niille sai osallistua kuka tahansa pääsymaksun maksanut kävijä. Hämeen linnassa viedään paljon myös etukäteen varattuja kierroksia, mutta valitsin intervallio-kierrokset havainnoinnin kohteeksi, koska niillä kävijäkunta on heterogeenisintä ja siksi oletukseni mukaan kierrosten sisältö on vertailukelpoisinta keskenään. Esimerkiksi koululaiskierroksen vertaaminen eläkeläisryhmälle vietyyn kierrokseen olisi mielenkiintoista, mutta tämän havainnoinnin tarkoituksena oli saada selville, mitä erilaisille sekaryhmillä tarkoitettulla opastuksella kerrotaan eli mitä yleisin opastus pitää sisällään. Kaikki opastukset olivat suomenkielisiä. Kahdella oppaalla yhdeksästä suomi ei ole äidinkieli, mutta suomenkielinen kierros on yleisin kierros linnassa.

Koska havainnointimateriaali käsittelee opastettujen kierrosten sisältöä, joka on esitetty suullisessa kommunikaatitilanteessa, on sisällössä historiatiedosta poikkeavia käsityksiä, jotka voivat olla hyvin yksinkertaisia väriensä valitsemisia, jonka seurauksena esitettävän asian sisältö muuttuu. Esimerkiksi yksi opas kertoi kierroksellaan, että ensimmäiseksi rakennettiin ”harmaakivinen tiililinna”. Toisekseen kaksi asiaa on voinut sekoittua ja tuloksena on virheellinen informaatio, kuten tykkitornissa opas kertoi, että tarinan mukaan tykkitornin tykit upotettiin Vanajaveteen 1700-luvulla, ettei vihollinen olisi saanut niitä haltuunsa. Tykkien upotus liittyy tarinan mukaan Suomen sotaan vuonna 1808, ei 1700-lukuun, jolloin linna myös luovutettiin viholliselle taisteluita kahteenkin kertaan ⁵⁷. Virheet saattavat siirtyä oppaalta toiselle kierroksia kuuntelemalla, kuten

57 Vilkuna 2001, 30-31 ja 39

ilmeisesti on tapahtunut, kun kolme opasta kertoi saman tarinan siitä, kuinka Hämeen linnan palkollisille langetettiin sakko maksettavaksi, jos he menivät ilman lupaa linnan yläluokalle tarkoitettuihin tiloihin päälinnan toiseen kerrokseen. Tässäkin on mahdollisesti yhdistynyt tarina sakkorangaistuksesta talonpojalle, joka puhutteli ilman lupaa linnan naispuolista päällikköä, Ingeborg Aakentytär Tottia ja linnan tilojen jakautuminen yläluokan ja palkollisten kesken. Jo näissä historiatiedon poikkeamista on nähtävissä Sivulan teorian soveltuvuus opastettujen kierrosten tulkitsemiseen, sillä opastusten sisällön virheissä on käytetty niin monumentalisoivaa, omaksuvaa kuin historioivaakin identiteettityötä, kun oppaat siirtävät jaettua tietoa linnasta toisilleen ja esittävät sitä edelleen linnan tarinan jatkumolla.

Osa oppaista kertomansa mukaan myös jännitti läsnäoloani tai kierroksen äänittämistä, joten osa virheellisestä aineistosta voi selittyä sillä, että työtoveri oli havainnoimassa kierrosta äänityslaite kädessä. Kaikkea oppaan kertomaa ei myöskään kuulu äänityksissä, sillä pysyttelin ryhmän viimeisenä, mistä seurasi, että joidenkin oppaiden puhuessa liikkeessaan, en ollut tarpeeksi lähellä opasta saadakseni äänitettyä hänen puhettaan. Opastettavalle ryhmälle en kertonut havainnoinnista etukäteen mitään, mutta olin ryhmässä mukana henkilökuntakortti kaulassani ja nauhuri kädessäni. Tämä sai toiset kävijät kysymään, mitä olen tekemässä ja toiset taas kysyivät minulta linnaan liittyviä asioita Kustaa Vaasan vaimoista lähimpään uloskäyntiin, jolloin en pystynyt havainnoimaan kierrosta sillä hetkellä, vaan tietysti puhuin kysyjien kanssa kiinnittäen huomioni heihin. Kukin opas oli havainnointini mukaan muokannut itse kierroksensa sisällön opaskoulutuksen, kirjallisuuden, oman tietopohjansa ja muiden oppaiden viemien esimerkkierrosten perusteella, joten oppaan on välillä vaikea muistaa, mistä mikäkin tieto on peräisin.

Oppaat ehdivät pysähtyä kymmenestä kolmeentoista tilaan kierroksillaan (ks. liite 1). Tilat eivät olleet samoja kaikilla kierroksilla. Tilat, joissa kaikki oppaat kävivät, olivat kaivuhuone ja sisäpiha, tosin sisäpihalle yksi oppaista pysähtyi linnan toisen kerroksen parvekkeella, kun muut kahdeksan pysähtyivät pohjakerroksessa. Oppaat kiersivät linnan tiloja yleensä edeten huoneesta seuraavaan huoneeseen tai tilaan, mutta kaivuhuoneen kohdalla kolme opasta ohitti ensin kaivuhuoneen, koska siellä oli jo jokin muu ryhmä. Kaikki kolme opasta kuitenkin palasivat kaivon äärelle. Opas O2 vei ryhmän ensin kai-

vohuoneen läpi sisäpihalle ja siitä kappeliin ja varastohuoneeseen ja palasi vasta sitten kaivohuoneeseen, oppaat O7 ja O9 veivät ryhmänsä sisäpihalle ja palasivat sieltä suoraan kaivolle. Opas O7 tosin pysähtyi vielä sisäpihalle uudemman kerran kaivohuoneesta tullessaan ennen kuin jatkoi asuinhuoneisiin (ks. liitteet 1 ja 2). Tällaista paluuta kulkusuuntaan nähden ei ollut havaittavissa muissa tiloissa, vaikka linnassa olikin useampia kierroksia meneillään havainnointikierrosten aikana. Kun oppaat päätyivät tilaan, jossa oli jo opastus meneillään, he ohittivat ryhmän ja jatkoivat matkaansa eivätkä palanneet enää taaksepäin kertomaan muista tiloista. Tulkintani on, että kaivohuone oli oppaitten mielestä sellainen linnan tila, joka on kierroksilla näytettävä kävijöille, sillä sen kaikki oppaat sanoivat olevan joko vanhin tai vanhimpia osia koko linnasta. Toinen asia, joka kerrottiin kaikilla opastuksilla, oli vedensaannin tärkeys puolustuslinnan muurien sisäpuolella.

Ryhmän koko vaikutti myös kierroksen kulkuun, esimerkiksi Kirjurinkamarissa, joka sijaitsee päälinnan ns. välikerroksessa, linnan II ja III kerroksen välissä, kävi vain yksi opas, opas O5. Hän perusteli huoneeseen menoa kuulijaryhmän pienellä koolla, ryhmässä oli alle kymmenen henkilöä. Oppaan mukaan Kirjurinkamariin ei ”isomman ryhmän kanssa oikein pystytä menemään.”

2.1 Näkyvissä olevat asiat ja rakenteet

Ulkotilat, väliseinät, katot ja lattiat sekä esineet

Oppaat aloittivat yleensä kussakin tilassa opastuksensa kertomalla, mitä on nähtävillä. Esimerkiksi aloittaessaan kierrostaan oppaat olivat kuudessa tapauksessa yhdeksästä päälinnan ja kehämuurirakennusten välisellä pihalla ja käyttivät linnan julkisivua havainnollistamistarkoituksessa kertoessaan linnan rakentamisvaiheista. Pari opasta totesi kierroksen alussa, että ulkoapäin hahmottaa linnan rakennushistorian parhaiten. Kolme opasta, jotka aloittivat kierroksensa sisätiloissa, kertoivat myös aluksi linnan rakennushistoriasta. Kaikki sisätiloissa alkaneet opastukset tapahtuivat sadesäällä ja kaksi oppaista myös kommentoi säätä, toinen heistä kertoi:

”Yleensä mulla on tapana kertoa tossa linnan edessä yleisiä asioita linnaan liittyen, mutta kun tänään sää on mitä on, niin kerrotaanpa ne tässä rondellissa sitten.” Opas O8

Kierroksen aloituskohta ei muuttanut kierroksen alun sisältöä juurikaan, oleellista oli, että kävijät näkivät linnan julkisivussa olevan alimmaisen, harmaakivistä rakennetun kerroksen ja sen päällä kaksi tiilikerrosta, joista opas kertoi ja liitti nähdyn linnan menneisyyteen. Opas kertoi linnan historian lyhyesti, historian esittely kesti oppailla noin kolmesta ja puolesta minuutista pisimmillään hieman yli seitsemään minuuttiin. Tässä ajassa kukin opas kävi lävitse linnan historian kukin tavallaan, toiset lähes vuosisata vuosisadalta, toiset jättäen joitakin vuosisatoja pois kertomastaan. Kaikki oppaat kertoivat linnan perustamisen ajoittuvan 1200-luvulle tai 1300-luvun alkuun ja päätyivät vähintään vankila-aikaan 1900-luvun loppupuolelle, mutta kukaan ei maininnut mitään 1600-luvusta alkuesittelyssä. Kaikki muut vuosisadat tulivat mainituiksi useammalla kierroksella. Syy tähän lienee se, että linnan 1600-lukua on tutkittu vasta muutaman vuoden ajan enemmän ja uutta tietoa ei opastuksen alkuun ole liitetty. Oppailla on myös haastava tehtävä kertoa linnan historia lyhyesti tukeutuen näkyvillä olevaan julkisivuun, jolloin puheen rajaaminen ja kerrottavan lyhentäminen säästää aikaa opastetulla kierroksella. Kierroksen aloituksessa muutaman minuutin aikana oppaat loivat kehyskertomuksen tulevan kierroksen sisällölle kiinnittäen jaetun historian menneisyyden jälkeen eli Hämeen linnaan. Tämä oppaan tekemä monumentalisoiva identiteettityö⁵⁸ oli läsnä havainnoiduilla opastetuilla kierroksilla koko ajan. Monumentalisoivan identiteettityön voi tulkita olevan opastetun kierroksen kivijalka, mutta kulttuuriperintöprosessiin se ei riitä yksinään.

Monumentalisoiva identiteettityö ei ollut tulkintani mukaan vain oppaan yksinpuheluksi tarkoitettu osuus, vaan oppaat tarjosivat monumentalisoivaa identiteettityötä kävijöiden käyttöön kierroksella. Kierroksen aloituksessa, kuten kaikissa muissakin tiloissa, sekoituivat kävijän näkemä ja kerrottu menneisyys lomittain. Yleensä oppaat aloittivat opastettavaan tilaan tullessaan opastuksen kertomalla, mitä kukin kävijä voi itse havaita tilassa. Tarkoituksena oli ohjata kävijöitä kiinnittämään huomiota seikkoihin, joista opas pääsi jatkamaan jaetun historian keinoilla. Esimerkiksi tykkitornissa aloitettiin kerronta kiinnittämällä huomio tornin pyöreyyteen ja paksuihin seiniin, kaivohuoneessa syvään kaivorakennelmaan ja pohjalla kimaltaviin rahoihin, kaivon toimiessa nykyään toivomuskaivona, ja kappelissa alttariin. Jos tilassa ei ollut mitään tuttua attribuuttia tilan

58 Sivula 2015, 65.

käytöstä, kuten on päälinnan toisen kerroksen rauniotiloissa, totesivat oppaat, että kyseessä on rauniotila ennen kuin alkoivat kertoa, mitä tiloissa ajatellaan olleen eli selittää näkymättömissä olevia rakenteita ja asioita.

Historiallisia esineitä linnassa on vähän ja linnan alkuperäisiä esineitä vielä vähemmän, joten niistä harvoista esineistä, joita linnassa on, kerrottiin aina, kun pysähdyttiin sellaiseen tilaan, jossa oli jokin esine. Kaikki Kuningattaren kamarissa opastaneet kertoivat tilassa sijaitsevasta 1600-luvun pöydästä ja kappelissa käyneet kellosta, joka ei ole kirkonkello, vaan linnan hälytyskello 1700-luvulta. Seinissä, katoissa ja lattioissa näkyviä rakenteita ja niiden jälkiä käytettiin myös paljon kierroksen kerronnassa. Seinien väristä, katon muodoista ja seinissä näkyvistä syvennyksistä sekä purettujen rakenteiden jäänteistä tai niiden rekonstruktioista oppaat pääsivät kertomaan, millaista linnassa on ollut aiemmin. Esimerkiksi rekonstruoinnin yhteydessä vanhojen väliseinien paikkoja on merkitty lattiaan muuraamalla erilaisia tiiliä kulkemaan seinien paikkoja osoittaen.

Linnan lämmitys keskiajalla oli määrällisesti useimmin mainittu aihe kierroksilla. Lämmityksestä puhuttiin yhdessätoista eri tilassa ja oppaat kertoivat kierroksillaan lämmityksestä kahdesta kuuteen kertaan (ks. taulukko 1). Lukuisat takkojen ja uunien jäänteet ja rekonstruktiot sekä holvien savuaukot toimivat kerrottavan alussa huomionkiinnittäjinä, jonka jälkeen oppaat pääsivät kertomaan myös muista lämmitystavoista. Lämmityslähteen puuttumiseen jossakin tiloissa kiinnitettiin myös huomiota ja kerrottiin, millä tavalla lämmitys on tällaisissa tiloissa mahdollisesti järjestetty.

Taulukko 1 Lämmityksestä puhuminen eri tiloissa kierroksilla kesällä 2015

Tila	Asuinhuone 1	Porttitorni	Rouvainkamari	Ritarisali	Keittiö
Opas O1	x	x	x		
Opas O2	x		x		
Opas O3	x	x	x	x	x
Opas O4	x	x	x	x	x
Opas O5			x	x	
Opas O6	x	x	x	x	
Opas O7	x	x	x		
Opas O8	x	x		x	
Opas O9	x	x	x		
Maininnat/tila	8	7	8	5	2
Tila	Sisäpiha	Kappeli	Kuninkaansali	Tykkitorni	Maininnat/opas
Opas O1					4
Opas O2					2
Opas O3					5
Opas O4				x	6
Opas O5	x	x			4
Opas O6					4
Opas O7					4
Opas O8					3
Opas O9			x		4
Maininnat/tila	1	1	1	1	

Hämeen linnan erityislaatuudesta maamme ainoana keskiaikaisena tiililinnana kerrottiin eri kierroksilla niin ulko- kuin sisätiloissakin. Suosituin paikka tälle oli Ritarisalissa sijaitseva aukko, joka on tehty restauroinnin aikana seinään havainnollistamaan, kuinka linna sisä- ja ulkoseinät on muurattu tiilistä, mutta seinien välissä oleva tila on täytetty muurilaastilla, harmaakivellä ja tiilenpalasilla. Ainutlaatuisiksi mainittiin myös linnan sisäpihan koillisseinän tiilikoristelut, jollaisia tavataan oppaiden mukaan Suomessa vain Hämeen linnassa.

Näkyvissä olevat asiat ja rakenteet olivat kierroksilla vain pieni osa kerrotusta ja ne kietoutuivat ja lomittuivat näkymättömiin aiheisiin ja tarinoihin. Tykkitornissa esimerkiksi kerrottiin näkyvissä olevista tykkiaukoista ja edettiin kertomalla, kuinka linnassa sijainneiden tykkien nykyistä olinpaikkaa ei tiedetä. Linnan esittelyssä aluksi kerrottiin linnasta ja osoitettiin julkisivussa olevia asioita, mutta enemmän kerronta kuitenkin siirtyi siihen, miksi linna on paikalle rakennettu ja millaisia näkymättömiä historiallisia vaiheita se on kokenut. Osa oppaista kertoi myös sisäpuolella tehdyistä muutostöistä esimerkiksi vankila-ajalla ja totesi, että nämä muutokset näkyvät sisäpuolella, ulkopuolella nii-

tä ei juurikaan näy.

Puolustuslinnaksi rakennetusta Hämeen linnasta kerrottiin usein se näkyvä seikka, että linna on hyvässä kunnossa tai hyvin säilynyt siitä syystä, että taisteluita ei linnassa ole käyty, linnaa on piiritetty tiettävästi vain yhden kerran vuonna 1311 ja muuten se on luovutettu viholliselle kolme kertaa ilman taisteluita. Kävijöille kerrottiin siis syy näkyvissä olevan linnan hyvää kuntoon, vaikka se on ollut esimerkiksi 1600-luvun lopulla rappiolla.⁵⁹

2.2 Näkymättömissä olevat asiat, rakenteet ja tarinat

Kierrosten sisältö koostui suurimmaksi osaksi näkymättömissä olevista asioista, rakenteista ja tarinoista. Näkyvillä asioilla aloitettiin tilaan saavuttua, mutta siitä oppaat etenevät kertomaan asioita, joita ei voi ihmissilmällä havaita tai kertoivat näkyvillä olevien asioiden käytöstä menneisyydessä. Näkymättömissä olevia asioita, rakenteita ja tarinoita ovat muun muassa linnan monissa eri käyttöfunktioissa muutetut tilat, henkilöt ja heistä kertovat tarinat sekä kirjallisissa dokumenteissa Hämeen linnaa koskevat tiedot. Esimerkiksi Kuninkaansalissa olevasta syvennyksestä kerrottiin, kuinka se on ollut tilan merkittävimmän henkilön paikka erilaisissa juhlissa keskiajalla, vaikka syvennys nykyisellään ei välttämättä kiinnitä kävijän huomiota. Oppaan puhe seinävaatteista, juhlista, pitopöydistä ja korkea-arvoisista henkilöistä elävöitti salia siten, että kävijän oli mahdollista kuvitella näkyvään lisää mielikuvituksessaan. Moni opas kertoi opastuksella, mistä jaettu historia oli peräisin. Opas O3 kertoi keittiössä, jossa on jäljellä vain suuren avolieden jäänteet ja hiekkalattia sekä tynnyriholvattu katto nokijäänteineen, mistä tieto linnan menneisyyden ruokailuista on tullut:

”Ja just 1500-luvulta tiedetään aika hyvin, miten tässä linnassa on eletty ja miten on syöty, koska kun Kustaa Vaasa otti vallan Ruotsissa 1520-luvulla, niin hän rupes vaatimaan, että jokaisesta linnasta on kirjoitettava hyvin tarkasti ylös, että mitä siinä tapahtuu ja miten kruunun resurssit on käytetty, että nimeltä mainiten piti joka viikko laittaa muistiin, että ketkä ovat syöneet ja kuinka paljon ruokaa on mennyt.” Opas O3

Osassa tiloista oli poikkeuksia opastuksen aloittamisessa, jolloin opas ei kertonutkaan

⁵⁹ Vilkuna 2001, 29.

ensimmäiseksi näkyvissä olevista asioista, vaan tilan nimestä. Kuninkaansalin, Kuningattaren kamarin ja Ritarisalin nimien alkuperä selitettiin ensin kävijöille, ennen kuin siirryttiin kertomaan esimerkiksi Kuninkaansalin ristiholvauksista tai Kuningattaren kamarin pöydästä.

Kierroksilla mainitut henkilöt

Kierroksilla eniten nimeltä mainittu henkilö oli 1600-luvun Ruotsin kuningas Kustaa II Aadolf, joka vieraili linnassa pariinkin otteeseen (ks. taulukko 2). Kuninkaasta kertoi kahdeksan opasta. Kuninkaan vierailun kunniaksi yksi linnan saleista on nimetty Kuninkaansaliksi ja yksi kamari Kuningattaren kamariksi, sillä kuninkaalla oli ainakin toisella vierailullaan mukana puolisonsa kuningatar Maria Eleonora.⁶⁰ Maria Elonorasta kertoi kolme opasta, muita linnassa vierailleista kuninkaista mainittiin nimeltä Kustaa III kaksi kertaa, kuningas Frederik ja kuningatar Ulrika Eleonora kerran.

Taulukko 2 Kierroksilla mainitut henkilöt

	Kustaa Vaasa	Kustaa II Aadolf	Kustaa III	Maria Eleonora	Ulrika Eleonora	Ingeborg Aakentytär Tott	Frederik	Kustaa IV Aadolf
Opas O1		x	x	x		x		x
Opas O2	x							
Opas O3	x	x						
Opas O4		x		x				
Opas O5								
Opas O6		x						
Opas O7		x						
Opas O8		x	x		x		x	
Opas O9	x	x		x				
Yhteensä	3	7	2	3	1	1	1	
	Klemet lasimestari	Henrik von Cöllen	Heikki Rotta	Pitkä-Pelle	Lauri Olavinpoika	Esko ja Urbanus Niilonpoika	Malin Murhaajatar	Leipuri-Kerttu
Opas O1					x			
Opas O2						x		
Opas O3								
Opas O4		x						
Opas O5								
Opas O6								
Opas O7	x							
Opas O8			x			x	x	
Opas O9			x	x			x	x
Yhteensä	1	1	2	1	1	2	2	1

Linnan 1500-luvun alun naispuolisesta päälliköstä, Ingeborg Aakentytär Tottista,⁶¹ kertoi vain yksi opas. Ingeborg-rouvaa pidetään korkea-arvoisimpana linnassa asuneena

⁶⁰ Vilkuna 2001, 29.

⁶¹ Hockman 2006, 13.

henkilönä, hän oli linnaan tullessaan Ruotsin valtionhoitaja Sten Sturen vanhemman leski, mutta jostakin syystä hänestä ei kerrottu kierroksilla, vaikka oppaat kertoivat kierroksilla muista linnan ainutlaatuisista asioista, kuten tiilikoristuksista tai linnan olevan ainoa keskiaikainen tiililinna Suomessa. Opas O1 kertoi Ingeborg-rouvasta Rouvainkamarissa ja mainitsi Ingeborgin linnanpäällikkyyden, korkea-arvoisuuden ja valtavan omaisuuden. Opas kertoi myös oikeusjutusta, joka tiedetään tapahtuneen Ingeborgin Suomessa oleskelun aikana, kun talonpoika Lauri Olavinpoika tuomittiin maksamaan suurimman mahdollisen sakon, jonka määrä oli 40 markkaa, koska hän oli puhutellut Ingeborgia ilman lupaa markkinoilla.

Ingeborg Aakentytär Tottiin liitettiin talonpoika nimeltä mainiten. Muita tavallista kansaa edustaneita ihmisiä mainittiin nimeltä joillakin kierroksella. Kerttu-niminen leipuri on työskennellyt linnassa useamman vuosikymmenen, hänestä kerrottiin tilassa, jonka ajatellaan olleen palkollisten asuintilana. Toinen linnan työntekijä, joka mainittiin nimeltä, on Henrik von Cöllen, joka tuli Hämeen linnaan johtamaan itäisen tykkitornin rakentamista vuonna 1559. von Cöllenistä kerrottiin tykkitornissa. Lasimestari Klemetin vierailu linnaan tekemään lasi-ikkunoita vuonna 1544 mainittiin kerran, tosin toinen opas kertoi turkulaisesta lasimestarista, joka tuli Hämeen linnaan 1540-luvulla tekemään ikkunoita tarkoittaen ilmeisesti Klemetiä, koska linnan väestä kertovassa kirjallisuudessa ei ole mainintaa toisesta turkulaisesta lasimestarista 1540-luvulla.⁶² Kierroksilla ei niinkään mainittu linnan työntekijöitten nimiä, vaikka nimiä tiedetäänkin paljon Kustaa Vaasan tehokkaasta taloudenpidosta jääneiden tilikirjojen vuoksi, vaan oppaat kertoivat ammattinimikkeillä linnassa keskiajalla ja 1500-luvulla työskennelleistä. Kierroksilla esiteltiin laaja kirjo ammatteja, kuten seppä, tynnyritekijä, leipuri, portinvartija, eläintenhoitaja, räätäli, suutari, piika ja renki. Lähes kaikilla opastuksilla mainittiin vouti ja kirjuri. Linnan tavallisista työntekijöistä kertovat tiedot liittyvät linnasta tehtyihin mikrohistoriallisiin tutkimuksiin. (Mikrohistoriasta kirjoitan enemmän luvussa 3).

Kustaa II Aadolfista kerrottaessa on huomioitavaa, että kuninkaasta puhuminen oli monella opastuksella ainoa 1600-luvusta kerrottu asia, edes alussa linnan historiaa käsiteltäessä karkeasti kukaan yhdeksästä oppaasta ei sanonut mitään 1600-luvusta. Yksi tarina 1600-luvun linnan aseistuksesta kerrottiin tykkitornissa. Oppaan mukaan linnassa oli

62 Vilkuna 2001, 50.

1600-luvulla jonakin vuonna kymmenen tykkiä, mutta vain kolme tykinkuulaa, mutta ketään henkilöä ei tähän tarinaan liitetty. Porttitornissa kaksi opasta kertoi tornissa olleista 1600-luvulla olleista vangeista tarinan, kyseessä olivat noitamiehet Hämeestä:

”Täällä on myös onkaloita, menee portaita alas ja siellä alhaalla on pieniä huonetiloja ja raunioita. Ja niillä on voinut olla keskiajalla monia käyttötarkoituksia, mutta se mitä tiedetään varmasti, niin siellä on 1600-luvulla pidetty vankeja. Eli linnan tilikirjoista selviää, että siellä on ollut vankeina tällaiset veljekset, noitamiehet, kuin Esko Niilonpoika ja Urbanus Niilonpoika. He olivat siis noitamiehiä eli heitä syytettiin noituudesta ja noituus oli niin vakava syyte, että veljekset oli tuomittu mestattavaksi. Ja he odotti täällä onkalossa tai täällä huoneessa sitä mestaustuomiotaan, mutta kävikin niin, että toinen heistä eli Esko Niilonpoika kuoli odottaessaan mestaustuomiota. Ja siinä vaiheessa tuli sitten linnan väelle hätä, että miten tulis toimia, kun on noitamiehen ruumis eli tällainen kuollut noitamies, että onko se vaarallinen, miten se tulis säilöä, mihin se pitäisi laittaa. No he päättivät laittaa sen kirstuun ja ja huoneen perälle odottamaan ja lähettivät kyselyn hovioikeudelle, että kuinka tulis toimia. Silloin elettiin kevättalven aikaa ja hovioikeuden vastaus odotti niinkin kauan kuin toukokuulle asti, siihen asti ruumis sitten mätäni täällä huoneessa. No lopulta saatiin hovioikeudelta vastaus, että elävän veljen eli tämän Urbanuksen, voi vapauttaa ja hän saa ottaa veljensä ruumiin mukaan ja he saavat palata kotiseuduilleen. He olivat Hauhon Miehoilasta ja Hauho on tässä lähellä oleva paikkakunta ja sitten Eskon ruumis haudattiin tänne Hauhon kirkon pohjoispuolelle eli saatiin ohjeet, että ruumis tulee haudata pohjoispuolelle kirkkoa ilman mitään seremonioita, koska kyseessä oli noitamiehen ruumis. Ja täällä Hauhon kirkon pohjoispuolella on edelleenkin Esko Niilonpojan hauta. Tämmöisiä mielenkiintoisia seikkoja selviää linnan tilikirjoista, että ketä täällä on ollut ja kuinka paljon väkeä töissä ja millaisia vankeja.” Opas O2

Kyseinen tarina on tutkija Tiina Miettisen artikkelissa⁶³ vuodelta 2013. Miettisen tutkimus on jaettua historiaa Hämeen linnasta ja osa oppaista on ottanut tarinan mukaan kierrokselle.

Ruoka ja juoma

Moni opas mainitsi kierroksella, että tiedot linnassa käytetyistä juomista ja ruoista on saatu tilikirjoista. Hämeen linnan taloudenpidosta on säilynyt lähes täydellinen sarja tilikirjoja vuosilta 1539-1570,⁶⁴ joten kierroksilla kerrotaan näistä tilikirjoista tehdyn tutkimuksen mukaan pääasiassa keskiajan ja uuden ajan taitteen ruokailusta. Yhdeksästä oppaasta kahdeksan puhui oluen käytöstä linnassa ja kertoi linnan väelle varatuista suurista määristä olutta. Keski-aiasta oluen käyttöä verrattiin nykyaikaan ja kerrottiin eri olutlaaduista, joita linnassa on jaettu sosiaalisen arvoasteikon mukaan.

Ruoasta puhuttiin vähemmän kuin oluesta, kaikki oppaat mainitsivat ruoan jossakin vaiheessa kierrostaan, mutta yleisimmin ruoasta puhuttiin osana palkkaa. Seitsemän opasta

⁶³ Miettinen 2013.

⁶⁴ Vilkuna 1998, 47.

kertoi päivittäisen ruoan olleen yksi osa palkasta. Näistä seitsemästä neljä ei kertonut ruoasta mitään muuta, yksi lisäsi, että leipäjauhoja varattiin päivittäin yksi kilo ruokailijaa kohti ja kaksi opasta kertoi laajemmin syödyistä ruoista ja miten ihmisten sosiaalinen arvoasema näkyi ruoan laadussa. Yksi opas kertoi ruoan laadusta linnan keittiössä. Oppaat, jotka olivat aloittaneet kierroksensa Kruununleipomossa, kertoivat myös 1700-luvun leivän leipomisesta armeijan tarpeisiin linnassa.

Sosiaaliset arvoerot

Sosiaalisista arvoeroista kertominen kierroksilla liittyy moniin muihinkin asioihin, kuten ruokaan ja juomaan sekä menneisyyteen ja nykyisyyteen. Kaikki oppaat käyttivät jossakin kohtaa kierrosta jotakin esimerkkiä linnassa keskiajalla vallinneista sosiaalisista arvoeroista. Asuintilojen sijainti ala- tai yläkerroksessa oli yleisin esimerkki, oppaitten mukaan yläkerrassa valkoisiksi kalkituissa ja paremmin lämmitetyissä huoneissa asui linnan yläluokka ja pohjakerroksessa palkolliset, jotka asuivat muitten palkollisten kanssa pimeissä ja kylmissä huoneissa ilman sänkyjen ja peittojen tuomaa suojaa kylmää vastaan.

Menneisyys verrattuna nykyisyyteen

Oppaat vertailivat mennyttä ja nykyisyyttä monin tavoin kierroksillaan. Oppaat kertoivat kierroksilla menneisyydestä tuomalla sen esimerkein nykyisyyteen. Esimerkiksi linnan rakentamisesta kertonut opas kehotti kuulijoita miettimään, miltä heistä tuntuisi ja olisivatko he mielissään, jos tänne tulisi ihmisiä rakentamaan linnoja ja keräämään veroja paikallisilta asukkailta. Ruokavaliosta puhuttaessa yksi opas sanoi, että 1500-luvun ruokavalio ei olisi ollut mikään karppaajien ruokavalio ja että ylensyöntiä on harastettu tuolloinkin ainakin ylemmän luokan keskuudessa. Palkasta puhuttaessa useampi opas muistutti, että kun palkat on maksettu 1500-luvun kirjanpidon mukaan markkoissa, että ne eivät ole mitään mummonmarkkoja eikä niitä voi kääntää siten euroiksikaan.

Oppaan osallisuus näkyy paitsi esitettävänä kierroksena, myös oppaan valitsemissa tavoissa kertoa linnasta. Havainnointiaineiston perusteella osa oppaista kertoo kierroksilla esimerkiksi ”meidän linnasta” tai ”meidän kappelista” tai ”meillä täällä koillissiivensa-

lissa on tällainen rauniotila”. ”Meidän linnasta” puhuminen on tulkittavissa, että oppaat kokevat olevansa kulttuuriperintöyhteisön jäseniä. Tässä puhettavassa vaarana on, että kävijät voivat tulkita itsensä ulkopuolisiksi, jos linna on oppaiden ”meidän linna” eli ei teidän kävijöiden, sillä oppaat toimivat kävijöiden isäntinä ja emäntinä linnassa, mikäli kävijät eivät koe osallisuutta tai kokevat osallisuutta johonkin muuhun kuin välitetyn identiteettityön muokkaamaan kierrokseen. Kävijöiden osallisuus kierroksella on tulkittavissa monin eri tavoin. Katie Bestin mukaan kävijöiden⁶⁵ ja oppaan välinen vuorovaikutus opastetulla kierroksilla on nähtävissä tavalla, jota ei ole otettu aiemmin kierrosten vuorovaikutuksesta puhuttaessa huomioon.⁶⁶ Bestin mukaan puheen vastaanottajille muotoiltu opastettu kierros on keskeisessä asemassa kävijöiden osallistamisessa. Tämä muotoilu kävijöiden mukaan on edellytys onnistuneelle kierrokselle. Bestin mukaan hyvät oppaat ovat avoimia monille asioille, he tarkkailevat kävijöiden sanatonta viestintää saadakseen tietoa, miten rakentaa kierroksen kävijöille sopivaksi.⁶⁷

Annan Sivulan mukaan kulttuuriperintöprosessi on käynnissä kolmen eri identiteettityön leikkauspisteessä.⁶⁸ Havainnoimillani opastetuilla kierroksilla osa oppaista käytti niin monumentalisoivaa, omaksuvaa kuin historioivaa identiteettityötä kertoessaan linnan menneisyydestä verrattuna nykyisyyteen. Kertomalla, kuinka paljon esimerkiksi jauhoja käytettiin ja vertaamalla sitä nykyajan ruokavaliovaihtoehtoon tai käyttämällä eri rahayksiköitä kertomaan palkan arvosta, opas tulkintani mukaan osallistaa kävijöitä miettimään menneisyyden ja nykyisyyden jatkumoa Hämeen linnassa. Lisäksi opas pyytää kävijöitä miettimään, miltä heistä tuntuisi, jos Hämeeseen tulisi väkeä rakentamaan linnoja, loi kuvan, että se mitä on tapahtunut menneisyydessä, voi tapahtua tulevaisuudessakin tai tapahtuu jossakin muualla parhaillaan. Sivulan teorian kaikki identiteettityön muodot olivat siis havaittavissa opastetuilla kierroksilla havainnointini perusteella. Tämän perusteella Hämeen linna opastetuilla kierroksilla on käynnissä kulttuuriperintöprosessi, jossa Hämeen linna aineellisena ja aineettomana, kierroksilla oppaan ja kävijöiden kokema osallisuus sekä kierroksilla kerrottu historia näkyvänä ja näkymättömänä muodostavat kulttuuriperintöä.

65 Best käyttää kävijöistä sanaa audience eli yleisö.

66 Best 2012, 42.

67 Best 2012, 41.

68 Sivula 2015, 67.

3. ”Se on oppaan tehtävä muodostaa se kierros” - Kulttuuriperinnön välittäjänä tässä ajassa

3.1 Opaskoulutuksesta, vuorovaikutuksesta ja muusta

Havainnoinnin perusteella on pääteltävissä, että kulttuuriperintöä muodostuu kulttuuriperintöprosessissa Hämeen linnan opastetuilla kierroksilla. Tavoitteeni oli saada lisää tietoa oppaiden tekemästä identiteettityöstä ja miten identiteettityö näkyy eri aikoina Hämeen linnan oppaina työskennelleiden henkilöiden haastatteluissa. Haastattelukysymykset koskivat perustietojen lisäksi opaskoulutusta, opastettujen kierrosten sisältöä ja kysymyksiä linnassa tapahtuneista sattumuksista, jotka liittyvät hauskoihin tai ikäviin muistoihin. Käyttämäni puolistrukturoitu haastattelumetodi oli toimiva, sillä haastatellut kertoivat kokemastaan innostuneesti. Tulkintani mukaan haastatteluissa tuli selväksi, että haastatellut ovat kokeneet ja kokevat edelleen olevansa Hämeen linnan kulttuuriperintöyhteisöä, sillä kaikki, myös 1960-luvulla opastaneet kertoivat seuranneensa linnaan liittyviä asioita, kuka tutkimuksen ja kuka lehtikirjoittelun tai työkavereiden kertomana linnaan liittyvistä asioista ja vertasi omia kierroksiaan uuteen jaettuun tietoon. Osa toi linnaa koskevaa kirjallisuutta ja artikkeleita haastattelutilanteisiin ja osa kertoi käyneensä linnassa esimerkiksi viime kesänä ja todenneensa, että samankaltaisia asioita kierroksilla kerrotaan edelleen kuin esimerkiksi 1960-luvulla.

Haastatellut kertoivat omien kierroksiensa muokkautuneen ajan kuluessa ja jokaisen kierroksen muuttuvan opastustilanteessa opastettavan ryhmän mukaan. Opastettu kierros linnassa on kunkin oppaan oma luomus linnasta:

”...kyllähän se on hyvin paljon, että annetaan semmosia vapauksia siihen, siihen oman kierroksen, jokainen pystyy sen kierroksen sovittamaan omaan suuhun ja omaan ajatteluun sopivaks.”

Kierrosten erilaisuus on kaikkien haastateltavien tiedossa ja sitä pidetään hyvänä asiana:

”Kuitenkin se on mun mielestä rikkaus, että ne jokainen kierros on erilainen, koska sitte jos annetaan tällanen valmis käsikirjotus, ni sitten ollaan jo hyvin lähellä audioguide-tyyppisiä ratkaisuja.”

Kysyin haastateltavilta heidän kokemuksiaan opaskoulutuksen merkityksestä opastettujen kierrosten sisältöön. Kysymyksellä pyrin saamaan kerrontaa siitä, miten opaskoulutus on vaikuttanut kierroksen sisältöön ja muutokseen. Haastateltujen mukaan tietoa kierrokseen on kerätty monesta eri lähteestä, mutta kaikki kertoivat, että osa tiedosta tuli linnan omasta opaskoulutuksesta, mutta myös omat pohjatiedot ja kirjallisuuden lukeminen on lisännyt opastettuun kierrokseen käytettyä tietoa. Varsinkin historia-aineita

yliopistossa lukeneet kertoivat yliopisto-opintojen olleen tärkeässä osassa, kun kysyin, onko opastusten järjestävä taho, Museovirasto, antanut oppaille tiedon, mitä linnassa kerrotaan:

”Mun mielestä se on viime kädessä kunkin omalla vastuulla, mitä puhuu, että eihän se tieto valmiina tule. Jos se tulis, niin, ois joku valmiiks kirjoitettu käsikirjoitettu opaskierros, jolloin vois sanoa, että tieto tulee Museovirastosta. Mutta ainakin omalta kohdalta vois sanoa, että omien intressien mukaan se tulee vähintäänkin yhtä paljon jostain sit yliopistolta. Ja uskon, että aika monen muunkin kohdalla. Ja ihan yleissivistyksestä.”

Myös muut haastatelluista kertoivat opastusten tiedon tulevan vain osittain opaskoulutuksesta. Haastatelluaineiston perusteella oppaille on järjestetty opaskoulutusta 1960-luvulta lähtien. Haastatelluista 1960-luvulla opastaneet olivat saaneet opaskoulutuksena tutkijan kirjoittaman parisivuisen monisteen linnasta ja tutkijan viemän esimerkkieroksen. Haastatellun mukaan kerrotut asiat ovat olleet rakennustekniikkaan painottuvia, mikä selittynee sillä, että oppaat olivat saaneet linnan tutkimustyötä tekevältä Knut Drakeelta esimerkkiopastuksen ja hänen kirjoittamansa tietopaketin. Lisäksi Muinaistieteellisen toimikunnan palkkaamat oppaat tekivät tutkijoiden kanssa yhteistyötä, joten he kuulivat ja näkivät tutkimusten etenemisestä osallistuen siihen.

Varsinkin opastuksen siirryttyä Museovirasto tehtäväksi vuoden 1979 jälkeen opastaneet kertoivat, että opaskoulutus on ollut perusteellinen ja hyvä. Kolme opasta, joista kaksi on opastanut 1980- ja 1990-luvuilla ja yksi, joka on opastanut 1990- ja 2000-luvuilla kertoivat, että opaskoulutusta on heidän kokemuksensa mukaan kehitetty ja parannettu vuosien saatossa. Koulutusta on ollut useampana päivänä ja koulutus on koostunut luennoista, oheiskirjallisuudesta ja esimerkkierroksista. Koulutuksen yksi elementti on ollut linnasta akateemista tutkimusta tehneiden tutkijoiden luennot ja Museoviraston linnan restaurointi- ja tutkimustöihin osallistuneet tutkijat. Tutkijoilta saatu jaettu historia on ollut osa oppaiden kierroksen sisältöä haastateltujen mukaan, mutta oppaan oli itse muokattava annettu tieto sopivaksi omalle kierroksellensa:

”Ei, kun mun mielestä ne molemmatkin [Knut Drake ja Elias Härö] aina niinku sano, että se on oppaan tehtävä muodostaa se kierros ja sit ne molemmat, ne myös ymmärsi sen, että kuinka se opastaminen ei oo mikään helppo homma, että mä en nyt muista kumpi vai oisko ollu kumpikin, sanonu ainaki, oisko Drake, sano, että hänen ei käy yhtään kateeks oppaita, että se on vaikeeta. Että hän niinku kerto, mitä tutkimuksissa on käynny ilmi ja kerto siitä restaurointityöstä ja ne kerto molemmat myös kaikki mokat, mitä siellä on tehty ja tota noin niin, mut että he sit sano, että muodostakaa tästä, kertokaa tästä sit jotain asiakkaille, mitä niinku osaatte tästä kertoo. Mut et he ei kertonu asioita niinku asiakkaille kerrotaan, vaan he kerto niinku nimenomaan asiantuntijana sitä tietoa.”

Sitaatista käy ilmi, kuinka tutkijat ovat siirtäneet jaettu historiaa oppaille, joilta tutkijat ovat velvoittaneet opastetun kierroksen muokkaamista siten, että se on kävijöille sopiva. Tutkijat ovat ymmärtäneet, että tutkimustieto sellaisenaan ei ole yhtä kuin opastettu kierros, vaan oppaan on liitettävä kierrokseen muutakin kuin vain historiatietoa.

Kolme 2000-luvulla opastaneista haastatelluista vertasi nykyistä koulutuksen supistamista aikaisempiin useamman viikonlopun kestäneisiin koulutuksiin ja totesi, että koulutusta on supistettu taloudellisesti kiristyneessä tilanteessa ja piti asiaa tulkintani mukaan huonontuneena.

“[Tieto] ei tule ylhäältä, semmonen niinku johtolanka tulee sieltä ylhäältä, mutta sen tarkoitus ei ole rajoittaa niitä oppaita, vaan niinku auttaa rakentamaan sitä kierrosta sen ympärillä, että ei varmaankaan ole tarkoitus, että me kerrotaan vaan ne asiat, joita opetetaan opaskoulutuksessa, kun se on niin lyhyt aika, nyt se on supistettu kolmeen päivään, nin niin, että ei siellä saa niin paljon sitä tietoa kuitenkaan.”

Vaikka tutkimustieto linnasta on kasvanut ja kierros muuttunut monta vuotta opastaneilla jaetun tiedon määrän lisääntyttyä, pitivät kaikki haastatellut opaskoulutusta erittäin tärkeänä ja tarpeellisena, yhden mielestä se oli kattava lähtökohta opastamiseen ja toinen kertoi sen olevan tarpeen, “ettei oo ihan sitten tumpula, kun se alkaa se kausi.” Opaskoulutuksen kerrottiin olevan myös hyödyksi monta vuotta opastaneille, haastateltavien mukaan siellä joko oppii uusia asioita tai tulee muistettua asioita, joilla voi vartioida kierrostaan. Opaskoulutus koettiin tärkeänä paitsi kerrottavan tiedon hankkimisessa, myös linnan tilojen opettelussa eli Sivulan teorian mukaan symbolina, joka toimii jaetun historian todisteena.

Lehtiartikkeleista löytyi myös tietoja opaskoulutuksesta. Kahdessa *Hämeen Sanomien* artikkelissa vuosilta 1980 ja 1981 kerrotaan, kuinka oppaiksi hyväksytyt ovat pääasiassa opiskelijoita, toisen artikkelin mukaan kyseessä on pääasiassa historiaa ja kieliä opiskelevat. Koulutukseen on kuulunut luentoja Suomen ja linnan historiasta, ja toisen artikkelin mukaan oppaat joutuneet antamaan näyteopastuksen.⁶⁹ Opastusten sisällön kehittäminen tulee ilmi viidessä artikkelissa vuosilta 1981, 1984 ja 1987. *Hämeen Sanomien* vuoden 1981 jutussa kerrotaan, että opaskierroksilla saatu selostus linnan rakenteesta ja kulttuurihistoriasta on tyhjentävä, joten kävijöillä ei ole ollut paljonkaan tarvetta kysyä lisätietoa linnasta. Tästä huolimatta oppaille tarjotaan lisäkoulutusta heinäkuun lopulla,

⁶⁹ Entistetty kruununleipomo kesän uutuus linnassa. *Hämeen Sanomat* 30.4.1980, Uudet tilat monipuolistavat Hämeen linnan käyttöä. *Hämeen Sanomat* 28.3.1981.

jotta oppaat saavat kysyä uusista asioista ja tarkistaa saatua tietoa.⁷⁰ Vuonna 1984 *Hämeen Sanomat*, *Suomen Sosialidemokraatti* ja *Hämeenlinnan paikallislehti* kertovat jutuissaan, että viisi vuotta aiemmin linnassa enimmäkseen rakennushistoriaa.⁷¹ *Hämeen Sanomat* lisää vielä jutussaan, että linnan historian tutkimuksesta saadaan yhä uutta tietoa, joka lisää ja monipuolistaa kerronnan sisältöä.⁷² *Hämeen Sanomien* vuoden 1987 jutun mukaan opastuksiin on lisätty vuosi vuodelta lisää tietoa elämästä ja asumisesta linnassa. Haastatellun, linnan matkailusihteeri Elina Järvisen mukaan kävijät ovat olleet tyytyväisiä uudesta tiedosta.⁷³ Koulutuksella Museovirasto on muokannut oppaiden käsitystä omasta asiantuntijuudestaan tarjoamalla näille mahdollisuutta vahvistaa tehtyä identiteettityötä lisäkoulutuksissa.

Tulkintani mukaan opaskoulutus on hyvin tärkeä oppaiden kulttuuriperintöprosessissa. Oppaat tekevät identiteettityötä, kun opaskoulutuksessa ja sen jälkeen he muodostavat kierrosta linnasta omaa näkemystään. Jokaisen oppaan on mietittävä, miten hänen kertomansa on hänen historiaansa, mihin hän sijoittuu linnan kertomuksessa ja mitä jaettua historiaa hän kertoo Hämeen linnasta.

Haastattelemani Hämeen linnan oppaat olivat olleet haastatteluaineiston mukaan motivoituneita tekemään identiteettityötä paljon ja he olivat edelleen innostuneita Hämeen linnasta. Yksilöllisiä eroja identiteettityön tekemisessä Hämeen linnassa, kuten muissakin opastettuja kierroksia tarjoavissa kohteissa, on olemassa. Nina Lepokorven haastattelusta Petja Aarnipuun väitöskirjassa voi tulkita, kuinka identiteettityö Turun linnan oppaiden kohdalla voi joskus olla vähemmän innostunutta:

”Tietysti joskus on semmosia kesäoppaita jotka nyt ei oo niin ... niin hyvin onnistu siinä työssä ... Et se on tärkeintä tavallaan et oivaltaa sen mistä on kysymys koska siinon aikamoinen opetteleminen.”⁷⁴

Syitä oppaan epäonnistumiselle työssään voi olla lukuisia. Sivulan teorian mukaisten identiteettityöosuuksien tekemättä jättämisen vaarana on epäonnistuminen. Jos opas ei koe jotakin osaa identiteettityökaluista omakseen, on pääteltävissä, että opastetuista kierroksista puuttuu jokin tärkeä osa-alue. Osallisuuden puuttumisen kokemus, jaetun

70 Hämeen vanhassa linnassa heinäkuussa 20 000 vierasta. *Hämeen Sanomat* 1.8.1981.

71 Lähes puoli miljoonaa käyntiä Hämeen linnassa. *Hämeen Sanomat* 4.4.1984, Hämeen linna jälleen arvoisessaan käytössä. *Suomen Sosialidemokraatti* 4.4.1984, Mitä on Hämeenlinna ilman Hämeen linnaa? *Hämeenlinnan paikallislehti* 8.4.1984.

72 Lähes puoli miljoonaa käyntiä Hämeen linnassa. *Hämeen Sanomat* 4.4.1984.

73 Hämeen linna kiinnostaa kävijöitä kalusteittakin. *Hämeen Sanomat* 13.7.1987.

74 Aarnipuu 2008, 149.

historian torjuminen tai se seikka, että opas haluaisi mieluummin kiinnittää jaettua historiaa vaikkapa Työväenmuseumo Werstaaseen kuin keskiaikaiseen Hämeen linnahan ovat tulkintani mukaan mahdollisia syitä siihen, että opastetulla kierroksella ei muodostu kulttuuriperintöä kulttuuriperintöprosessissa. Tällöin vaarana on, että opastuksesta tulee Katie Bestin mainitsema yksinpuhelu ilman vuorovaikutusta ryhmän kanssa⁷⁵. Opastettujen kierrosten onnistuminen vaatii oppaan tekemää identiteettityötä, johon opas on käyttänyt kaikkia Sivulan esittelemiä identiteettityökaluja, ja tämän työn jatkuvaa ylläpitoa.

Myös kävijät voivat kertoa jaettua historiaa ja opas on yhtenä osallisuuden kokijana aina kierroksilla. Haastateltavat kertoivat kierroksilla saamastaan palautteesta. Litteroimissani haastatteluja huomioni kiinnittyi siihen, että haastateltavat kertoivat monta kertaa, kuinka kierroksella kerrottavat asiat riippuvat kulloisestakin opastettavasta ryhmästä. Pidin tätä itekin haastattelijana itsestäänselvytenä ja esimerkiksi kolmannen haastattelun jälkeen itse lisäsin kysymykseen, miten kierrokset muuttuivat opastusaikanasi, selittävän osuuden, että tietysti se on aina ryhmästäkin kiinni, mutta silti haastateltavat toistivat samaa asiaa monta kertaa hieman eri tavoin. Lopulta laskin, kuinka monta kertaa haastateltavat ovat sanoneet, että kerrottavat asiat ovat kiinni ryhmästä. Yksi opas kertoi ryhmän vaikutuksesta opastukseen neljä kertaa, yksi kuusi, yksi seitsemän, yksi kahdeksan, kaksi 10, kaksi 11, yksi 12 ja kaksi 15 kertaa haastattelun aikana. Opas tarkkailee jatkuvasti kävijöitä kierroksella ja kerää heiltä koko ajan palautetta. Palautteen perusteella opas muokkaa kierrosta mielestään kävijöiden tarpeita vastaavaksi. Katie Bestin mukaan hyvä opas toimii juuri tällä tavalla.⁷⁶ Identiteettityön tekeminen on kahteen suuntaan liikkuvaa opastetuilla kierroksilla.

Kulttuuriperintöön kuuluu Laurajane Smithin mukaan uudistuminen ja neuvottelu.⁷⁷ Opastetuilla kierroksilla kulttuuriperintöneuvottelua käydään jatkuvasti. Kävijät tuovat esille heitä kiinnostavia asioita, joista joko on puhuttu kierroksella tai joista on vaiettu. Oppaan reagoidessa sanallisiin tai sanattomiin viesteihin jokaisesta kierroksesta tulee erilainen. Anna Sivula kertoo paikallishistorian tuottamiseen tähtäävässä kulttuuriperintöprosessista, että paikallishistorioiden tilaajat saattoivat vaikuttaa tulkintoihin kirjoitettavasta kohteesta, mutta ei sanelemalla, vaan vuorovaikutussuhteen avulla, joka oli syn-

⁷⁵ Best 2012, 39.

⁷⁶ Best 2012, 41.

⁷⁷ Smith 2006, 74-75.

tynyt osallistamisen seurauksena.⁷⁸ Hämeen linnan opastetun kierroksen rakentuminen on tulkittavissa syntyneen samankaltaisella periaatteella vuorovaikutuksen seurauksena, kuin Sivula esittää tilaushistorian tulkinnoista.

Haastateltujen osallisuuskokemus tuli ilmi haastatteluissa monessa kohtaa, he sijoittivat itsensä Hämeen linnan menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolle. Osa oppaista näkee työnsä liittyvän linnan historiaan tai kertomukseen. Jotkut haastatelluista kertoivat, etteivät ole oikeastaan ajatelleet asiaa, mutta yksi haastatelluista kertoi, että pitää tärkeänä, että välittää tietoa uusille työntekijöille:

”Ei oo tullut ajatelleeksi ollenkaan, oon ollu tuolla vasta niin vähän aikaa, että toiset ollu pitempään, jotka on rakentanu sitä historiaa ja antanu sitä eteenpäin. Aika paljon kun ollaan siellä oppaiden kanssa keskenään, niin aika paljon voi opettaa siinä toiselle ja näin, niin kyl mä siinä niinku nään semmosta jatkumoa, että saa niinku kerrottua asiat myös seuraaville työntekijöille eteenpäin.”

Osallisuuskokemus liittyy niin linnaan kuin jaettuun historiaan, opastetun kierroksen kulttuuriperintöprosessi välittyi välillä selvästi haastatteluissa, kun haastatellut olivat nähneet työnsä liittyvän linnan historiaan kokien olevansa välittäjänä tässä ajassa:

”Tää on yks ajanjakso, me ei tiedetä mitä tulee sit joskus myöhemmin, mutta tää on, että linnalla on oma historiansa, joka on johtanut siihen, että se on nyt tällä hetkellä yleisölle avoin nähtävyys ja muistomerkki, jota me nyt opastetaan, että kyllä se mun mielestä liittyy [linnan historiaan].”

Kuten todettu, Hämeen linnan opastettujen kierrosten sisältö vaihtelee haastattelujen perusteella opastettavien ryhmien mukaan. Koska kaikki mennyt ei näy linnassa nykyään, on oppaan rekonstruoitava se mielenkiintoisesti kuulijoille. Tärkeäksi koettiin linnan historian välittäminen koherenttina kokonaisuutena siten, että kerronnassa on juoni, jota seurataan alusta loppuun. Tarkoituksena ei ole kertoa linnasta huone kerrallaan yksittäisiä asioita, vaan kokonaisuus on tärkeää. Samalla kierros elää ryhmän ja oppaan vuorovaikutuksen mukana, jolloin opas muokkaa kierrosta koko ajan ryhmän tarpeita vastavasti. Linnan historiaa haluttiin välittää opastettavien näkökulmaa palvelevasti, mikä koettiin myös haastavana. Sama näkemys on Päivi Venäläisellä artikkelissaan “Hyvä opas, hyvä opastus”:

“[Hyvän oppaan] on hallittava sekä asiaan liittyvä tieto että opastustilanteeseen liittyvät sosiaaliset taidot. Keskeiseksi taidoksi koettiin tilannetaju. Oppaan on osattava heittäytyä tilanteeseen ja sovittaa opastuksen sisältö ryhmän tarpeisiin sopivaksi. Hänen on pystyttävä tiivistämään, karsimaan ja tarkentamaan tietoa, jotta tulee ymmärretyksi.”⁷⁹

⁷⁸ Sivula 2015, 62.

⁷⁹ Venäläinen 2009, 6.

Kysymykseen ”Mitä kerroit/kerrot linnassa opastetuilla kierroksilla?” haastatellut vastasivat varsin yhdenmukaisesti kertovansa ensin lyhyesti linnan koko historian perustamisesta nykypäivään ja pyrkivät kertomaan vähän kaikista aikakausista. Osa haastatelluista myös kertoi, että Hämeen linnan lyhyt rakennus- ja käyttöhistoria oletetaan heidän mielestään sisältyvän kierrokseen myös Museoviraston taholta:

”...aika vapaat kädet, ainoastaan, että sen pitää kestää 45 minuuttia. Paitsi jos joku ryhmä toivoo lyhyempää. Ja jo silloin oli, että opas saa muokata sen kierroksen, että kaikkien ei tarvi kertoa samoja juttuja. En nyt muista sieltä alusta, mutta tosi kauan ollu, että kaikille pitäis kertoa pääpiirteissään se linnan historia ja se, et mihin linnaa on käytetty, että ei sitten joku asiakas luule, että se on ollu pelkästään keskiajalla esimerkiks käytössä. Mut saa keskittyä enemmän vaikka rakennushistoriaan tai arjen historiaan tai esimerkiks siellä oli joskus arkkitehti töissä, joka tykkäs siitä rakennushistoriasta. Sotahistoriaan, mutta ettei ihan sillai, että täytys kuitenkin olla yleisluontoinen, ettei voi mitään sotahistoriaa ruveta vaan vetämään. Painottaa saa niinku oman mielenkiinnon mukaan, mutta täytys kuitenkin, näin mä oon ymmärtänyt, että aika sillai laaja-alaisesti, ettei kauheen suppee sais olla, sillai laajasti kertoo linnan historiasta, mut saa painottaa sit johonkin kuitenkin.”

Kaikki haastatellut kertoivat lyhyen rakennushistoriansuuden olleen kierroksillaan mukana kuten oli havainnoimillani kierroksilla kesällä 2015. Esittely koettiin haasteelliseksi kierrokseen käytettävissä olevan ajan vuoksi. Kaikki haastatellut sanoivat, että kerrottava painottui keskiaikaan ja uuden ajan alkuun. Linnan restauroidut tilat säätelevät myös kerrottua, koska jos kierroksella menee tai joutuu⁸⁰ opastamaan tilaa, jonka restauroinnissa tutkijat ovat päätyneet jonkin aikakauden esittämiseen tai esittämättä jättämiseen, opastus saattaakin hypätä 1500-luvulta Kustaa Vaasan ajan hallintolinnasta 1900-luvun vankila-aikaan. Kuten Petja Aarnipuu on väitöskirjassaan todennut restauroinnin vaikuttaneen kerrontaan Turun linnan tiloista,⁸¹ myös Hämeen linnan opastamisessa on havainnointiaineiston ja haastatteluaineiston perusteella samoja piirteitä:

”Ja sitten siä sisällä, no kai se liittyy siihenkin, koska se on entistetty siihen tai restauroitu kuitenkin siihen renessanssiasuunsa, ni se on sit siellä sisällä jotenki niinku [luontevaa kertoa renessanssijasta].”

Paitsi tilat, joissa liikutaan ja pysähdytään sekä kävijöiden eleet ja ilmeet, myös kävijöiden kysymykset ohjaavat opastettua kierrosta, osa haastatelluista kertoi, että varsinkin vanhemmat kävijät kysyvät vankila-ajasta, jolloin opastuskierroksella kerrottu muuttuu, sillä haastatellut kertoivat, että opastettu kierros on painottunut sisällöltään keskiaikaan ja uuden ajan alkuun. Kaikki haastatellut kokivat kävijöiden kysymykset tervetulleiksi,

⁸⁰ Linnassa voi joutua kierroksella tilaan, jonne opas ei ole suunnitellut menevänsä, sillä lukuisten samanaikaisten opastusten vuoksi linnan tiloissa on toisinaan ruuhkaa.

⁸¹ Aarnipuu 2008, 121 ja 146.

jotta kierroksen kiinnostavuutta kohderyhmälle on mahdollista parantaa ja lisätä vuorovaikutusta.

Hämeen linnan opastettujen kierrosten sisällöstä vuosien 1963 ja 2015 välisenä aikana kaikilla haastatelluilla oli yhteisenä näkemyksenä, että on tärkeää välittää linnan menneisyyttä ja historiaa kävijöille (ks. taulukko 3).

”Pääkohdat [linnan] historiasta ja sitten se, että ne, jotka eli siellä oli ihan tavallisia ihmisiä, niillä ei ollu kolme silmää ja kahdeksaa kättä ja söivät samanlaista ruokaa, mitä muussakin maassa syötiin, vähän erilaista kun nykyään, mutta ei mitään erikoista, ihan tavallisia ihmisiä.”

Taulukko 3	Hämeen linna											
Mikä on tärkeää välitettäväksi opastetulla kierroksella?	H1	H2	H3	H4	H5	H6	H7	H8	H9	H10	H11	yhteensä
Linnan menneisyys ja historia	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	11
Ihmiset olivat samankaltaisia kuin nykyäänkin	x		x	x		x			x			5
Saada linna elämään		x			x		x				x	4
Miksi linna on perustettu (paikka, aika)			x							x		2
Tiililinna				x	x							2
Miten nykyisyyteen on tultu, perspektiivi		x				x						1
Vankila-aika											x	1
Vertailu muihin linnoihin											x	1

Viisi haastateltua sanoi, että tärkeää kierroksella välitettäväksi on menneisyyden ja nykyisyyden ihmisten samankaltaisuudesta kertominen. Osa näin sanoneista haastatelluista vaikutti tuohtuneelta, että jotkut kävijöistä vaikuttivat kuvittelevan, että ihmiset ovat olleet keskiajalla erilaisia kuin nykyihmiset niin fyysisiltä kuin henkisiltä ominaisuuksiltaan. Haastateltavien mukaan on tärkeää, että yritetään oikaista joidenkin opastettavien käsityksiä menneen ajan tavoista ja ihmisistä, kuten ruokailutavoista tai ihmisten pituudesta:

Haastateltu:”...aika paljon kerron niinku siitä arjesta linnassa, jolla varmasti sitten myös toivon, että kumoan joitakin sellaisia niinku ennakkoluuloja, mitä ihmisillä saattaa olla niinku keskiaikaisista ihmisistä, jos nyt näin vois sanoo.

Haastattelija: Joo, osaaks sä sanoo, minkälaisia ennakkokäsityksiä, ooksä törmänny johonkin, että muistaksä jotain?

Haastateltu: Aika paljon on, esimerkiksi niinku kierroksilla edetään, niin yleensä siellä Linnantuvassa nousee ruokailutavat esille, ihmiset kuvittelee, että syötiin ku siat ja että sit yritän niinku kertoo siitä, miten ruokailu oli säädelty ja miten niinku kuului syödä...Mut sitten hyvin tyypillinen on kans se, ku mennään yläkertaan, että yhtäkkiä on niin pieni oviaukko ja sitte ihmiset aina hokee sitä, että voi, ku oli niin lyhyitä ne ihmiset ja just näistä seinäkomeroista, että tässä ne varmaan nukkuivat, vaikka seinäkomerot ovat silleen niinku metrin pituisia, että kyllä siinä niinku yritän just kumota tämän käsityksen, että ihmiset eivät olleet kääpiöitä ja eivät olleet tyhmiä ja sivistymättömiä ja tällä tavalla.”

Yksi haastatelluista toi esiin linnan menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden käyttäjien ajallisen jatkumon:

”Niin, no mä nään sen sillain, että linna on osa meidän menneisyyttä ja niinku semmosen pai-

kan tarkoitus ois tavallaan niin, että ihminen jotenki tiedostais jotakin siitä omasta ja oman kollektiivinsa menneisyydestä ja historiasta. Mikä sit osaltaan selittää sitä, miten me ollaan nyt tässä tilanteessa, missä nyt ollaan ja antaa jotenkin syvyyttä nykyhetkeen, että kai sieltä voi jotain oppia, mutta vaikei oppiskaan, niin ainakin se tuo jotain perspektiiviä ja näkökulmaa ja syvyyttä siihen, ettei me olla vaan yhtäkkiä pomsahdettu tähän, vaan kaikella ja kaikilla on menneisyys. Ni mun mielestä se on jotenki niinku ... Että ihmiset ymmärtää sen, että ihmiset on aina ollu ihmisiä, tavallaan paljon on muuttunu, mut sitten oikeestaan aika vähän. Et mua itseä ärsyttää se, et jos menneisyyden ihmisiä tai muiden kulttuureiden ihmisiä pidetään jotenki niinku yksinkertaisina tai tyhminä, että menneisyyttä voi katsoa tästä ajasta semmosena erilaisena kulttuurina, mutta että ne on ollu ihmisiä niinku samanlailla, että jos niinku nykyihminen joutuis keskiajalle, ni vois mennä sormi suuhun monessa kohtaa, ku taas jos keskiajan ihminen joutuis tänne, ni silläkin menis. Ja sitte se, että ne ihmiset on siihen aikaan ajatellu ihan yhtä järkevästi sen ajan tiedon mukaan ja sen ajan maailmankuvan mukaan, et ihminen on kuitenkin aina aikansa lapsi. Ja sitte taas, ehkä ois ihan hyvä, jos vaikkapa sen menneisyyden kautta huomaa että kyllä tässä nykypäivässäkkin on kaikenlaista, mikä tuntuu hirveen järkevältä ja loogiselta, mut mikä niinku on si jostain toisesta kulttuurista tai ajasta katsoen ihan epäloogista ja absurdia. Ja tuntuu ihan hullulta ja naurettavalta. Että ehkä ois sitten ihan hyvä huomata niitä oman ajan tällasia.”

Neljä haastateltua piti tärkeänä saada linna elämään. On mahdollista tulkita tämän vastauksen tarkoittavan samaa, mistä edellä mainitut viisi opasta kertoivat eli että linnassa on eletty tavallista elämää eikä kierroksen tarkoitus ole kertoa vain esimerkiksi rakennushistoriaa:

“No kyl mä sen pitkän historian [katson tärkeäksi], monta kertaa ihmisillä on niin pienet tiedot, ettei ne esimerkiks tiedä, että se on ruotsalaisten rakentama linna ja käydään ne ihan ne perusrakennusvaiheet läpi, et kyl mä oon aina tykänny käydä. Sitten paikka, et miks se linna just siihen rakennettiin, ni se on musta mielenkiintoista. Ja sit aina haluaa jotain elävöittämistäkin, että henlöistä, kuninkaista, jotka siellä on vaikuttanut, voudit ja muut, tätä tuoda myös eli vähän arkipäivän elämää. Normaalia, mitä siellä linnassa on tapahtunut, et ei pelkkää historiaa, se on vähän liian raskasta.”

Vastausten mukaan Sivulan teorian mukainen kulttuuriperintöyhteisön kulttuuriperintöprosessi on näkyvissä haastateltujen vastauksissa, kun haastatellut sijoittavat linnan nykyiset ja menneet kulttuuriperintöyhteisöt menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden muodostamalle jatkumolle⁸² todeten, että kulttuuriperintöyhteisön jäsenet ovat samankaltaisia kuin menneisyydessä linnassa toimineet ja asettaen näin myös oletuksen, että ihmiset tulevaisuudessakin samankaltaisia kuin nykyään tai 500 vuotta sitten.

Haastateltujen historiakäsitykset erosivat toisistaan hieman teorian tasolla. Edellä mainitusta lainauksesta käy ilmi, että haastateltavan mielestä kierroksella ei pidä olla vain pelkkä historiaa, vaan myös kierroksia pitää elävöittää. Elävöittämisellä haastateltu kuitenkin tulkintani mukaan tarkoitti historiallisia tarinoita linnan arkielämästä. Yksi historiaa pääaineenaan opiskelleista haastatelluista kertoi historiakäsityksestä, joka selittänee myös edellisen haastatellun näkemystä historiasta:

“[Historian tylsänä pitäminen] kumpuaa siitä ajattelusta, että historia on vuosilukuja tai sotahis-

82 Sivula 2015, 64-67.

toriaa, mutta nykypäivän historia tai sosiaalishistoria tuo elävyyttä, ruokakulttuuriasiat tai sellainen, tavat, vaatteet, arkipäivä, se miten siellä [linnassa] on leipomoo ja miten ruokaa on valmistettu ja mistä kalaa on saatu ja olutta tietysti.”

Haastateltu on Jorma Kalelan linjoilla historiakäsityksessään. Kalelan artikkelissa ”Historian rakentamisen mieli ja tutkijan valinnat” (2010) määritellään, että historia on jokapäiväistä siinä merkityksessä, että se koskee kaikkia inhimillisen toiminnan alueita. Jos ajatellaan, että historiaa ovat merkittävät kansainväliset, kansalliset tai paikalliset tapahtumat, tulee Kalelan mukaan rajanneeksi historian vallanpitäjien näkemyksen mukaan.⁸³

Historiantutkimuksessa on tämän tutkimuksen tutkittavana ajankohtana tapahtunut muutos, joka osaltaan on ollut vaikuttamassa Hämeen linna opastettujen kierrosten muutokseen. Hanna Elomaan mukaan on tapahtunut muutos suurmiesten ja ”suurten tapahtumien” tutkimisesta tavallisten ihmisten historian tutkimiseen. Mikrohistoria on Elomaan mukaan muuttanut käsityksiä siitä, mikä menneisyydessä on olennaista ja tutkimisen arvoista. Ranskan annalistit tutkivat tavallisten ihmisten ja vaikuttajien elämän ehtoihin vaikuttaneita yhteiskunnallisia ja henkisiä rakenteita.⁸⁴ Italialaiset tutkijat alkoivat tutkia 1970-luvulta alkaen menneisyyden ihmisten elämänoloja ja ajattelutapoja ruohonjuuritasolta. Annalistien tutkimuskohteita suppeampien tutkimuskohteiden syvällisempi analysointi pyrki antamaan muillekin ihmisille, kuin suurmiehille tai vaikuttajille, kasvot.⁸⁵ Tähän mikrohistoriaan eli tutkimukseen, jonka kohteina tai lähtökohtana ovat yleensä suppeahkot, ajallisesti, alueellisesti ja tutkittavien henkilöiden määrän suhteen rajatut ilmiöt,⁸⁶ kuuluvat Hämeen linnan elämän tutkimisesta valmistuneet opinnäytetyöt 1980-luvulta lähtien. Linnan elämään saaminen on lisääntynyt uusien mikrohistoriatutkimusten kautta, joita oppaat käyttävät kierroksillaan antamaan äänen linnassa olleille tavallisille ihmisille.

Kysymykseen ”Mikä on tärkeää välitettäväksi Hämeen linnasta opastetulla kierroksella” liittyy myös kysymys, jonka avulla pyysin haastateltavia kertomaan, millainen on hyvä opastus. Kysymyksen vastauksissa on päällekkäisyyksiä, joiden tulkitsen tarkoittavan samaa asiaa, mutta välttääkseni virheellistä tulkintaa, olen tehnyt taulukon haastateltujen vastausten mukaan (ks. taulukko 4).

⁸³ Kalela 2010, 40-41.

⁸⁴ Elomaa 2001, 59.

⁸⁵ Elomaa 2001, 60. Ks. myös Iggers 2005 ja Dosse 1987, 166-181.

⁸⁶ Elomaa 2001, 61.

Taulukko 4												
Millainen on hyvä opastus?	H1	H2	H3	H4	H5	H6	H7	H8	H9	H10	H11	yhteensä
Yleisön huomioiminen ja kontakti yleisöön	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	11
Oppaalla on faktat kunnossa	x	x			x	x		x				5
Opastus on mielenkiintoinen	x	x	x	x	x						x	5
Oppaan ääni on kuuluva ja selkeä	x					x		x	x		x	5
Opas on innostunut			x		x				x		x	4
Opas on asiantuntija				x		x		x				3
Opastus on hauska, siinä on huumoria				x		x					x	3
Opastus on selkeä	x									x		2
Opas ei kerro fiktiota						x		x				2
Opas ei hätäile										x	x	2
Opas ei yritä kertoa kaikkea				x						x		2
Opastuksella on jokin näkökulma						x				x		2
Opas on normaali ihminen					x							1
Opas tuntee tehneensä parhaansa ja saa kiitoksia									x			1

Tärkeintä kaikkien haastateltujen mukaan on vuorovaikutus yleisön ja oppaan välillä. Tästä kukin haastateltu kertoi moneen otteeseen kussakin haastattelussa. Vuorovaikutuksen ei tarvitse olla sanallista, vaan opas tulkitsee kaikkea yleisöltä saamaansa palautetta ja muokkaa kierrostaan sen mukaan mielestään sopivammaksi kohderyhmälle:

”...siis asiakkaaltahan saa aina heti palautteen. Kierroksen alusta alkaen, sehän on se vanha ajatus on se, että ensvaikutelma on 70 % suunnilleen. Että jos sä oot epäsiisti ja puhut sössöttäen, ku alatot kierroksen: ”Tervetuloa linnalle” (haastateltava puhuu tarkoituksella epäselvästi) ja muuta tämmöstä, ni sieltä tulee heti kielteistä palautetta, ilmeitä, kääntymistä pois päin ja tämmöstä.”

Teknisistä seikoista tärkeäksi asiaksi viisi haastateltua sanoi selkeän ja kuuluvan äänen, jota ilman opastus on täysin merkityksetön. Koska haastatelussa puhuttiin enemmän sisällöstä ylipäättään, on mahdollista, että osa haastatelluista ei maininnut mitään äänenkäytöstä, koska oletti kysymyksen liittyvän opastuksen sisältöön. Viisi haastateltua mainitsi, että oppaan tulee olla innostunut työstään, koska innostuneisuus välittyy myös yleisölle. Hyvään opastukseen kuuluu myös viiden haastatellun mukaan se, että opastus on mielenkiintoinen.

Opastuksen sisällön merkityksestä kertoivat haastateltujen vastaukset, joiden mukaan oppaan tulee hallita kohteensa faktat. Tutkimukseni johdannossa siteeraamastani mielipidekirjoituksesta kävi ilmi, kuinka kävijöillä on mielipidekirjoituksen kirjoittajan mukaan oikeus tulla informoiduksi oikealla faktoilla opastetulla kierroksella. Oppaalla on auktorisoitu asema tiedon välittäjänä, joka näkyi tutkimukseni aineistossa paitsi lehtiarikkeleissa, myös haastatelllessani Hämeen linnassa opastustyötä tehneitä:

”...että se koulutus järjestetään niin perusteellisena, ni kyllähän siitä jo tuli mulle semmonen olo, että kyllä tässä nyt on vähän väliä, että mitä siellä puhuu. Sillon heti ekana vuonna ja jo sitten siellä koulutuksessa tuli jo semmonen niinku fiilis, että tässä on jotenkin vastuullisessa asemassa, että niinku kertoo ihmisille, että kyllä mulla alusta asti on ollu semmonen olo, että opas on sillä tavalla ihmisille niinku tiedon auktoriteetti.”

Opas siis on asettunut virallisen tutkimustiedon ja yleisön välille tulkitsemaan tietoa linnasta ja valinnut, mitä kierroksilla kerrotaan ja on näin itse ollut aktiivinen kulttuuriperintöprosessissa.

Eniten kierroksilla haastateltujen mukaan on puhuttu keskiajasta ja 1500-luvusta (ks. taulukko 5). Rakennushistoria, vankila-aika ja saivat kolme mainintaa samoin kuin sisällön muutos rakennushistoriasta 1500-luvun arkielämään linnassa. Muita mainittuja olivat vankila-aika ja kaikki vuosisadat. Haastatellut kertoivat kysymyksen yhteydessä, että kierroksilla oli puhuttu toki kaikista aikakausista, mutta näihin haastateltujen omat kierrokset painottuivat.

Taulukko 5												
Mihin opastetun kierroksesi sisältö painottui?	H1	H2	H3	H4	H5	H6	H7	H8	H9	H10	H11	yhteensä
Keskiaika	x	x	x	x		x	x	x				7
Uuden ajan alku		x	x	x	(x)	x			(x)	(x)		4 (7)
Rakennushistoria							x	x			x	3
Aluksi rakennushistoria, myöhemmin arkielämä linnassa					x				x	x		3
Vankila-aika				x		x					x	3
1700-luku	x		x									2
Kaikki vuosisadat					x							1

Vankila-aika on kiinnostanut osaa kävijöistä kautta opastuskierrosten historian linnassa, jo 1960-luvulla opastaneen haastateltavan mukaan osa ihmisistä tuli katsomaan nimenomaan vankilaa ja vankeja eikä keskiaikaista linnaa:

”Mutta sitten oli näitä kävijöitä, jotka kysy, että eiks he ollenkaan näe näitä naisvankeja. He oli ikään kuin tullu, kun he tuli linnaan, ni he tuli katsomaan vankilaa. Eikä suinkaan linnaa...et toiset kyllä tuli, kun tulivat, niin ihmettelivät, et ai, täällä on vielä vankeja ja toiset oli tosiaan tämmösiä, et eiks niitä nää ollenkaan. Monenlaista, monessa mielessä tulivat ihmiset sinne.”

Kahden haastatellun mukaan linnaa on vielä 1980-luvun alussa pidetty museoituna vankilana, jota opastettu kierros esittelee:

”Mut siitä se alko ku koko kierros alko ja ensimmäisiä kierroksia vietiin niin tota, ni se oli ihan vakio, kun me mentiin sieltä kaivohuoneesta sisään ja ihmiset näki sen kaltereilla varustetun reiän siinä lattiassa, yleensä ainoa kommentti ja ensimmäinen kommentti oli se, että tonneks ne heitettiin. Ja sitte ku päästiin pihalle, ni tässä näitä kävelytettiin. Ihmiset tuli sinne sillä mielellä sillon 80-luvulla vielä, että tää on vankila. Että tavallaan mikään ei oo vielä, mikään ei ollu vielä

muuttunu. Muuta ku vangit viety pois, rakenteet on ennallaan.”

Nykyään linnaa ei enää pidetä vankilana, mutta vankila-aikaisista rakenteista kysellään edelleen ja välillä kävijät kokevat jonkinlaista pettymystä siitä, että linnan naisvankilajasta ei ole näkyvissä mitään. Suuri osa haastatelluista oli myös sitä mieltä, että on harmi, kun kaikki vankila-aikaiset rakenteet on purettu linnasta. Rauniotilat, joita ei ole ennallistettu vankila-ajan jälkeen keskiaikaiseen tai renessanssiasuun, ovat merkkejä vankila-aikaisten muutosten voimallisuudesta, mutta ne eivät kuvaa vankilaa itsessään.

Linnan arkistossa olevien lehtileikkeiden perusteella kierroksen sisältö on muokkautunut osin jo linnan restaurointivaiheessa Muinaistieteellisen toimikunnan tutkijoiden tehdessä tutkimuksia linnassa. Suhtautuminen vankila-ajasta kertomiseen on muuttunut. Nykyään vankila-aika nähdään aikakautena linnan aikakausien joukossa eikä sitä koeta linnan rappioajaksi,⁸⁷ vaan haastattelujen perusteella kävijöissä mielenkiintoa herättäväksi ajaksi. Muinaistieteellisen toimikunnan asettamat tutkijat paitsi tutkivat, myös tekivät valintoja linnan restauroinnissa. Heidän päätettävissään oli, mikä on arvokasta säästettäväksi ja mikä tulee hävittää. Vankila-ajasta haluttiin päästä kokonaan eroon linnassa 1950-luvulla ja säilytettäväksi materiaaliseksi kulttuuriperinnöksi valittiin linnan menneisyys ennen vankila-aikaa. Koska kulttuuriperintö on Laurajane Smithin mukaan kuitenkin olemukseltaan aineetonta⁸⁸, on vankila-aikakin tavoitettavissa opastetuilla kierroksilla, joihin oppaat ovat valinneet saamastaan ja hankkimastaan tiedosta asioita, joita he välittävät kierroksilla oleville ihmisille. Linna toimii muistin paikkana myös siellä sijainneelle vankilalle.

3.2 Opastettujen kierrosten sisällön muutoksesta

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli selvittää, millä tavalla kierrokset olivat mahdollisesti muuttuneet sinä aikana, jolloin haastateltavat ovat olleet linnassa töissä ja miten kulttuuriperintöprosessi on näkyvissä muutoksessa. Kaikki haastateltavat kertoivat monessa kohtaa haastatteluja, kuinka kierros muuttuu aina kohderyhmän mukaan ja selvää on myös, että opastuksilla ei ehditä kertoa kaikkea tietoa linnasta, vaan opas valitsee kerrottavan kulloisenkin ryhmän mukaan. Tätä seikkaa käsittelin edellä. Aineistosta oli kui-

⁸⁷ Hämeenlinnan entistämisen valmistuminen kaukana. *Helsingin Sanomat* 12.9.1968.

⁸⁸ Smith 2006, 56.

tenkin mahdollista löytää myös muita muutoksen lähteitä koskien opastusten sisältöä.

Muutoksia kierroksessa on monia, vaikka perusasiat eivät ole muuttuneet. Opastettu kierros 1960-luvulla linnassa on ollut huomattavasti lyhyempi kuin nykyään. Haastateltava, joka oli ollut linnassa oppaana 1960-luvulla, kertoi haastattelussa, että opastetun kierroksen kesto oli ollut 20 minuuttia. Koska kierros linnassa on ollut 1960-luvulla lyhyt, on tämä myös vaikuttanut kierroksen sisältöön. Haastateltava kertoi, että kierroksella kerrottiin linnan rakennushistoriasta ja käynnissä olevista tutkimus- ja korjaustöistä:

”...ku Drake tuli tekemään hommia ja hän anto vaan sitä faktaa. Selostettiin, että mitä nää piirtäjät esimerkiksi tekee, kerroin kaikki mitä tehdään, mitataan, piirretään, laastit, limitys, että kun mä tässä mietin, niin kyllähän se on ihan faktatietoo ollu ja ihan tästä korjauksestakin, että kuinka se nyt tapahtuu, et se täytyy nyt koko linna, joka seinä piirtää ja mitata, siin oli mittatyttö tai -poika aina piirtäjän vieressä ja piirrettiin sitten kivi kiveltä kaikki...Et, et tämmöstä aika rakennusterusteknistä juttua, se oli hänen [Draken] niinku alansa, ettei hän ihastunu mihinkään satuihin ja tarinoihin.”

Kierroksella ei 1960-luvulla päässyt kuin ensimmäiseen kerrokseen, sillä ylempiä kerroksia tutkittiin vielä, vaikka toisesta kerroksesta oli tässä vaiheessa haastatellun mukaan jo pari huonetta ennallistettu. Kierroksen lyhyys vaikutti haastateltavan mukaan siihen, että ei kierroksella menty paljon ohi tutkittujen asioiden, sillä aika ei olisi yksinkertaisesti riittänyt. Kun pohjakerroksen huoneissa oli kierretty ja esitelty niitä, oli toinen kerros vielä kuvailtu opastettaville. Jaettua historiaa on 1960-luvulla opastaneiden haastattelujen mukaan ollut vähemmän kuin nykyään tietoa on Hämeen linnasta. Linnassa vallinnutta vankila-aikaa ei ole 1960-luvun kierroksilla tuotu esiin, vaan jaettu historia on ollut kerrontaa kaukaisemmasta menneisyydestä. Kierrokset olivat pysyneet haastatellun mukaan samankaltaisina vuodesta toiseen asiasisällöltään hänen työskentelyaikanaan.

Hämeen linnan lehtileikearkistosta löytyy monia artikkeleita, jotka liittyvät mielestäni linnan kulttuuriperintöprosessiin vankila-ajan aikana ja sen jälkeen. Arkistosta löytämiäni 1950- ja 1960-luvun artikkeleiden mukaan linnan restauroimisesta päätti eduskunta vuonna 1948.⁸⁹ Monissa lehtijutuissa korostettiin, kuinka linnaa on käytetty väärin ja restaurointitöissä se ollaan palauttamassa arvoonsa. Esimerkiksi 11.8.1957 *Uuden Suomen* toimittaja kirjoittaa: “Linnan rakentaminen on kestänyt puolen vuosituhannen ajan ja sitä on turmeltu yli vuosisadan ajan”⁹⁰ tai *Hämeen Sanomien* juttu syyskuulta 1955,

⁸⁹ Uutta ja vanhaa Hämeen linnasta. *Hämeen jääkäri* nro 45, 1962.

⁹⁰ Hämeen vanhan linnan rakennusvaiheet selviämässä viime tutkimusten valossa, *Uusi Suomi* 11.8.1957.

jossa toimittaja kirjoittaa myös kulttuuriperintöprosessissa tehtävistä valinnoista: “Jälleen siis seurataan aikakausten “muotivirtausta”: hylätään vanha ja pyritään luomaan uutta, sellaista, jolla on merkitystä kulttuurin olemassaololle. Kun linnan suojissa viimeisten vuosisatojen aikana tehtiin paljon muutoksia, joilla nyt on vain toisarvoinen merkitys, pyritäänkin tällä kerralla palaamaan vanhaan, kaikkein arvokkaimpaan, niin myös, kun on kysymyksessä Hämeen arvokas linnavanhus.”⁹¹ Värikkäimmän löytämäni arvion linnan vankilakäytöstä antaa *Helsingin Sanomat* 12.9.1968 artikkelissaan “Hämeenlinnan entistämisen valmistuminen kaukana”: “Silloin [1836] linna luovutettiin vankilakäyttöön ja siitä saakka vankila on tukahduttavan loisen tavoin kietoutunut historiallisen linnan ympärille.”⁹² Artikkeleista ilmenee, että eduskunta on pitänyt tärkeänä jo 1940-luvulla, että linna palautetaan sille kuuluvaan arvoonsa ja vankila-aika on alistamisen, turmeluksen ja rappion aikaa, jonka kahleista linna on vapautettava. Näkemys jaettavasta historiasta on ollut 1960-luvun kierroksilla se, että vankila-aika ei ole tärkeää kerrottavaksi, vaan linnan keskiajan rakennushistorian vaiheista kertominen on ollut tärkeämpää opastuksilla välitettäväksi.

Haastateltavista 1960-90-luvuilla opastaneista moni vastasi kysymykseen Knut Drake, kun kysymyksenä oli keitä henkilöitä mainitsit nimeltä kierroksella. Havainnoimillani kierroksilla restauroinnista puhuttiin selittävänä tekijänä joihinkin ratkaisuihin linnassa, mutta kukaan ei maininnut esimerkiksi Knut Drakea nimeltä. Linnan restauroinnista on 1960-luvulla kerrottu enemmän kuin nykyään, tätä tukee havainnointiaineistosta ilmevä seikka, että oppaat kertovat nähtävissä olevista asioista opastettaville. Kun linna nykyään on restauroituna nähtävyysskäytössä, eivät tutkijoiden ja restauroijien toimet ole oppaiden kierroksilla kuin yksi osa linnan menneisyyttä tarjottavaksi kävijöille. Suuri määrä jaettua historiaa on saanut oppaat valitsemaan opastetulle kierrokselle omasta mielestään sopivia asioita ja restaurointi ei ainakaan kesällä 2015 havainnoidulla kierroksilla ollut suuressa osassa oppaiden valinnoissa.

1970-luvulla opastaneet kertoivat, että opastus kesti silloin noin tunnin. Yksi 1970-luvulla haastatelluista kertoi, että 1970-luvun lopulla opastetulla kierroksella tutustuttiin oppaan johdolla kaikkiin kolmeen päälinnan kerrokseen, mutta 1980-luvun alussa opastaneet kertoivat, että jo tuolloin kierrettiin päälinnan kaksi alinta kerrosta ja kolmanteen

⁹¹ Vanhan linnan kukkotorni peräisin ensimmäisen rakennusvaiheen ajalta. *Hämeen Sanomat* 9/1955, ei tarkkaa päiväystä.

⁹² Hämeenlinnan entistämisen valmistuminen kaukana. *Helsingin Sanomat* 12.9.1968.

kerrokseen sai tutustua omin päin. Tämä oli tilanne myös havainnoimillani kierroksilla, joilla oppaat kertoivat kävijöille mahdollisuudesta tutustua linnan kolmanteen kerrokseen itsenäisesti. Lehtileikearkistosta selvisi syy myös noin vuoden mittaiseen aikaan 1979-1980 välisenä aikana, kun opastettu kierros kävi läpi päälinnan I, II ja III kerroksen. Linna avattiin yleisölle 4.4.1979. Linnan kehämuurirakennuksia entisöitiin vielä tuolloin ja kulku linnassa oli mahdollista vain oppaan johdolla,⁹³ joten oppaan tuli viedä kävijät päälinnan kolmanteenkin kerrokseen ja tuoda heidät mukanaan aloituspaikkaan turvallisuussyistä.

Suurempi muutos kierroksen sisällössä on ollut kunkin oppaan oma yksilöllinen kehitys. Suuri osa oppaista kertoi, kuinka kierros oli muuttunut ensimmäisen vuoden jälkeen sisällöllisesti. Haastateltavat kertoivat opastusten olleen aluksi suppeampia kuin vuosien mukanaan tuomien lisätiedon ja -kokemuksen jälkeen:

”Kyllä se alkuun oli aika paljon sitä että, luulisin ainakin, muistelen näin, että se oli sitä, että siiteerasin opaskirjaa.”

Toinen opas kertoo tuntemuksistaan opastustyötä aloittaessaan ja opastuksen muuttumisesta ja käyttää itse sanaa prosessi, joka on tulkittavissa Sivulan teorian identiteettityöksi:

”No, alukshan sitä oli aivan paniikissa. Ennen ku siitä sitten pääs, tota sai sen kulkemaan. Ja sitten, sehän meni sitte vaan mielenkiintoisemmaks ja mielenkiintoisemmaks koko homma...se oli siinä mielenkiintoista, että se oli mulle jatkuva prosessi, et koko ajan ties siitä [linnasta] enemmän ja enemmän ja tota, että palaset alko loksahtelemaan paikalleen, varsinkin sen uudemman tulkinnan mukaan, että hetkinen, tää voisikin mennä tälleen...et jos ajatellaan vuoden xxx4 ja xxx8 vaikka heinäkuun kierrosta, ni oisko siinä ollu joku 10-15 % samaa. Et se, sen saman toistaminen, ni se kävi niin, sen huomaa jo ensimmäisenä syksynä, että ei sitä jaksa, ni tota, mä päätin, et ei hitto sentään, et uutta on löydyttävä koko ajan ja se piti sen homman mielenkiintosena. Paljon mielenkiintoisempaa.”

Yliopistossa historiaa pääaineenaan opiskeleva haastateltu kertoi opastuksen aloittamisesta ja muuttumisesta omalla kohdallaan:

”...mä olin sitä keskiaikaa silloin niinku opiskellu jo, ni se oli tietysti hyvänä pohjana siinä mutta kyllä täytyy sanoa, että ei se vielä ensimmäisenä kesänä jälkeenpäin ajatellen, ni ei se ensimmäisenä kesänä se tieto niin kauheen vahvaa niinku oo, että kyllä se kertyy sitte vasta vähitellen semmonen ja vaikka niinku tietäis historiastaki jotain, ni sit kuitenkin se linnan historia on vielä ihan oma lukunsa, ei, eikä sitä pysty niinku kuukaudessa omaksuma, sitä tietoo kaikkee, mitä linnaan liittyy, että kyllä se on vuosien varrella karttunu sitten se tieto. Mutta siitä mä niinku lähdin siitä ja saatiin silloinkin se opaskirja, että se opaskirja, se vanhakin opaskirja on kuitenkin semmonen hyvä pohja siihen sille kierrokselle.”

Suurin osa haastatelluista kertoi, että kaikkea linnasta kertovaa tietoa ei pysty omaksu-

⁹³ Monenlaisia tuulia kokenut... *Demari* 17.4.1979.

maan parissa kuukaudessa ja kun linnassa opastaa, myös hankkii kiinnostuksesta linnaa kohtaan itselleen lisätietoa, jota sovittaa opastuksiinsa. Opastusten sisältö muuttuu siis jatkuvasti kunkin oppaan kohdalla yksilöllisesti omaan tahtiinsa, kun opas prosessoi itselleen uutta tietoa kierroksella esitettäväksi ja hänen oma näkemyksensä linnasta muuttuu tai laajenee. Muutostyö on Sivulan teorian mukaista kulttuuriperintöprosessia. Edellä lainaamistani sitaateista viimeisessä näkyy, kuinka haastatellusta on tullut osa kulttuuriperintöyhteisöä, kun hän kertoo opiskelleensa historiaa jo muutenkin, mutta linnassa työskentelemisen myötä tilanne on muuttunut, tieto linnasta on saanut haastatellun hermeneuttiselle spiraalille linnaa koskevan asioiden tavoittelussa. Sama asia hermeneuttisesta spiraalista näkyy keskimmäisessä lainauksessa, kun haastatellun mukaan opastetun kierroksen muutosprosessi muuttui vain mielenkiintoisemmaksi ja mielenkiintoisemmaksi. Sivulan teorian identiteettityö on nähtävissä haastateltavien vastauksista. Haastatellut ovat rakentaneet omaksuvan identiteettityön avulla itsestään historia-tietoista subjektia Hämeen linnaan liittyen.

Oppaiden tekemän identiteettityön avulla tapahtunutta kulttuuriperintöprosessia voi tavoittaa myös *Hämeen Sanomien* lehtijutussa vuodelta 1992. Jutussa kerrotaan kahdesta liseniaatintyötään tekevästä henkilöstä, Tuula Hockmanista ja Anna-Maria Vilkunasta. Molemmat ovat jutun mukaan olleet oppaina linnassa töissä ja opasaika on innostanut heitä tutkimaan Hämeen linnaa.⁹⁴ On tulkittavissa, että oppaan työhön kiinnittyvä jatkuva kulttuuriperintöprosessi on osaltaan muokannut kyseisistä henkilöistä asiantuntijoita. Asiantuntijuus ei ole päättynyt oppaana työskentelyn päätyttyä Hämeen linnassa, vaan kulttuuriperintöprosessi liittyen linnaan on jatkunut edelleen.

Yksi muutos kierroksen sisällössä liittyy tutkimusten tuomaan uuteen tutkimustietoon linnasta. Yksi haastatelluista, joka on opastanut linnassa 1960-luvulla, kertoi, että hänen opastuksensa eivät juurikaan muuttuneet sisällöllisesti, koska tutkimustyö oli vielä kesken ja mitään valmista ei ollut vielä tullut. Muuten kysymykseen ”Miten kierros muuttui opastusaikanasi” osa haastatelluista vastasi uuden tutkimustiedon julkaisemisen vaikuttaneen paljon kierroksiin. Uudet tutkimukset, kuten Knut Draken julkaistua 2000-luvun alussa linnan iän uudelleenarvioinnin⁹⁵, ovat tehneet osaan oppaista suuren vaikutuksen ja he kokivat tiedon muuttumisen oppaan identiteetin kannalta hankalana:

⁹⁴ Seitsemän juttua Hämeen linnasta. *Hämeen Sanomat* 19.6.1992.

⁹⁵ Drake 2001. Ks. myös: Drake nuorensi linnaa sadalla vuodella. *Hämeen Sanomat* 27.9.2003.

”Joo, silloin alkuaikoina ni meille ihan sanottiin näin, että siin ei ollu mitään ehkä tai mahdollista tai mitään, että linna on 1260-luvulta ja se on Suomen vanhin linna. Ja näin me siellä täräytettiin kaikki tyytyväisenä. Ja sitten yhtäkkiä, ku se ei ollukkaan, ni huh, sitte ku rupes sitä vääntää ja varsinkin sitte ku varsinkin se eka kerros meni uusiks, ni olihan se melkosta. Ei se hyvältä tuntunu. Tosiaan niinku matto ois vedetty tuolta alta, ku sä oot tiettyä vetäny, ja sit se ei olekaan.”

Tässä jaetun historian muutoksessa oppaan asiantuntijarooli on koetuksella. Uusi tieto kumoo vanhan käsityksen ja oppaat joutuvat miettimään asiantuntijuutensa uudelleen ja liittämään linnaan uutta jaettava tietoa tiedostaen oman osallisuutensa kulttuuriperintö-yhteisössä kulttuuriperinnön välittäjänä. Oikean tiedon välittäminen oli haastateltujen mielestä tärkeää välitettäväksi ja kun tieto muuttuu, kuten tässä tapauksessa itsestä riippumattomista syistä, on osallisuuskokemus ja omaksuva identiteettityö tehtävä uudelleen.

Toisille haastatelluille muutokset jaetussa historiassa eivät ole olleet dramaattisia, kun opastus oli rakennettu linnan arkielämän kuvaamisen eikä niinkään rakennushistorian ympärille. Yksi historiaa pääaineenaan opiskelluista haastatelluista muistutti, että historian muuttuminen on historiantutkimuksessa tavallista, joten linnan historian muuttuminen on oletettavaa.

Merkittävän muutoksen opastuksen sisällössä ovat kokeneet ne haastateltavat, jotka ovat olleet oppaina, kun Anna-Maria Vilkunän väitöskirja *Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä* on julkaistu vuonna 1998. Vilkunän tutkimuksen perusteella opastettuun kierrokseen on tullut paljon tarkkaa tietoa Hämeen linnan arkielämästä 1500-luvulla ja oppaat kuvaavat muutoksen tapahtuneen rakennushistoriallisesti painottuneesta kierroksesta linnan elämää kuvaavaksi kierrokseksi.

”Ja tota noin ni sitten musta hirveen suuri muutos oli tota toi noin kun toi Vilkunän Anna-Maria toi sen, julkas sen väitöskirjansa... Mut sithän se myös ku se kirja tuli, ku sehän on aika laajasti sitä koko aika, just se arkielämä, just sen Anskun kirjan myötä ihan oikeesti ihan eri tavalla avautu se linnan arkielämä ja oli käytössä, että ihan koska vaan mennä kattoon sieltä ja siel on aika paljon siihen linnan elämään liittyvää tietoa, niin se on semmonen, mikä laajensi sen opastuksen sisältömahdollisuuksia. Ja sit ku ne oli nimenomaan Hämeen linnasta ne, et ne ei ollu vaan yleistä, että toki aikasemmin on ollu tietoa, miten linnoissa on eletty, mutta ku se oli eksaktisti Hämeen linnasta, ni se on ihan eri asia.”

Oppaat, jotka ovat olleet töissä tutkimuksen julkaisun aikaan, kuvaavat muutosta selvästi, kun taas ennen tutkimusta ja sen jälkeen opastaneet ovat toimineet kulloinkin saatavilla olevan tiedon varassa eivätkä he koe kierroksen tiedollisen sisällön muuttuneen niin radikaalisti uuden tutkimustiedon vuoksi opastusaikanaan. Yksi 2010-luvulla opastaneista haastateltavista alkoi kuitenkin pohtia Vilkunän tutkimustiedon osuutta oman kierroksensa sisällössä:

”Kyllä se taitaa olla lähinnä Vilkunaa, mitä nyt näin tiedostaa, mutta tietenkin kun on tää Tavas-tia Arx, niin siinä on niin monen tutkijan kirjoittamaa tekstiä, ja siinä esimerkiksi niinku Terhi Mikkolankin artikkelissa mainitaan sitä kaakeliuunirakentamista, joka tais sekin sijottua 1500-lu-vulle, ni tämmösiä yksittäisiä tietoja saattaa tulla jostakin muualtakin, mut se pohja on kyllä Vil-kunaa puhtaasti.”

Uuden tiedon käyttöä oli mahdollista havaita opastetuilla kierroksilla kesällä 2015, kun kolme opasta käytti kierroksellaan Tiina Miettisen vuonna 2013 ilmestyneen ”Töissä, juhlassa ja vankityrmissä – Hämeen linna 1580-luvulta 1600-luvun alkuun” -artikkelin tietoja kertoakseen yleisölle Hämeen linnan 1600-luvusta. Jaetussa historiassa akateemisten tutkimusten julkaisu on ollut tärkeää linnan kierrosten sisällön kehittämisessä. Uusi tutkimustieto aktivoi oppaiden tekemään identiteettityötä kulttuuriperinnön muodostamiseksi.

Kysymykseen ”Mitä jätit kertomatta opastetulla kierroksella Hämeen linnassa, ts. oliko jokin tieto liian kiusallista kerrottavaksi”, liittyy yksi kierroksen sisällössä havaittava muutos. Kysymykseen käytetty miettimisaika oli haastattelun pisin, osa haastatelluista käytti miettimiseen suhteellisen pitkiä aikoja ja laittoi käden otsalleen tai katsoi miet-tiessään yläviistoon:

Haastateltu: ”Ai niinku aihepiirinä, josta ei oo hyvä kertoa?”

Haastattelija: ”Niin.”

Haastateltu: (hiljaa 9 sekuntia ...)”Emmä kuule oikeen muista semmosta, että, et et, että (puhuu hitaasti) oisko oikeen mitään semmosta .”

”Mut ei tuu mieleen kyllä muuta”... (hiljaa 2 sekuntia) ... ”(puhuu hitaasti) muita sellasia niinku... mmm...ootas ny”... (hiljaa 5 sekuntia) ...”(nopeammin)Ei, ei oo semmosia.”

Seitsemän haastateltua vastasi, että tietysti asioita jätetään kertomatta ryhmästä riip-puen, esimerkiksi lapsille ei kerrota julmimpia linnaan liittyviä asioita ja venäläiskävi-jöille on jätetty joitakin asioita kertomatta, mutta muuten mikään asia ei ole ollut sopi-matonta kerrottavaksi (ks. taulukko 6).

Mitä jätit kertomatta opastetulla kierroksella?	H1	H2	H3	H4	H5	H6	H7	H8	H9	H10	H11	yhteensä
En mitään, mikään asia ei ollut liian kiusallinen kerrottavaksi	x	x	x		x	x				x	x	6
Poliittiset vangit II maailmansodan aikana							x	x	x			3
1700-luvun miehityskaudet suomalaisille kävijöille				x								1
Vähemmän kerrottu aikakaudesta, joita ei tunne niin hyvin										x		1

Kolme haastateltavaa, jotka ovat opastaneet 1960-, 1970- ja 1980-luvun alussa kertoivat, että he ovat jättäneet kertomatta toisen maailmansodan aikaisista poliittisista van-geista. Kävijöiden kysyessä asiasta he ovat puhuneet asiasta:

Haastateltu: ”Emmä jättänyt muuta kun nää sodanaikaiset nää vasemmistovangit. Niistä en ole kertonut, kun ihan satunnaisesti siis jos ihmiset tiesi sen ja kysyivät, että missä ne oli, ni sitten näytettiin, missä osassa he olivat siellä...Että se oli vähän omantunnon mukaan. Et siitä olis voinu saada jotain palautetta, jos ois ruvennu vähän suremaan näitä...mutta se oli se Maria Åkerblom -juttu semmonen, jonka voi kertoa kaikille, koska se on semmonen tarina kanssa, tosta yli ja sitten veneellä tonne puolelle.”

Haastattelija: ”Joo, hän ilmeisesti oli”...

Haastateltava: ...”värikäs ihminen ollu sillon, kaikki tiesi, vanhempi väki.”

Muutos opastetun kierroksen sisällössä poliittisista vangeista kerrottaessa on tulkittavissa kunkin aikakauden poliittisesta tilanteesta johtuvaksi.

Toisaalta kaksi haastatelluista, jotka olivat opastaneet 1970- ja 1980-lukujen taitteessa eivät kertoneet haastatteluissa tämänkään asian olleen sopimaton kerrottavaksi ja 2000-luvulla opastanut kertoi, että oli puhunut usein kierroksillaan Hertta Kuusisen ja Elvi Siivon olleen Hämeen linnan vankilassa sota-aikana poliittisina vankeina. Ajan kulumisen ja poliittisen tilanteen muuttumisen voi katsoa olevan selityksenä sille, että vangeista on puhuttu kierroksilla, kun aikaa tapahtuneesta on ehtinyt kulua muutama vuosikymmen. Naisvankila-ajan kriminaalivangeista tunnetuin lienee Maria Åkerblom ja häneen ei haastattelujen perusteella liittynyt samanlaista suhtautumista kun poliittisiin vankeihin, 1960-luvulla opastaneet kertoivat hänestä siinä missä 2000-luvulla opastaneetkin.

Viimeaikainen nationalismin nousu voi selittää yhden haastateltavan kertomuksen tiedon, että hän ei ole kertonut 1700-luvun tapahtumista kaikkea opastaessaan kuluvalla vuosikymmenellä:

”Joo, isoviha ja pikkuviha, ne on semmosia, et en kauheen mielellään lähde niitä niinku erittelemään, koska joukosta saattaa aina löytyä joku sellainen niinku hyvin suomalaismielinen tota noin niin tai venäläisvastainen kävijä, joka on kaikesta eri mieltä ja jos kertookin niinku vähän eri tavalla värittämää historiaa kuin minä hän sen niinku käsittää, niin siinä saattaa syntyä semmoinen sanaharkka, että ei niinku, ei halua rasittaa noita muita kävijöitä sillä. Että noi miehityskaudet on semmosia, joita ei kauheen mielellään lähde kertomaan.”

Tavallisen opastetun kierroksen muutospaineet ovat voineet pysyä maltillisena, koska linnalla on niiden rinnalle otettu käyttöön 1990-luvulla teemakierroksia ja draamaopastuksia, joilla on käsitelty esimerkiksi jotakin tiettyä vuotta linnan historiassa. Faktoihin perustuen tapahtumia on dramatisoitu ja esitetty kierros yleisölle yhtenä tulkintana tapahtumista. Useampi 1990-luvulla ja sen jälkeen opastanut haastateltava otti itse puheenaiheeksi teemaopastukset ja draamakierrokset ja sen, kuinka he ovat käyttäneet erilaisia tavallisesta kierroksesta poikkeavia kertomuksia näillä opastuksilla, vaikka haastattelija ei maininnut teemakierroksia tai draamaopastuksia lainkaan:

”Sitä mukaa ku tuli tutkimustietoo, ni pyrin avaamaan linnan niinku elämää. Ja se on kans haastavaa Hämeen linnassa, ku siellä on niin vähän sitä esineistöä, ni yhä enemmän pyritään kuvaamaan sitä, että miten siellä on eletty ja toimittu. Ja sitten sitä on tietoisesti lähetty elävöittämään 90-luvulla, että tuli näitä erilaisia roolipukuja ja rooleissa ja ihan selvästi lähettiin niitten kierrosten kehittämissuuntaan ja kohderyhmiä, että tuli lastenkierroksia ja lastentapahtumahan oli siinä varmaan tärkeä, että tuli lastentapahtuma ja tuli nämä ensimmäiset lastenkierrokset oikeen mietitty.”

Ensimmäinen maininta linnan säännöllisistä opastuksista on lehtileikearkistossa vuodelta 1962.⁹⁶ Hämeen Wanhan Linnan Kilta ry kertoo kuitenkin internet-sivuillaan, että opastustoiminta aloitettiin kesällä 1961.⁹⁷ Linnan opastaminen 1960-luvulla on alkanut Hämeen Wanhan Linnan Kilta ry:n toimintana, jolloin killan palkkaamat kaksi henkilöä ovat opastaneet linnassa⁹⁸, mutta haastattelujen mukaan opastettuja kierroksia ovat vie-neet jo 1960-luvun alkupuoliskolla myös Muinaistieteellisen toimikunnan palkkaamat oppaat. Haastattelujen perusteella kävi ilmi, että Muinaistieteellisen toimikunnan oppaiksi palkkaamat henkilöt eivät vain opastaneet, vaan toimivat myös assistentteina linnan tutkimustöissä.

Lehtiartikkeleiden mukaan linnan näkyvimpänä oppaana 1950- ja 1960-luvuilla on ollut linnan tutkija, arkeologi Knut Drake. Draken tutkimuksia siteerataan lukuisissa lehtijutuissa ja hän on kierrättänyt lehdistöä restaurointityömaalla moneen kertaan. *Hämeen Sanomien* 4.8.1966 artikkelin mukaan Hämeessä vierailleilla ruotsalaisilla lehtimiehillä oli Hämeen linnassa “onnea, että he saivat päteväksi oppaaksi fil.lis. Knut Draken, joka lyhyesti selosti heille linnan historiaa ja sen restaurointitöitä.”⁹⁹ Samoin *Hämeen Jääkäri* – lehti kertoo suorittaneensa “maist Draken ystävällisellä opastuksella mielenkiintoisen tutustumiskierroksen.”¹⁰⁰ Hämeen linnan oppaiden haastatteluja löysin lehtileikkeistä seitsemän kappaletta vuosilta 1985, 2000, 2001, 2003, 2009 ja kaksi vuodelta 2011. Neljä artikkelia kertoo vain haastatelluista oppaista ja heidän taustoistaan, kahteen artikkeliin on haastateltu oppaita, joiden kierroksilla toimittaja on ollut ja yhdessä artikkelissa pääuutisena on kesätyöpaikkojen määrä.

Lehtihaastatteluista käy ilmi samankaltaisia asioita kuin tekemistäni haastatteluista. Vuonna 1985 haastateltu opas toivoo kyseleviä ja keskustelevia turisteja kierroksillensa ja pyrkii arvioimaan opastettavan ryhmän kiinnostuksen kohteet etukäteen, jotta välttyi-

96 3.000 kävijää Hämeen linnassa. *Hämeen Kansa* 6.8.1962.

97 Yhdistyksen historiaa, päiväämätön.

98 Narvo 2009, 5.

99 Ruotsalaisilla lehtimiehillä erikoisia “tutkimuskohteita”. *Hämeen Sanomat* 4.8.1966.

100 Utta ja vanhaa Hämeen linnasta. *Hämeen jääkäri* nro 45, 1962.

si rutinoitumiselta. Hän myös haluaa herättää ihmisten mielikuvituksen ja saada linnan elämään keskiaikaista elämää. Haastattelun mukaan opas kertoo myös välillä tuskastuvansa kummituksia ja vankila-aikaa koskeviin kysymyksiin.¹⁰¹ Vuoden 2000 lyhyessä lehtiartikkelissa on haastateltu kahta opasta, joista molemmat kertovat, kuinka jokainen ryhmä on erilainen ja myös juttujen on oltava erilaisia eri ryhmille, oppaan tulee tietää, mitä millekin ryhmälle kannattaa kertoa.¹⁰² Samoin toteaa haastateltu opas vuoden 2001 artikkelissa. Opas myös kertoo saaneensa kierrosten tiedon useita viikonloppuja kestäneessä opaskoulutuksessa linnalla.¹⁰³ Eläytymisestä ryhmän luonteeseen kertoo myös vuoden 2003 haastateltu opas, joka kertoo haastattelussa perusteellisesta koulutuksesta linnan ja sen historian asiantuntijoiksi. Oppaan mukaan linnaan otetaan oppaiksi historia-alan ja kielitieteen opiskelijoita.¹⁰⁴ Vuonna 2009 tehdyssä jutussa Hämeen linnan opastetusta kierroksesta oppaan kerrotaan tutustuttaneen kävijöitä linnan tilojen historiaan ja asukkaisiin ja vastanneen kysymyksiin kummituksesta, linnassa juodusta oluen määrästä ja 1540-luvun linnan voudin vuosipalkan suuruudesta. Haastateltu opas kertoo kierrosten tietojen tulleen koulutusten lisäksi kirjallisuudesta ja tutkijoilta. Artikkelin on haastateltu myös kierroksella mukana olleita kävijöitä, joiden mukaan opastus on hyvä, sillä ilman sitä pitäisi lukea linnasta etukäteen ja tuntee alaa.¹⁰⁵ Vuoden 2011 lehtihaastattelut kertovat enemmän haastateltujen oppaiden opiskeluista kuin opastettujen kierrosten sisällöstä Hämeen linnassa. Toinen oppaista kertoo olevansa ensimmäisen vuoden opas ja oppivansa joka päivä lisää, sillä kaikkea hän ei vielä tiedä.¹⁰⁶ Toinen haastateltu opas kertoo, kuinka hänellä on halu ymmärtää ihmistä, jolloin historia on kuin vieras kulttuuri, jossa menneisyyden ihmisillä on ollut eri tapa hahmottaa maailmaa eivätkä he olleet tyhmiä, vaan toimineet omasta mielestään oikein.¹⁰⁷ Kaikkia näitä lehtihaastatteluissa mainittuja teemoja käsittelevät myös tutkimusta varten haastattelemani henkilöt omissa vastauksissaan. Lehtiartikkeleiden mukaan jotkin haastatteluissa näkemäni seikat saavat vahvistusta. Useimmin esillä oli oppaiden haastatteluissa opastettavien ryhmien erilaisuus.

Muuten lehtileikkeissä on mainintoja oppaista, kun kerrotaan, kuinka monta opasta on

101 Tapaaminen. Elisa Saari. *Kotiliesi* 6/1985.

102 Kesätyöpaikkoja tarjolla mukavasti *Hämeen Sanomat* 14.3. 2000.

103 Linnassa on hyvä henki. *Kaupunkiuutiset* 18.7.2001.

104 Ei merta edemmäs kulttuurikalaan. *Kaupunkiuutiset* 14.6.2003.

105 Hämeen linnasta haetaan mystiikkaa ja arkea. *Hämeen Sanomat* 13.7.2009.

106 Linnaa ympäri neljällä kielellä. *Kaupunkiuutiset* 9.7.2011.

107 Värikäs keskiaika vei nuoren naisen sydämen. *Hämeen Sanomat* 14.8.2011.

työskennellyt linnassa turistikaudella¹⁰⁸ tai kun oppaat eivät ole pystyneet hallitsemaan matkailijaryhmiä, jolloin linnan restaurointityömaalla on ollut ilkeävaltaa¹⁰⁹.

4. Kummat kummitukset - Yliluonnolliset asiat ja fiktio kierrosten sisällössä

Kummitukset ja fiktio Hämeen linnan opastettujen kierrosten sisällössä saavat oman lukunsa tutkimuksessani. Näin siksi, että niihin liittyy osalla oppaista voimakas ristiriita oppaan kokeman asiantuntijaroolin ja osan yleisöstä odottaman kierroksen sisällön välillä. Fiktio ja kummitusjutut nousivat esille varsinkin lehtileikkeissä. Tutkimusaineiston perusteella yliluonnollisista asioista puhuttaessa oppailla on ristiriitaisia näkökulmia asiaan. Yksi haastateltu sanoi kummituksista tutkimusaineiston perusteella kuinka ”kummitusjutut ovat siis niitä mun inhoamia juttuja mun kierroksella, en tykkää ollenkaan kertoa niitä.” Toisaalta havainnointiaineiston mukaan yksi oppaista aloitti kummitustarinan kertomisen sanoen: ”Jokaisessa hyvässä keskiaikaisessa linnassa täytyy tietysti olla oma kummitus myös.”

Olen työssäoloaikani kuullut monenlaisia fiktiivisiä tarinoita, joita kerrotaan kerrotun Hämeen linnan opastetuilla kierroksilla. Olen kuullut, että pääkalloja on pudonnut linnan sisäpihan syöksytorstista, lasten noutaneen kontaten vastapaistettuja leipiä linnan Kruununleipomon kuumista leivinuuneista ja samaan tarkoitukseen on kuulemma joskus oppaan kertoman mukaan käytetty käärmeitäkin. Tutkimukseni yhtenä ajatukseni oli tarkastella, mitä fiktiivisiä asioita oppaat ovat esittäneet kierroksilla 1960-luvusta nykypäivään. Yksi haastattelukysymykseni oli, ”Mitä fiktiivistä kerroit opastetulla kierroksella, kerroitko kummitusjuttuja tai muuta?”. Vastaukset kysymykseen olivat heterogeenisempiä kuin monessa muussa kohdassa. Yksi haastateltavista kertoi, että hänestä linnan elämään saaminen oli vaikeaa, kun linnassa ei ollut tavaroita, vaan pelkät tyhjät seinät. Siksi hän keksi omien sanojensa mukaan epätosia tarinoita kerrottavaksi kierroksella. Haastateltava ei yksilöinyt keksimiään tarinoita muuten, mutta muisteli kertoneensa paljon kummitusjuttuja, ja että varastohuoneen katossa olevasta luukusta olisi työnnetty vankeja monen metrin pudotus alas ikkunattomaan ja ovettomaan huoneeseen. Hän itse totesi heti kertomansa jälkeen, että sehän oli keksittyä, ei niin oikeasti tehty.

108 Vanhan linnan kiltä yhdyssiteenä suureen yleisöön. *Hämeen Sanomat* 26.11.1975.

109 Suljetaanko Hämeen vanha linna toistaiseksi matkailijoilta? *Hämeen Sanomat* 7.6.1972.

Osa haastatelluista ei olisi halunnut kertoa mitään fiktiivistä kierroksillaan lainkaan, mutta kertoi silti kertoneensa fiktiota asiakkaiden kysyessä ja osa kertoi joskus kertoneensa kummitusjuttuja muutenkin kuin vain lapsille tai kysyttäessä. (ks. taulukko 7).

Taulukko 7												
Kummitukset ja yliluonnollinen kierroksen sisällössä	H1	H2	H3	H4	H5	H6	H7	H8	H9	H10	H11	yhhteensä
Jos asiakkaat kysyivät	x	x				x	x			x	x	6
Lapsille erityisesti		x		x			x		x		x	5
Kertoi joskus muutenkin		x	x		x			x				4
Kertoi usein							x		x			2
Keksi itse kummituksia							x		x			2
Kuuli asiakkailta, että asiakas oli kokenut linnassa jotakin yliluonnollista ja saattoi kertoa siitä opastuksilla						x				x		2
Kummitukset, joista on kuullut puhuttavan:												
Synnove, Sunneva, Hildegard tai Birger Jaarlin tytär	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	10
Pirskatti-kissa	x	x	x	x	x	x			x	x	x	9
Kotivalo		x				x	x					3
Jeremias					x	x						2
Åke Tott						x						1
Syy, miksei kerro:												
Ei halua kertoa fiktiivistä, kertoo mieluummin tositarinoita	x			x	x	x						4
Synnove: liian synkkä/ei ole kovin hyvä tarina			x	x								2
Synnove: hömpää						x				x		2

Havainnoimillani yhdeksällä kierroksella yliluonnollisista asioista kerrottiin viidellä opastuksella. Kolmella opastetulla kierroksella opas itse kertoi kummitustarinan ja kahdella kävijät kysyivät yliluonnollisista asioista. Kummitustarinat olivat samasta aiheesta, Pirskatti-kissasta ja samankaltaisia pienillä eroilla, esimerkiksi kahden oppaan mukaan Pirskatti-kissa olisi unohtunut kuningas Kustaa II Aadolfilta linnaan ja yhden mukaan kissa olisi kadonnut linnassa. Tarina lienee saanut alkunsa Kuninkaansalin lattiatillessä näkyvistä kissantassun jäljistä:

”Jokaisessa hyvässä keskiaikaisessa linnassa täytyy tietysti olla oma kummitus myös. Meilläkin on sellanen, mutta meillä on erilainen kummitus kuin monessa muussa paikassa. Kerrotaan, että eräs kuningas, joka täällä kävi, olis ottanu kissansa mukaan sille reissulle, mutta vierailun jälkeen sitten jostain syystä kuningas on unohtanu kissan tänne Hämeen linnaan ja kissa on sitten jääny tänne asumaan ja odottelemaan, että millonkohan se isäntä mahtaa palata ja hakee kissan takas kotiin. Mut kuningas ei sitten koskaan palannu enää. Niin kerrotaan, että silloin, kun tätä linnaa kunnostettiin museoksi tossa 40-50 vuotta sitten ja tänne Kuninkaansaliin oli asennettu tää uus tiilinen lattia, niin yhtenä aamuna, kun työmiehet tuli töihin, niin he huomaa, että yön aikana tänne Kuninkaansalin lattiaan oli painautunut kissan tassun jäljet. Ja mä en näytä niitä jälkiä teille, te saatte etsiä ne ihan itse. Kaks jälkee samassa tiilessä ja ne on kyllä sellaset ne jäljet, että ne huomaa kyllä...Löytykö? Kyllä. Saa tietysti ihan ite päättää, että haluaako uskoa tähän kissakummitukseen vai olisko noi jäljet kuitenkin tullu jotenkin muuten tohon lattiaan, että sitä voi vaikka kotimatalla sitten miettiä. Kyllä tää tarina on varmasti ihan totta, meil oli täällä viime kesänä semmosia lastenkierroksia ja mä sitten opastin täällä prinsessaks pukeutuneena 7-vuotiaita ja kerroin tän tarinan heille. Niin kierroksen jälkeen puolet lapsista tuli kertoon, että he on kuullu kissan naukuvan täällä linnassa sen kierroksen aikana. Nyt kannattaa olla tosi tarkkana,

kun ootte täällä linnassa, että kuulette vaikka jotain naukumisia tai muita ääniä, niin se on se meidän Pirskatti-niminen kissa, joka siellä naukuu. Se voi kyllä olla, että se vaatii aika nuoret korvat, että pystyy täällä sellasia ääniä kuulemaan, mutta kannattaa pitää korvat höröllä joka tapauksessa.” Opas O5

Yhdellä havainnoimallani kierroksella kummituksesta kysyttiin kierroksen lopussa, kun opas kysyi kävijöiltä, olisiko näillä vielä joitakin kysymyksiä. Esitettyyn kysymykseen opas kertoi tarinan Pirskatti-kissasta ja neuvoi kysyjä palaamaan Kuninkaansaliin etsimään kissantassunjälkiä. Yhdeltä oppaalta kysyttiin porttitornissa, onko tämä törmännyt kylmiin aaltoihin tai muuhun yliluonnolliseen ilmentymään linnassa ollessaan. Opas vastasi, että ”No, en voi kyllä sanoa, että olisin törmännyt, että sehän on kuinka herkkä kukakin on millekin, että...” Tällöin kysyjä tarkensi ajatustaan: ”Mä aattelin, että tää on varmaan semmonen, missä on tosi paljon porukkaa kulkenu, että jos niistä joku vielä vaeltelee täällä.” Opas vastasi: ”Nii-i. Niin, semmosia ihmiset aina välillä tuntee täällä linnassa, mutta ite en oo henkilökohtasesti, en voi sanoo sellasta.”

Kummitukset liitetään usein linnoihin. Opas O5:n väitteen tueksi, kuinka jokaiseen hyvään keskiaikaiseen linnaan kuuluu kummitus, löytyy lehtileikkeitä, joiden mukaan linnassa kuuluu kummitella. Läpikäymäni lehtileikearkiston jutuissa tämä toistui monella vuosikymmenellä lähes samoin sanoin kuin opas O5 asian esitti. ”Keskiaikainen linna ei ole mitään ilman kunnan kummitusta”¹¹⁰, ”Koska linnassa kuuluu kummitella”¹¹¹ ja ”jokaisessa kunnan keskiaikaisessa linnassa kerrotaan omaa balladiaan, jonka pohjalta myös linnan kummitus toimii”¹¹², olivat artikkeleissa esitettyjä väitteitä. Monissa lehtijutuissa oli myös pettymystä siihen, jos kävi ilmi, että kummitusjuttuja ei linnassa ole¹¹³: ”Hämeen linnaan ei liity mitään ihmeellisiä tarinoita eikä sillä ole edes omaa kummitusta, vaikka puhutaankin Kukkotornin äijästä ja Birger Jaarlin onnettomasta tyttärestä. Hämeen linnan tarinoita verrataan 1960-luvulla myös muihin Suomen linnoihin tarinoin, kuten kuinka tarina Birger Jaarlin sisaresta kalpenee Olavinlinna balladin tai Turun linnan Eerik XIV:n vankikopin tai Turun linnan tontun tarinoiden rinnalla¹¹⁴. Keräämäni aineiston perusteella kummituksista puhutaan paljon lehdissä ja Hämeen linnan erikoislaatuisuutta sellaisena linnana, jossa ei ole kummituksia, ritarimantiikkaa, hovin lois-

110 Ei merta edemmäs kulttuurikalaan. *Kaupunkiutiset* 14.6.2003.

111 Hämeen linna on aikakausien kerrosleivos. *Helsingin Sanomat* 8.10.2006.

112 Koko linnasaari aiotaan entistää Hämeenlinnassa. *Helsingin Sanomat* 15.1.1970.

113 Vanhalla linnalla on tulevaisuus. *Aamulehti* 17.10.1973. Ks. myös Vankilan kahleista kuoriutui keskiaikainen puolustuslinna *Kansan Uutiset* 19.7.1974.

114 Hämeen linna – tarinaa ja tiedettä tiililinnan vaiheilta. *Suomen matkailu/Turistliv i Finland* 1967. Kummitusta vaille hyvä. *Linnan Posti*, päiväämätön artikkeli.

toa tai verisiä taisteluita, pidetään puutteena¹¹⁵.

Haastateltujen mukaan kummituksista kysyttiin toisinaan kierroksella, mutta ei jokaisella kierroksella. Kummituksista ei puhuttu kaikilla havainnoimillani kierroksilla ja kahdessa tapauksessa viidestä kävijät esittivät kysymyksen yliluonnollisista asioista, ne eivät olleet oppaiden itse kierrokseensa sisällyttämiä. Kummitus oli kerrotuissa tarinoissa kissa, ainoa viittaus ihmiseen yliluonnollisena olentona voidaan tulkita naiskävijän kysymyksessä sanoista ”porukkaa” ja ”niistä joku”. Opas ei tässä tapauksessa alkanut kertoa kummituskissatarinaa, vaan kysyi vastattuaan omista kokemuksistaan linnassa kokemastaan tai oikeammin, ettei ole kokenut mitään yliluonnollista, onko kävijöillä muita kysymyksiä. Pirkatti-kummituskissasta kerrottiin ryhmissä, joissa oli lapsikävijöitä ja oppaat joko osoittivat pyynnön lapsille etsiä eläinten jälkiä Kuninkaansalissa tai näyttivät ne ja kysyivät lapsilta, mitä jäljet ovat. Opas O5:n käyttämä ilmaus siitä, että äänien kuuleminen vaatii nuoria korvia, viittaa siihen, että kierroksilla kerrotut kummitustarinat oli suunnattu lapsikävijöille.

Fiktiivisistä tarinoista yleisimpiä Hämeen linnan opastetuilla kierroksilla haastateltujen oppaiden mukaan olivat kummitusjutut, joihin suhtauduttiin monella eri tapaa. Haastateltujen mukaan niitä kerrottiin varsinkin asiakkaiden kysyessä ja lapsille. Niistä kerrottaessa voi korostaa niiden yhteistä eurooppalaista kulttuurihistoriallista samankaltaisuutta, jolloin esiin tulee myös haastateltavien näkemys kierroksesta pedagogisena tapahtumana. Muuten linnassa tapahtuneiksi dokumentoidut tositapahtumat ovat monen haastatellun mukaan opaskierroksen kannalta merkittävämpiä ja kummitusjuttujen kertominen ei tunnu olennaiselta eikä luontevalta:

”...mutta kummitusjutut ovat siis niitä mun inhoamia juttuja mun kierroksella, en tykkää ollen-

115 Esimerkiksi *Pirkka*-lehden artikkelissa kertominen linnasta aloitetaan seuraavasti:

”Renessanssiasussaan pöyhkeilevän Turun linnan rinnalla Hämeen linna on kuin tyyliön, vallan törkyinen maalaisserkku. Hämeen linnan historiasta puuttuu jokseenkin tarkoin mainetekojen antama hohde, puhumattakaan romantiikasta. Yksikään kunnan kummitus ei ole huolinut linnaa asuinsijakseen, vaikka kuolema ja syvä inhimillinen kärsimys on majoillut siellä viime vuosiin saakka.” Hämeen linnaa kaivetaan historian roskatunkiosta. *Pirkka* 3/1974. Pettymyksestä lisää ks. Hämeen linna ja kaupunki. *Anna* 15.7.1980. Toisaalla asiasta puhutaan myös enemmän toteavaan sävyyn, kuten *Hämeen Sanomissa* vuonna 1974: ”Ritarikulttuurista vain heikko kaiku. 1300-luvulla ja tietysti vielä paljon myöhemminkin Häme oli syrjäistä seutua. Tämän vuoksi Hämeen linnassakaan ei keskiajan ritarikulttuuri noussut kukoustukseensa [sic]. Jonkinlaista eurooppalaista vaikutusta oli kuitenkin havaittavissa. Esimerkkinä tästä mainitaan Hämeen linna-kirjasesa ensimmäinen linnanvouti Berthold. Nimestään päätellen hän oli saksalainen ja toi varmaankin tullessaan vieraita tapoja.” Hämeen linnan voudit olivat mahtavia miehiä jo keskiajalla. *Hämeen Sanomat* vuodelta 1974, ei tarkempaa päiväystä.

kaan kertoo niitä. Etenkin Synnöven tarina, koska minusta se ei ole edes kovin hyvä ja samaten, no Pirkatti-kissa on ihan hauska niinku lapsille etenkin, kun siihen voidaan liittää semmosta toiminnallisuutta, että ensin etsitään sieltä ne jäljet ja pohditaan, että minkä eläimen jäljet ne on ja sitten voidaan miettiä, että miten ne on sinne päätyneet, siinäkin tulee semmosta yhdessä tekemisen meininkiä, ni se voi olla mukavaa siinä, että sen takia saatan sen joskus kertoa, mutta se, niin. Mä en tykkää kertoa mitään sellaista, tollaista, mä en osais olla vakuuttava, ku valehtelen. Se tekee siitä tosi vaikean."

Kummitustarinaa suhtautumisessa näkyi oppaiden itsensä muodostama asiantuntijarooli tutkitun historiatiedon välittäjänä. Neljä haastatelluista oli edellisen sitaatin esittäjän kanssa samaa mieltä, he eivät halunneet kertoa fiktiivisiä tarinoita eivätkä varsinkaan kummitusjuttuja kierroksillaan. Haastatellut esittivät asian hyvin selkeästi haastateluisissa. Viisi haastateltua esitti asian hieman eri lailla, heitä haastatellessa välittyi se, että heidän mielestään kummitukset tai muu fiktio eivät ole merkittävää kerrottavaa opastetuilla kierroksilla, vaan historiatiedon jakaminen on pääasia. He eivät kuitenkaan käyttäneet yhtä voimakkaita määritelmiä, kuten inhota tai en ollenkaan tykkää. Kummitusjuttuja voi heidän mielestään kertoa lapsille tai jos joku kysyy. Heidän haastatteluisaan tuli haastattelijalle käsitys, että kummituksista kertominen on välttämätön osuus kierroksella, jos asiasta kysytään, mutta muuten ne ovat hyvin pienessä roolissa haastateltujen kierroksilla. Kaksi haastateltua taas oli selvästi kummitusjuttujen kertomisen kannalla. Tulkintani mukaan kummitusjutut toimivat viihdyttävänä elementtinä heidän kierroksillaan ja sopivat jaettuun historiaan.

Hämeen kansan 8.7.1956 päivätyyn jutun kuvateksti kertoo: "Kuva linnan toisesta kerroksesta, missä on sijainnut linnan liikennekeskus, ja siinä näemme avatun käytäväaukon. Tällä paikalla kerrotaan Birger Jaarlin sisaren olleen tyrmään suljettuna. Tarinat ovat tarinoita, eivätkä tutkijat tue tätäkään juttua."¹¹⁶ Lehtijutussa mainitaan myös, kuinka maisteri Drake naurahtaa tarinalle Hämeen ilveksen jalanjäljestä yhdessä lattiatieissä selittäen sen olevan kotieläimen jäljen ja asettaen "ilvestarinan samaan luokkaan kuin surullisen tarinan Birger Jaarlin vankilaan menehtyneestä sisarestakin".¹¹⁷

Birger Jaarlin sisaren, Synnöven, tarina mainitaan monissa lehtileikkeissä¹¹⁸, tarinassa

116 Myös vanhan linnan ympäristö saatava tutkimusten piiriin. *Hämeen kansa* 8.7.1956.

117 Myös vanhan linnan ympäristö saatava tutkimusten piiriin. *Hämeen kansa* 8.7.1956.

118 Hämeen linna – tarinaa ja tiedettä tiililinnan vaiheilta. *Suomen matkailu/Turistliv i Finland* 1967, Kestääkö entistäminen ikuisuuden? *Aamulehti* 12.9.1968, Koko linnasaari aiotaan entistää Hämeenlinnassa. *Helsingin Sanomat* 15.1.1970, Hyvä tulee jos tulee. *Viikkosanomat* 7/1972, Vanhalla linnalla on tulevaisuus. *Aamulehti* 17.10.1973, Hämeen linna on antautunut turisteille. *Keskisuomalainen* 19.5.1979, Ei mikään sankarilinna – mutta hyvä hämäläisyyden muistomerkki. *Hämeen kansa* 19.7.1983, Jaarli Birgerin menetetty maine. *Helsingin sanomat* 25.3.1984, Hämeen haamun ilmestys. *Keskisuomalainen* 8.11.1987, Linna ilman legendoja. *Turun Sanomat* 4.11.1987, Kamala kummitustesti.

on kyse sopimattomasta rakkaudesta, Birger Jaarlin sisaren sanotaan matkanneen veljensä mukana Hämeeseen, jossa sisar on rakastunut hämäläispäällikköön. Birger Jaarli on lukinnut sisarensa ahtaaseen kamariin tai muurauttanut seinään linnassa. Synnove on kuollut seinään muurattuna tai vankina kamarissa. Kummitustarinan mukaan nuori Synnove-neito kulkee linnassa itkien menetetyn rakkautensa tähden.¹¹⁹ Tarinasta on sävelletty myös Jaarlin sisar -niminen balladiooppera, joka sai ensi-iltansa Hämeen linna avajaisissa.¹²⁰ Balladioopperassa sisaren nimi oli Hildegard.

Tarina jaarlin sisaresta, jota on kutsuttu lehtileikkeiden mukaan myös nimillä Synnove, Sunneva, Hildegard tai Birger Jaarlin sisko tai tytär on ollut tiedossa, kun linnaa alettiin tutkia restaurointia varten 1950-luvulla, mutta tutkijat ovat lukemiensa lehtileikkeiden mukaan järjestelmällisesti kertoneet, että Synnoven tarina ei ole totta.¹²¹ Myös haastatelmissa useampi haastateltava kertoi, että linnan tutkijat olivat tiedemiehiä ja - naisia, jotka eivät puhuneet kummitusjutuista. 1960-luvulla opastanut haastateltu kertoi, että vaikka tutkijat eivät kertoneet linnan tarinoista, tieto oppaille tarinoista saattoi tulla asiakailta:

”Aika asiallisesti piti, koska, toi Knut Drakehan oli kirjoittanu sen tekstin ja opastanu silloin ensiksi, näyttänyt, kertonut, mitä sanotaan, mutta kyllähän siitä kehittyi tarinoita kaikennäkösii vähitellen tai ihmiset kysy, että he on kuullu tämmöstä ja tämmöstä, ni sitten vaan sanottiin, että se tarina, että Birger Jaarlin tytär ois muka muurattu sinne Kukkotorniin, mutta eihän se ollu mahdollista, ku koko linna ei ollu Birger Jaarlin linna, mutta joku nimi piti, joku oli keksiny sen ja sama niistä tykeistä piti olla siinä Vanajavedessä upotettuna, ni siitä kysyttiin paljon. Että semmoset tarinat kyllä eli siinä.”

Tutkijat ovat vaikuttaneet linnan opastuksiin koko Hämeen linnan opastushistorian ajan, sillä aluksi tutkijat olivat läsnä linnassa ja kertoivat oppaille tutkimustuloksista ja veivät esimerkkierroksia. Haastatteluaineiston perusteella myös vuoden 1979 jälkeen Hämeen linnan tutkijoita on kutsuttu luennoimaan ja kiertämään oppaiden kanssa linnaa opaskoulutuksissa. Linnassa oli linnan tutkijoita myös paikalla 1980-luvun alkupuolella,

Helsingin Sanomat 30.7.2004, Missä haamu luuraa? *Hämeen Sanomat* 9.8.2004. Ajantasalla.

Päiväämätön artikkeli, lehden nimeä ei mainittu, Turistiryhmä vaikuttaa linnan esittelyyn. Päiväämätön artikkeli, lehden nimeä ei mainittu.

119 Eero Ojasen mukaan kyseinen tarina kellariin sulkemisesta tai muuraamisesta on yleismaailmallinen, ja se tunnetaan ympäri Suomea. Ks. Ojanen 2016, 18.

120 Hämeen linna avattiin kulttuurimuistomerkinä. *Etelä-Suomen Sanomat* 4.4.1979, Juhlapäivä Hämeen linna historiassa – keskeisin osa valmiiksi entistetty. *Hämeen Sanomat* 4.4.1979

121 Enemmän kuin tyytyväisiä ovat Hämeen vanhan linnan tutkijat kuluneen kesän saavutuksiin. *Hämeen Sanomat* 5.10.1955 ja Myös vanhan linnan ympäristö saatava tutkimusten piiriin. *Hämeen kansa* 8.7.1956. Birger Jaarlin sisaresta kirjoittaa myös Julius Ailio 1917 ilmestyneessä tutkimuksessaan ”*Hämeenlinnan kaupungin historia osa I. Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria*”, jossa Ailio kertoo sisaren tarinan syntyneen 1800-luvulla ja olevan ”aivan vailla asiallista pohjaa”. Ks. Ailio 1917, 142-143. Ailion mukaan vapaaherratar Hjärne on saanut tarusta aiheen mielikuvituksen vapaudella sepittämänsä runoon ”*Tavastehus Slott, en romans från Birger jarls af Bjelbo Tidehvarf*”. Ks. Ailio 1917, 273.

joten tutkittua tietoa linnasta saattoi saada halutessaan nopeastikin. Kysyin osalta haastateltavista, kommentoivatko tutkijat kummitusjuttuja opaskoulutuksissa. Haastateltavat eivät tällaista muistaneet. Yksi syy siihen, että kummitusjuttuja ei haluttu kertoa, lienee se, että lehtitietojen perusteella tutkijat ovat kiistäneet kummitustarinoiden todenperäisyyden jo 1950-luvulta lähtien, joten osa haastatelluista oppaista ei halua tai pidä tärkeänä kertoa kummitustarinoita, sillä oletuksena on, että kierroksilla tarjottu tieto pitää paikkansa, kuten Museoviraston strategiassa¹²² mainitaan. Toinen tärkeä syy fiktiivisten tarinoiden kertomisen välttämiseen on osaltaan siinä, että suuri osa linnassa opastaneista on ollut historia-alan opiskelijoita, joten tutkitun historiatiedon esittäminen linnan menneisyydestä on ollut tärkeämpää kuin keksittyjen tarinoiden esittäminen. Oppaiden käsitys asiantuntevana, tutkitun tiedon välittäjänä opastetuilla kierroksilla näkyy siitä, miten osa oppaista suhtautuu fiktiivisiin tarinoihin.

Taulukosta 7 näkyy, että osa oppaista ei halua kertoa epätosia tarinoita kierroksella, koska se ei ole heidän mielestään olennaista linnan menneisyydestä kerrottaessa. Yksi haastatelluista kertoi omakohtaisen kokemuksen ollessaan asiakkaana nähtävyyshäälössä, jossa kerrottiin kummitusjuttuja:

”Mun omasta mielestä, jos mä menen kierrokselle, ni mä haluan saada tietoa siitä [kohteesta]. Että olen joskus ollu jossain linnakierroksella, jossa puhutaan vaan niitä kummitusjuttuja, ni sit mä itse turhaudun, että onks mun pakko kuunnella tätä, että sitten menis mieluummin itse, mutta tässä kyseisessä tapauksessa siellä ei päässyt kulkemaan ite. Että mä ainakin toivon nimenomaan jotain tietoa. Jos mä meen kierrokselle jossain, ni mä haluan tietää siitä paikasta jotain ja mä oletan, että ku mä meen kierrokselle, ni mä saan sen helpommin ku se, et mä alan itse perehtyy ja että sieltä tulis jotain semmostakin tietoo, mitä mä en esimerkiks jostakin esitteistä tai jostakin opaskirjasta noin vaan heti saa.”

Voimakkaan kielteisen kannan ja varauksella kummitusjuttuihin ja muuhun fiktion suhtautuneita oli haastatelluista suurin osa. Tämän ryhmän on Sivulan teorian mukaisen kulttuuriperintöprosessin tuloksena ollut vaikea sovittaa kulttuuriperintöyhteisön osana epätosia tarinoita historiatietoiseen subjektiuteen. Tutkijoilta saatu jaettu historia ei ole tutkimusaineiston mukaan pitänyt sisällään tarinoita kummituksista, yliluonnollisista ilmiöistä tai muusta fiktiosta, joten oppaat asiantuntijoina joutuvat miettimään, kuinka sovittaa fiktio faktapohjaiseen kierrokseen.

Jaarlin sisar ei ole lehtileikkeiden mukaan ainoa linnan kummitus. Löysin sanomalehtiaineistosta neljä mainintaa Kukkotornin äijästä tai herrasta.¹²³ Kukkotornin äijästä on ly-

122 Museoviraston strategia 2020, 2011.

123 Vanhalla linnalla on tulevaisuus. *Aamulehti* 17.10.1973, Satojen vuosien synkkä uni. *Suomen Kuvalehti* 6.4.1979, Syksyisen viikonlopun retki Hämeen linnaan. *Jaana* 6.9.1979, Hämeen linna ja

hyt maininta, kun todetaan, että linnassa ei ole omaa kummitusta tai kummituksesta on kuiskittu seudulla.¹²⁴ *Anna*-lehdessä annetaan selitys kummituksettomuuteen, kun ensin on todettu, että romanttisten tarinoiden etsijät voivat hieman pettyä vieraillessaan Hämeen linnassa, siellä ei ole vietetty värikästä hovielämää, vaan linnan historia on ollut yksinkertaista ja karun arkista: ”Kummituksistakaan ei oppailla ole meheviä, jännitystä tihkuvia tarinoita. Ainoan haamun, Porttitornissa asuneen Kukkotornin herran, sanotaan hermostuneen turisteista ja lähteneen tiehensä.”¹²⁵

Tieto Kukkotornin äijä -kummituksesta oli minulle täysin uusi. Luin Kukkotornin äijästä lehtiartikkeleista vasta haastattelut tehtyänäni, joten en osannut kysyä 1970-1980 -luvuilla haastatelluilta mitään asiasta. Kukkotornin äijästä ei myöskään ole mainintaa *Helsingin Sanomien Nyt*-liitteen ”Kamalassa kummitustestissä” vuodelta 2004.¹²⁶ Jutussa verrataan ja pisteytetään Suomen linnojen kummituksia. Linnoista mukana ovat Hämeen linna, Olavinlinna, Raaseporin linnoitus, Suomenlinna ja Turun linna. Pisteitä annetaan kummitusten lukumäärästä, kummitusten ammatista näiden eläessä, kuolintavasta, esiintymistiheydestä, kummitteluokeinoista ja erikoisuuksista. Testissä Hämeen linna vie voiton, vaikka testin mukaan Olavinlinnassa on yksi kummitus enemmän kuin Hämeen linnassa. Hämeen linnan kummitukset ovat testissä Synnove, Jeremias, Kotivalo ja Pirskatti-kissa.

Jeremias ja Kotivalo ovat *Helsingin Sanomien* kummitustestin mukaan rakastunut kummituspari, joista toinen on muuttanut Hämeen linnaan Viipurin linnasta ja toinen Turun linnasta. *Helsingin Sanomien* kummitustestissä ei kerrota, mistä tiedot kummituksista on saatu testiä varten, mutta *Hämeen Sanomat* on tehnyt jutun 9.8.2004 *Helsingin Sanomiin* viitaten Hämeen linnan kummituksista. Jutussa mainitaan kaikki samat neljä kummitusta kuin kummitustestissä ja vastaajana *Hämeen Sanomien* jutussa on Hämeen linnan opas.¹²⁷ *Apu*-lehden mukaan Jeremias on kummituskissa kuten Pirskattikin¹²⁸. *Makasiini*-lehden jutussa ja päiväämättömässä lehtileikkeessä kerrotaan Jeremiaan ja Koti-

kaupunki. *Anna* 15.7.1980.

124 *Aamulehti*: ”... sillä [linnalla] ei ole edes omaa kummitusta, vaikka puhutaankin Kukkotornin äijästä...” ja *Jaana*: ”Muurien ulkopuolella liikkuvat vain vanhat tarut Kukkotornin äijästä – linnan nimikkohaamusta...”, *Suomen Kuvalehti*: ”Sukupolvesta toiseen on kuiskittu kosteista vankityrmistä, julmista kidutuksista ja mestauksista, muuriin muuratusta neidosta, Kukkotornin öisin huokaavasta äijästä...”

125 Hämeen linna ja kaupunki. *Anna* 15.7.1980.

126 Kamala kummitustesti. *Helsingin Sanomat* 30.7.2004.

127 Missä haamu luuraa? Hämeen Sanomat 9.8.2004.

128 Missä piileksivät kummituskissat Pirskatti ja Jeremias? *Apu* 31.8.1990.

valon olevan linnan haamut.¹²⁹ Aarne Tottista on yksi maininta vuodelta 2012.¹³⁰ Yksi haastatelluista oppaista kertoi, että Aake Yrjänänpoika Tottin väitetään kummittelevan linnassa, koska hänet mestattiin linnan edustalla Tukholman verilöylyyn liittyvissä Tanskan kuninkaan järjestämissä eliminoinneissa. Tapahtumasta löytyy kuvaus myös Hämeen linnasta kertovassa kirjassa vuodelta 1973.¹³¹ Luultavaa on, että *Hämeen Sanomien* jutussa Aake Tott on muuttunut Aarne Tottiksi. Osa linnan kummituksista on havainnointiaineiston ja haastatteluaineiston perusteella kadonnut linnasta kerrottaessa.

Kun kysyin osalta haastatelluista, ovatko he kuulleet fiktiivisiä tarinoita linnasta kerrottavan kierroksella, vastasi yksi, että on kuullut, että sellaisia on ollut paljonkin. Toinen haastateltu vastasi, että on kuullut epätosista tarinoista, mutta ne eivät ole olleet yleisiä:

”Kyllä mä oon joskus jotain ton tyyppistä kuullu ja nyt mä en ihan tarkkaan esimerkiksi, se että miten [esimies] suhtautu tämmösiin, että jos oli semmosia niinku aivan hurjimpia juttuja...No se saattaa olla, että se oli joskus vähän tämmöstä villiä meininkiä, mutta kyllä mulla on semmonen tunne että [esimies] suhtautu siihen sillä tavalla, että kaikki ihan semmoset aivan hurjat jutut, ni semmosia ei kerrota. Säkin oot kuullu, että tämmösiä juttuja on ollu, mutta jos niitä ei itse kerro, niin sehän on mahdotonta sanoa, kuinka yleisiä ne on. Emmä usko, että ne on mitenkään yleisiä on ollu.”

Haastatelluista yksi nimesi henkilön nimeltä, joka oli keksittyjä tarinoita hänen mielestään kertonut ja yksi kertoi itse keksineensä juttuja paljonkin. Muuten haastatellut eivät kertoneet nimeltä, ketkä heidän käsittäöksensä keksittyjä juttuja olivat kertoneet, vaikka haastattelijan mielestä haastatelluista kävi ilmi, että he olisivat osanneet nimetä henkilöitä. Koska haastatellut tuntuivat olevan jotenkin varovaisia tämän kysymyksen suhteen, en haastattelijana huomannut haastattelutilanteessa kysyä asiasta jotenkin muuten, enkä saanut asiasta kunnolla selvyyttä.

Yksi haastatelluista kuitenkin kertoi avoimesti keksineensä tarinoita. Tämä haastateltu oli ollut linnassa töissä opastettujen kierrosten alkuaikoina. Haastatellun mukaan hänesitä oli vaikea kertoa ”tyhjästä seinistä”, joten tulkintani mukaan hän on kokenut olevansa asiantuntijaroolinsa lisäksi myös jossakin muussa roolissa opastetuilla kierroksilla. Historiallisiin faktoihin perustunutta asiantuntijuutta hänellä on ollut myös haastattelun mukaan ja hän piti tärkeänä myös linnan historian kertomista.

Lehtileikkeistä löytyi kaksi kertaa tieto, että kummituksista ei kerrota, koska Museovi-

129 Hämeen linnassa asuu kaksi kummitusta. *Makasiini* 2/1987 ja Ajantasalla.

130 Kaikille ei kummitella. *Hämeen Sanomat* 28.10.2012.

131 Kilkki 1973, 60-61.

rasto on niistä kertomisen kieltänyt, koska linnasta on niin paljon tositarinaakin ja Museoviraston viralliset tiedot eivät vahvista kummituksia todeksi.¹³² Lisäksi vuodelta 1979 on yksi artikkeli, jossa kirjoitetaan, että oppailla ei ole lupa kertoa väritettyjä juttuja, vaan he pitäytyvät asiassa.¹³³ Museoviraston ohjaava toiminta kummitustarinoihin suhtautumisessa näkyy osaltaan kummitustarinoista puhuttaessa. Lisäksi osa oppaista tuntee kummituksista puhumisen kierroksilla vaikeaksi asiantuntijaroolissa. Kummitustarinoista Synnoven tarina on ollut pitkäikäisin tutkimusaineistoni perusteella. Koska kulttuuriperintö elää ja muuttuu ja ihmiset valitsevat, mitä asioita säilytetään ja mitkä saavat unohtua, on osa linnan kummituksista hävinnyt opastetuilta kierroksilta toistaiseksi.

5. Lopuksi

Olen työssäni tarkastellut Hämeen linnan kierrosten sisältöä ja sen muutoksia, soveltaen havainnointi-, haastattelu- ja lehtileikeaineistooni Anna Sivulan esittämää kulttuuriperintöprosessiteoriaa. Sivulan teorian mukaan kulttuuriperintöyhteisön monumentalisoivan, omaksuvan ja historioivan identiteettityön kohtauspisteessä on kulttuuriperintöprosessi. Tutkimuskysymykseeni kulttuuriperintöprosessissa oppaiden tekemästä identiteettityöstä ja työn näkymisestä Hämeen linnan opastetuilla kierroksilla löytyi vastauksia tutkimusaineistosta.

Sivulan näkemys kulttuuriperinnön rakentumisesta kulttuuriperintöprosessissa tehtävällä identiteettityöllä on sovitettavissa Hämeen linnan opastettuihin kierrosten sisältöön keräämässäni tutkimusaineistossa. Oppaiden kierrokset ovat tulkittavissa syntyneiksi näiden kolmen identiteettityön eli monumentalisoivan, omaksuvan ja historioivan identiteettityön tuloksena. Opas on osa kulttuuriperintöyhteisöä kiinnittäessään Muinaistieteellisen toimikunnan ja sittemmin Museoviraston päätöksellä suojellun, säilytetyn ja arvotetun Hämeen linnan jaettuun historiaan. Osallisuutensa avulla opas on selittänyt linnan itselleen, jotta hän voi välittää oman näkemyksensä kulttuuriperinnöstä opastetuilla kierroksilla kävijöille. Opas esittää linnan kävijöille kutsun tekemään identiteettityötä kierroksillaan ja siten uusintaa osallisuutensa jatkuvasti. Mikäli opas ei halua käyttää tai pysty käyttämään jotakin Sivulan esittelemistä identiteettityökaluista opastetun kierroksen muokkaamiseen, on tuloksena, että kulttuuriperintöprosessi ei ole käynnissä

¹³² Hämeen linna synkstä menneisyydestä valoisaan tulevaisuuteen. *Kotiliesi* 6/1982, Hämeen linnasta haetaan mystiikkaa ja arkea. *Hämeen Sanomat* 13.7.2009.

¹³³ Hämeen linna on antautunut jälleen. *Matka* 10/1979.

eikä näin ollen myöskään tuota alati uudistuvaa kulttuuriperintöä, vaan kierroksen sisältö on esimerkiksi jaettua historiaa Hämeen linnasta ilman osallisuuden kokemusta, mikä voi ilmentyä opastuksena, joka ei innosta sen paremmin opasta kuin kävijöitäkään.

Osalla haastatelluista oppaista oli halu ohjata kävijöitä tekemään identiteettityötä esimerkiksi sijoittamalla menneisyyden ihmiset samalle jatkumolle nykyihmisten kanssa henkisiltä ja fyysisiltä ominaisuuksiltaan. Kävijöiden ihmetellessä ääneen olettaessaan keskiajalla eläneiden ihmisten olleen hyvin lyhyitä tai syöneen kuin siat, opas kertoi halunneensa kertoa, että ennen eläneet ihmiset olivat samankaltaisia kuin nykyajan ihmisetkin sekä oppaan esittämä ehdotus, että kävijät voivat miettiä, miltä heistä tuntuisi, jos Hämeeseen tulisi ihmisiä muualta rakentamaan linnoja ja perimään veroja ovat esimerkkejä kutsusta tällaiseen vertailuun. Linnan elämään saaminen oli tämän identiteettityön taustalla, koska osa oppaista koki linnan opastamisen haastavaksi alkuperäisen esineistön puuttuessa linnasta.

Aineiston mukaan opastettuun kierrokseen vaikuttavaa kulttuuriperintöyhteisöä ovat oppaiden lisäksi ainakin linnaa ylläpitävä Museovirasto, linnan menneet ja nykyiset tutkijat, linnasta kirjoittavat toimittajat ja linnan kävijät. Osa kävijöistä voi liittyä kulttuuriperintöyhteisöön tai olla liittymättä. Haastateltujen mukaan yhtenä tärkeänä asiana kierroksella välitettäväksi oli se, että kierros herättäisi kävijät miettimään asioita. Tulkitsen tämän oppaiden toiveeksi, että kierros saa kävijän tekemään historioivaa identiteettityötä, jossa jaettu historia kohtaa osallisuuden kokemuksen ja kävijä kysyy itseltään, millä tavalla kerrottu on kävijän historiaa vai onko kerrottu kävijään liittymätöntä. Oppaat toimivat haastatteluaineiston mukaan kuten historian tutkijat Jorma Kalelan mukaan: haastamalla kanssaihmiset eli kävijät punnitsemaan omia käsityksiään lähtökohtanaan ajan-kohtaisten ongelmien yhteys menneisyyteen.¹³⁴

Koska oppaiden opastetut kierrokset rakentuvat joka kerta kävijöiden mukaan, on opastetuilla kierroksilla mukana Laurajane Smithin esittämä kulttuuriperintöön kuuluva neuvottelu. Neuvottelun ei tarvitse olla sanallista. Tutkimusaineiston mukaan oppaat muokkaavat kierrosta myös tulkitsemiensa eleiden, ilmeiden ja asentojen perusteella, kuten Katie Best oli havainnut tutkiessaan videoimiansa opastettuja kierroksia. Haastatteluaineistossa ilmenevä neuvottelu Hämeen linnan opastetuilla kierroksilla on jatkuvaa ja osallistaa kävijöitä: oppaiden omien sanojen mukaan asiakkaat antavat paleutetta koko

134 Kalela 2010, 49.

ajan ja myös muuten kuin ääneen puhumalla. Oppaat puolestaan reagoivat tähän palautteeseen sekä saman tien että ajan mittaan.

Opastettujen kierrosten sisällön muutoksessa löytyi murroskohta, kun Hämeen linnan mikrohistoriaa käsittelevät tutkimukset ovat tulleet mukaan linnan jaettuun historiaan 1990-luvulta alkaen. Haastateltujen oppaiden mukaan muutos on ollut suuri, kun linnan elämästä on saatu eksaktia tietoa aiempaan rakennushistoriasta kertovan tiedon rinnalla. Toisin sanoen akateemisen tutkimuksen tulokset vaikuttavat asiantuntijaoppaiden kulttuuriperintöprosessissa tehtyyn identiteettityöhön.

Kulttuuriperintöprosessin kestosta kertoo haastateltujen tärkeä huomio, että jaettua historiaa linnasta on niin paljon, ettei sitä voi omaksua muutamassa kuukaudessa. Oppaiden asiantuntijuus lisääntyy vuosi vuodelta oppaiden tietomäärän kasvaessa. Kulttuuriperintöprosessin jatkuva läpikäyminen kehittää opasta työssään.

Hämeen linnan opaskoulutus on kulttuuriperintöprosessin kannalta tärkeä tutkimusaineiston mukaan. Opaskoulutuksessa syntyy osallisuuden kokemusta, joka johtaa kulttuuriperintöyhteisön jäseneksi, kun opaskoulutuksessa jaettua historiaa liitetään menneen jälkeen (Hämeen linnaan) ja kun oppaat rakentavat itsestään historiatietoista Hämeen linnan toimijaa. Linnaa tutkineiden luennoitsijoiden käyttäminen opaskoulutuksessa tukee oppaiden käsitystä roolistaan jaetun historian asiantuntijoina. Opaskoulutuksen voidaan tulkita oleva yksi syy siihen, että osa oppaista ohjautuu hermeneuttiselle spiraalille, jolla kulttuuriperintöprosessi koskien Hämeen linnan opastettujen kierrosten sisältöä on koko ajan käynnissä.

Alussa esittämäni hypoteesi oppaiden asiantuntijaroolista välittyy haastatteluista. Rooli näkyy esimerkiksi suhtautumisessa fiktiivisten tarinoiden kertomiseen. Tutkimusaineiston perusteella kierrosten pääasiallisena sisältönä on historiatieto linnasta. Tietoa kerrotaan kulloisenkin kuulijajoukon mukaan eri tavalla painottaen. Käsitykset historiatiedosta ja kuulijoiden odotuksista voivat kuitenkin olla ristiriidassa keskenään: näin erityisesti kummitustarinoiden kohdalla. Alessandro Portelliin mukaan historiantutkimukseen kuuluu subjektiivisuus samalla tavalla kuin selvät faktat. Hänen mukaansa se, mitä todella tapahtui, on historiallinen tosiasia, mutta niin on historiallinen fakta myös se, mihin kertojat uskovat.¹³⁵ Suurin osa haastatelluista ei ole uskonut fiktiivisiin tarinoihin, joita linnasta on kerrottu, vaan on pyrkinyt välttämään fiktiivisiä tarinoita kertomalla

135 Portelli 2006, 56.

mieluummin linnassa tapahtuneita tositarinoita. Lehtiartikkeleiden mukaan esimerkiksi kummitusjuttujen kertomisen vähemmälle jättämisen voi tulkita periytyvän linnan restaurointiajalta, jolloin linnan tutkijat ovat olleet kertomatta fiktiivisiä tarinoita linnasta, jolloin oppaiden tutkijoilta saamaan jaettuun historiaan fiktiiviset tarinat eivät kuuluneet. Myös oppaiden koulutustausta vaikuttaa fiktion kertomiseen. Erityisesti historia-aineita opiskelleet olivat fiktion kertomista vastaan, mutta myös kielten opiskelijoissa löytyi kummitusjuttujen vastustajia. Haastattelumateriaalissa tuli esille myös, että osa oppaista pitää fiktiivisiä tarinoita opastetun kierroksen sisältöön kuuluvina ja myös osa kävijöistä ja linnasta kirjoittaneista toimittajista olettaa fiktiivisten tarinoiden ja varsinkin kummitusjuttujen kuuluvan linnan tarjoamaan jaettuun historiaan.

Tutkimusaineistoni mukaan opastetut kierrokset jatkavat kulttuuriperinnön ylläpitoa ja linnan oppaat luovat uutta kulttuuriperintöä linnasta omilla kierroksillaan. Anna Sivulan mukaan paikallinen yhteisö tarvitsee pysyäkseen koossa aktiivista ylläpitoa.¹³⁶ Oppaat vahvistavat Hämeen linnan kulttuuriperinnön koossa pysymistä kierroksillaan. He ovat valinneet jaetusta historiasta kierroksella kerrottavat asiat, jotka he kiinnittävät Hämeen linnaan. Tämä linnassa tapahtuva kulttuuriperintöprosessi on jatkuvaa ja haastatteluaineiston perusteella ollut käynnissä Hämeen linnassa opastushistorian alkuaajoista lähtien.

Kuten totesin tutkimukseni johdannossa, haastateltujen oppaiden kertomukset eivät pidä sisällään kaikkia linnassa työskennelleiden oppaiden näkemyksiä vuodesta 1963 vuoteen 2015, eikä havainnoitujen kierrosten aineisto edusta kaikkia opastettuja kierroksia Hämeen linnassa. Jatkotutkimuksen aiheena voisi olla opastettujen kierrosten sisällössä esiin tuleva identiteettityön tekeminen ja siitä muotoutuvat kulttuuriperintö ensimmäisen vuoden oppaiden haastatteluissa. Haastatellut ensimmäisen vuoden oppaat voisivat antaa erilaisen kuvan opastamisesta ja kierroksen sisällöstä, koska lähes kaikki nyt haastatelluista kertoivat opastamisen muuttumisesta ajan kuluessa. Myös kävijöiden haastatteluista voisi olla mahdollista tavoittaa eri identiteettityölajeja sekä sitä, kokevatko kävijät kuuluvansa kulttuuriperintöyhteisöön opastettujen kierrosten perusteella. Turun linnan, Olavinlinnan ja Hämeen linnan oppaiden identiteettityön tekemisen vertailu voisi paljastaa uusia asioita siitä, miten linnojen opastamisen historian erilaisuus vaikuttaa oppaan historiatietoisien subjektin rakentumiseen.

136 Sivula 2010, 26.

Tutkimuksen tuloksia voinee käyttää opastettujen kierrosten kehittämiseen alkaen opaskoulutuksesta. Haastatellut oppaat pitivät opaskoulutusta tärkeänä pohjana oppaana työskentelyyn Hämeen linnassa. Samoin akateemista tutkimusta pidettiin tärkeänä kierrosten sisällön muotoutumiselle, joten sitä kannattaa käsitellä opaskoulutuksessa. Koska fiktiivisten tarinoiden ja oppaan asiantuntijuusroolin yhdistäminen on osalle oppaista vaikea tehtävä, olisi varmaankin hyväksi keskustella tästä opaskoulutuksessa ja muutenkin oppaiden kesken.

Tutkimusaineisto

Haastattelumateriaali

Äänitetty ja litteroitu materiaali haastatteluista yhdentoista henkilön kanssa.

H1, haastattelupäivämäärä 13.2.2015, kesto 26 min 52 s.

H2, haastattelupäivämäärä 2.3.2015, kesto 34 min 13 s.

H3, haastattelupäivämäärä 4.3.2015, kesto 22 min 43 s.

H4, haastattelupäivämäärä 18.3.2015, kesto 35 min 46 s.

H5, haastattelupäivämäärä 8.12.2015, kesto 1 h 20 min 28 s.

H6, haastattelupäivämäärä 10.12.2015, kesto 1 h 24 min 46 s.

H7, haastattelupäivämäärä 15.12.2015, kesto 1 h 21 min 38 s.

H8, haastattelupäivämäärä 16.12.2015, kesto 1 h 09 min 09 s.

H9, haastattelupäivämäärä 12.1.2016, kesto 1 h 19 min 58 s.

H10, haastattelupäivämäärä 26.1.2016, kesto 52 min 57 s.

H11, haastattelupäivämäärä 4.2.2016, kesto 46 min 58 s.

Haastatteluaineisto kirjoittajan hallussa, yhteensä 79 sivua.

Havainnointimateriaali

Äänitetty ja litteroitu materiaali yhdeksältä opastetulta kierrokselta Hämeen linnassa kesä-heinäkuussa 2015.

O1, havainnointipäivämäärä 10.6.2015, kesto 44 min. 36 s.

O2, havainnointipäivämäärä 15.6.2015, kesto 47 min. 49 s.

O3, havainnointipäivämäärä 16.6.2015, kesto 50 min. 06 s.

O4, havainnointipäivämäärä 16.6.2015, kesto 47 min. 36 s.

O5, havainnointipäivämäärä 22.6.2015, kesto 48 min. 42 s.

O6, havainnointipäivämäärä 22.6.2015, kesto 43 min. 57 s.

O7, havainnointipäivämäärä 23.6.2015, kesto 49 min. 40 s.

O8, havainnointipäivämäärä 24.6.2015, kesto 50 min. 27 s.

O9, havainnointipäivämäärä 8.7.2015, kesto 46 min. 32 s.

Havainnointiaineistomateriaali kirjoittajan hallussa, yhteensä 70 sivua.

Hämeen linnan arkiston lehtileikkeitä aikajärjestyksessä vuosilta 1955-2012

Vanhan linnan kukkotorni peräisin ensimmäisen rakennusvaiheen ajalta. *Hämeen Sanomat* syyskuu 1955, päivämäärä kuukauden tarkkuudella.

Enemmän kuin tyytyväisiä ovat Hämeen vanhan linnan tutkijat kuluneen kesän

saavutuksiin. *Hämeen Sanomat* 5.10.1955.

Myös vanhan linnan ympäristö saatava tutkimusten piiriin. *Hämeen kansa* 8.7.1956.

Hämeen vanhan linnan rakennusvaiheet selviämässä viime tutkimusten valossa, *Uusi Suomi* 11.8.1957.

Uutta ja vanhaa Hämeen linnasta. *Hämeen jääkäri* nro 45, 1962.

3.000 kävijää Hämeen linnassa. *Hämeen Kansa* 6.8.1962.

Ruotsalaisilla lehtimiehillä erikoisia "tutkimuskohteita". *Hämeen Sanomat* 4.8.1966.

Hämeen linna – tarinaa ja tiedettä tiililinnan vaiheilta. *Suomen matkailu/Turistliv i Finland* 1967.

Kestääkö entistäminen ikuisuuden? *Aamulehti* 12.9.1968.

Hämeenlinnan entistämisen valmistuminen kaukana. *Helsingin Sanomat* 12.9.1968.

Koko linnasaari aiotaan entistää Hämeenlinnassa. *Helsingin Sanomat* 15.1.1970.

Suljetaanko Hämeen vanha linna toistaiseksi matkailijoilta? *Hämeen Sanomat* 7.6.1972.

Hyvä tulee jos tulee. *Viikkosanomat* 7/1972.

Vanhalla linnalla on tulevaisuus. *Aamulehti* 17.10.1973.

Hämeen linnaa kaivetaan historian roskatunkiosta. *Pirkka* 3/1974.

Vankilan kahleista kuoriutui keskiaikainen puolustuslinna. *Kansan Uutiset* 19.7.1974

Hämeen linnan voudit olivat mahtavia miehiä jo keskiajalla. *Hämeen Sanomat* vuodelta 1974, ei tarkempaa päiväystä.

Käynti vanhassa linnassa. *Hämeen Sanomat* 4.8.1975.

Vanhan linnan kilta yhdyssiteenä suureen yleisöön. *Hämeen Sanomat* 26.11.1975.

Hämeen linna avattiin kulttuurimuistomerkkinä. *Etelä-Suomen Sanomat* 4.4.1979.

Juhlapäivä Hämeen linna historiassa – keskeisin osa valmiiksi entistetty. *Hämeen Sanomat* 4.4.1979.

Satojen vuosien synkkä uni. *Suomen kuvalehti* 6.4.1979.

Monenlaisia tuulia kokenut... *Demari* 17.4.1979.

Hämeen linna on antautunut turisteille. *Keskisuomalainen* 19.5.1979.

Syksyisen viikonlopun retki Hämeen linnaan. *Jaana* 6.9.1979.

Hämeen linna on antautunut jälleen. *Matka* 10/1979.

Entistetty kruununleipomo kesän uutuus linnassa. *Hämeen Sanomat* 30.4.1980.

Hämeen linna ja kaupunki. *Anna* 15.7.1980.

Uudet tilat monipuolistavat Hämeen linnan käyttöä. *Hämeen Sanomat* 28.3.1981.

Hämeen vanhassa linnassa heinäkuussa 20 000 vierasta. *Hämeen Sanomat* 1.8.1981.

Hämeen linna synkstä menneisyydestä valoisaan tulevaisuuteen. *Kotiliesi* 6/1982.

Ei mikään sankarilinna – mutta hyvä hämäläisyyden muistomerkki. *Hämeen kansa* 19.7.1983.

Lähes puoli miljoonaa käyntiä Hämeen linnassa. *Hämeen Sanomat* 4.4.1984.

Hämeen linna jälleen arvoisessaan käytössä. *Suomen Sosialidemokraatti* 4.4.1984

Mitä on Hämeenlinna ilman Hämeen linnaa? *Hämeenlinnan paikallislehti* 8.4.1984.

Jaarli Birgerin menetetty maine. *Helsingin Sanomat* 25.3.1984.

Tapaaminen. Elisa Saari. *Kotiliesi* 6/1985.

Hämeen linnassa asuu kaksi kummitusta. *Makasiini* 2/1987

Hämeen linna kiinnostaa kävijöitä kalusteittakin. *Hämeen Sanomat* 13.7.1987.

Linna ilman legendoja. *Turun Sanomat* 4.11.1987

Hämeen haamun ilmestys. *Keskisuomalainen* 8.11.1987.

Missä piileksivät kummituskissat Pirskatti ja Jeremias? *Apu* 31.8.1990.

Seitsemän juttua Hämeen linnasta. *Hämeen Sanomat* 19.6.1992.

Kesätyöpaikkoja tarjolla mukavasti. *Hämeen Sanomat* 14.3. 2000.

Linnassa on hyvä henki. *Kaupunkiutiset* 18.7.2001.

Ei merta edemmäs kulttuurikalaan. *Kaupunkiutiset* 14.6.2003.

Drake nuorensi linnaa sadalla vuodella. *Hämeen Sanomat* 27.9.2003.

Kamala kummitustesti. *Helsingin Sanomat* 30.7.2004

Missä haamu luuraa? *Hämeen Sanomat* 9.8.2004.

Hämeen linna on aikakausien kerrosleivos. *Helsingin Sanomat* 8.10.2006.

Hämeen linnasta haetaan mystiikkaa ja arkea. *Hämeen Sanomat* 13.7.2009.

Linnaa ympäri neljällä kielellä. *Kaupunkiutiset* 9.7.2011.

Värikäs keskiaika vei nuoren naisen sydämen. *Hämeen Sanomat* 14.8.2011.

Kaikille ei kummitella. *Hämeen Sanomat* 28.10.2012.

Kummitusta vaille hyvä. *Linnan Posti*, päiväämätön artikkeli.

Ajantasalla. Lehden nimeä ei mainittu, päiväämätön artikkeli.

Turistiryhmä vaikuttaa linnan esittelyyn. Lehden nimeä ei mainittu, päiväämätön artikkeli.

Lähteet

Aarnipuu, Petja. *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.

Ailio, Julius: *Hämeenlinnan kaupungin historia I osa. Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria*. Kustannusliike Arvi A. Karisto, Hämeenlinna 1917.

Auvinen, Juhani: *Pyhän Olavin Kilta 1924-1984*. Pyhän Olavin Kilta ry, Savonlinna 1984.

Avoimia työpaikkoja Museovirastossa. Museovirasto, Helsinki 18.3.2016.
http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/avoimet_tyopaikat. Lähde tarkastettu 25.3.2016.

Best, Katie: Making museum tours better: understanding what a guided tour really is and what a tour guide really does. *Museum Management and Curatorship, Volume 27:1*, 2012, s. 35-52. DOI: 10.1080/09647775.2012.644695

Betti, Emilio: Hermeneutiikka hengentieteiden yleisenä menetelmäoppina. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Vastapaino, Tampere 2005, s. 108-121.

Dosse, François: *New History in France. The Triumph of the Annales*. University of Illinois Press, Urbana and Chicago 1994.

Drake, Knut: Die Bauherren der Burg Hämeenlinna im Mittelalter. Teoksessa Alttoa, Kaur, Drake, Knut, Pospieszny Kazimierz & Uotila, Kari (toim.): *Castella Maris Baltici 3-4*. Archaeologia Medii Aevii Finlandie V. Muzeum Zamkowe w Malborku, Turku - Tartu - Malbork 2001.

Drake, Knut: *Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 68, Helsinki 1968.

Elomaa, Hanna: Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. Teoksessa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.): *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Tietolipas 175. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001, s. 59-74.

Grahn, Maarit: Virstanpylväitä ja aikamatkoja. Kulttuuriperintö yrityksen voimavarana. Teoksessa Tuomi-Nikula Outi, Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura (toim.): *Mitä on kulttuuriperintö?* Tietolipas 243. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, s. 293-317.

Hockman, Tuula: *Kolmen polven perilliset. Ingeborg Aakentytär (Tott) ja hänen sukunsa (n. 1460-1507)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, s. 13.

Iggers, Georg G. *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Wesleyan University Press, Middletown 2005.

Kaitavuori, Kaija, Levanto, Marjatta, Raivio, Nanne, Venäläinen Päivi & Wahlbeck,

Johanna: Johdanto. Teoksessa Kaitavuori, Kaija, Levanto, Marjatta, Raivio, Nanne, Venäläinen, Päivi & Wahlbeck, Johanna (toim.): *Pedafooni 2 A. Opastamisen nykypäivää*. Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry, Helsinki 2009, s. 3-4.

Kalela, Jorma: Historian rakentamisen mieli ja tutkijan valinnat. Teoksessa Grönholm, Pertti & Sivula, Anna (toim.): *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Turun historiallinen yhdistys, Turku 2010, s. 40-59.

Kilkki, Pertti (toim.): *Hämeen linna*. Sotasokeat – De Krigsblinda ry, Mikkeli 1973.

Koskinen, Pekka: *Hämeen linnan linnoittaminen kustavilaisella ajalla 1772-1809*. Tampere University Press, Tampere 2007.

Kostet, Juhani: Mikä museo? Muutamia ajatuksia museo-käsitteen sisällöstä ja sen ongelmista. Teoksessa Vilkkunen, Janne (toim.): *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Ethnos-toimite 10, Helsinki 2000, s. 13-26.

Kulttuuriperinnön tutkimus. Turun yliopisto, päiväämätön.

<http://www.utu.fi/fi/yksikot/avoin/opintotarjonta/opinnot-tiedekunnittain/humanistinen-tiedekunta/kulttuuriperinnon-tutkimus/Sivut/home.aspx>. Lähde tarkastettu 22.4.2016.

Lamminen, Marjut: Suomen kansallismuseo kansan sivistäjänä. Teoksessa Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, s. 110-112.

Levanto, Marjatta: Suomen museoiden yleisöt. Teoksessa Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, s. 94-109.

Miettinen, Tiina: Töissä, juhlassa ja vankityrmissä – Hämeen linna 1580-luvulta 1600-luvun alkuun. *Ennen ja nyt, historian tietosanomat* 30.12.2013.

<http://www.ennenjanyt.net/2013/12/toissa-juhlissa-ja-vankityrmissa-hameen-linna-1580-luvulta-1600-luvun-alkuun-2/>. Lähde tarkastettu 22.4.2016.

Museotilasto 2014. Museovirasto, Helsinki 2015.

https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/Museotilasto2014_versio07102015%281%29.pdf. Lähde tarkastettu 22.4.2016.

Museoviraston strategia 2020. Museovirasto, Helsinki 14.12.2011.

<http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/strategia>. Lähde tarkastettu 22.4.2016.

Narvo, Osmo: Puoli vuosisataa Birger Jaarlin linnassa – Hämeen Wanhan Linnan Kilta ry 1959-2009. *Arx Tavastica* 13. Hämeenlinna-Seura ry, Hämeenlinna 2009, s. 4-19.

Ojanen, Eero: *Suuri suomalainen kummituskirja*. Minerva Kustannus Oy, Helsinki 2016.

Penttinen, Elina: Oppaan työnkuva – valtakunnallisen museo-opaskyselyn satoa. Teoksessa Kaitavuori, Kaija, Levanto, Marjatta, Raivio, Nanne, Venäläinen, Päivi & Wahlbeck, Johanna (toim.): *Pedafooni 2 A. Opastamisen nykypäivää*. Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry, Helsinki 2009, s. 10-14.

Portelli, Alessandro: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, s. 25-64.

Sinisalo, Antero: *Olavinlinnan rakentamisen vaiheet Suuresta Pohjan sodasta nykypäiviin*. Pyhän Olavin Kilta Ry, Savonlinna 1986.

Sivula, Anna: Menetetyn järven jäljillä. Teoksessa Grönholm, Pertti & Sivula, Anna (toim.): *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Turun historiallinen yhdistys, Turku 2010, s. 21-39.

Sivula, Anna: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teoksessa Tuomi-Nikula Outi, Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura (toim.): *Mitä on kulttuuriperintö?* Tietolipas 243. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, s. 161-191.

Sivula, Anna: Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua. Teoksessa Pyykkönen, Miikka (toim.): *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura ry, Helsinki, 2015, s. 56-69.

Smith, Laurajane: *Uses of heritage*. Routledge, New York 2006.

Torsti, Pilvi: *Suomalaiset ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2012.

Venäläinen, Päivi: Hyvä opas, hyvä opastus. Teoksessa Toim. Kaitavuori, Kaija, Levanto, Marjatta, Raivio, Nanne, Venäläinen, Päivi & Wahlbeck, Johanna (toim.): *Pedafooni 2A. Opastamisen nykypäivää*. Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry, Helsinki 2009, s. 6-9.

Venäläinen, Päivi: Puhe, tekstit ja tehtävät – oppaana luonnontieteellisessä museossa. Jukka Kauppinen – luonnontieteellisen museopedagogiikan uranuurtaja. Teoksessa Salo, Erja (toim.): *Pedafooni 2B. Opastamisen historiaa*. Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry, Helsinki 2010, s. 35-38.

Vilkuna, Anna-Maria: *Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä*. Bibliotheca historica 31, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.

Vilkuna, Anna-Maria: Hämeen linna. Hämeen linnan opaskirja. Teoksessa Parikka, Anne (toim.): *Hämeen linna. Hämeen linnan opaskirja*. Museovirasto, Helsinki 2001.

Yhdistyksen historiaa. Hämeen Wanhan Linnan Kilta ry, päiväämätön.

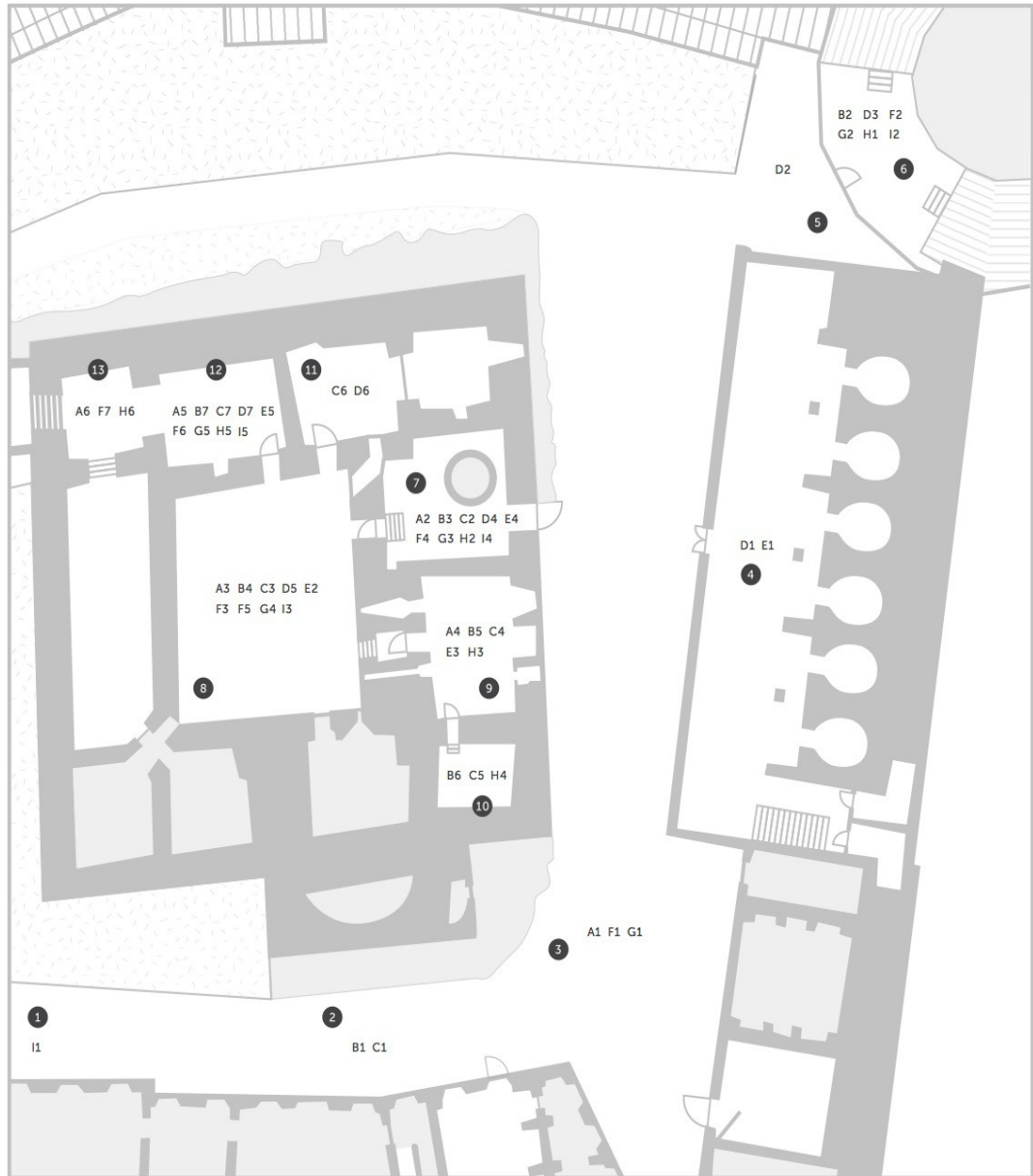
<http://www.hameenvanhanlinnankilta.fi/yhdistyksenHistoriaa.htm>. Lähde tarkastettu 22.4.2016.

Julkaisematon lähde:

Sähköpostiviesti, Hämeen linnan palveluvastaava Terhi Kiskonen 29.3.2016. Tekijän hallussa.

Liite 1

Kuva: Janne Timperi

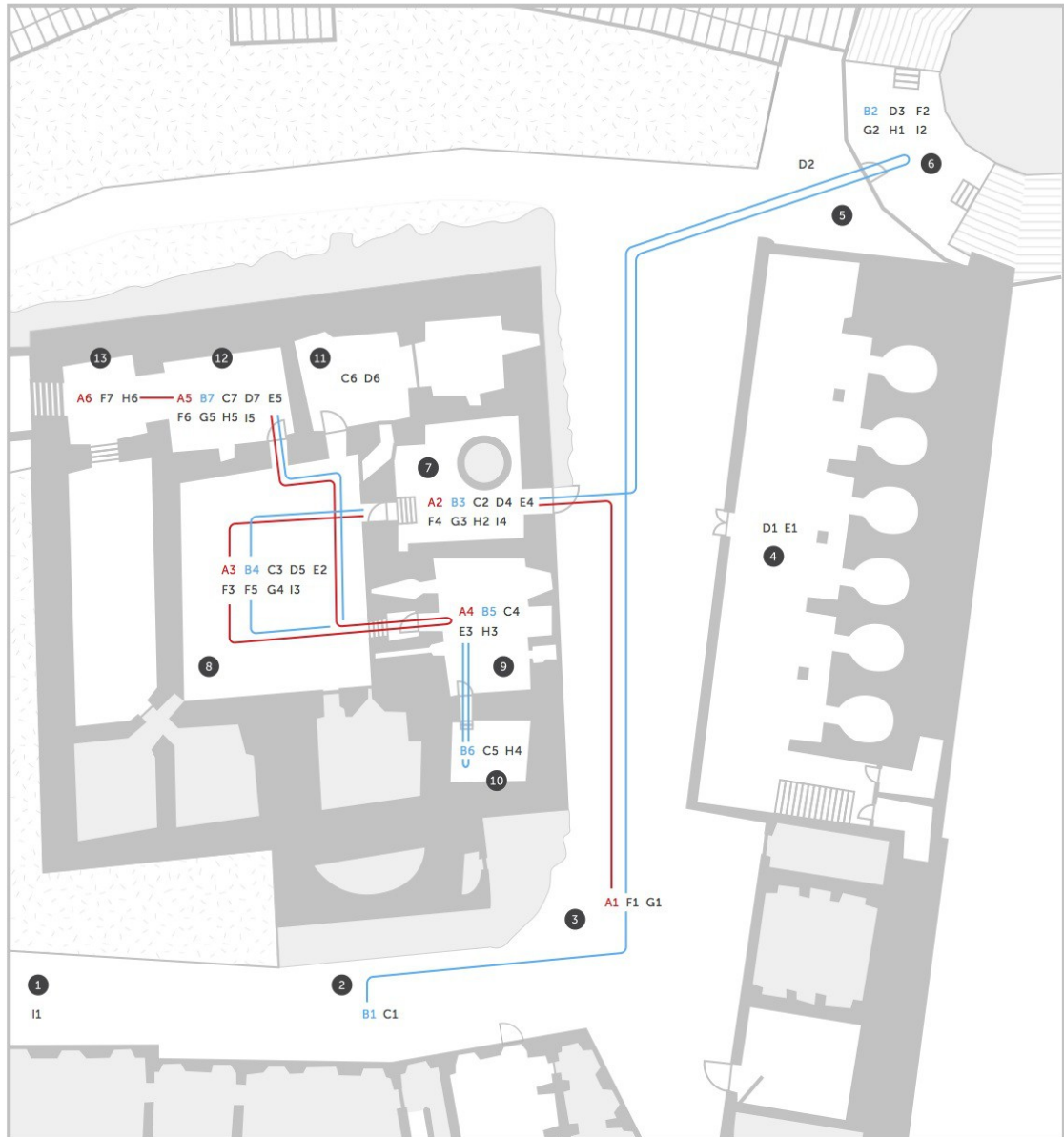
① Itätornin edusta	④ Leivintupa	⑦ Kaivohuone	⑩ Varastohuone	⑬ Asuinhuone 2
② Porttitornin edusta	⑤ Tykkitornin edusta	⑧ Sisäpiha	⑪ Keittiö	
③ Linnan eteläkulma	⑥ Tykkitori	⑨ Kappeli	⑫ Asuinhuone 1	

A Opas 1	D Opas 4	G Opas 7
B Opas 2	E Opas 5	H Opas 8
C Opas 3	F Opas 6	I Opas 9

Kartalla kirjain tarkoittaa opasta ja numero sen perässä tilan järjestystä kierroksella. Esimerkiksi D5 kartalla tarkoittaa, että Opas 4 on pysähtynyt Linnan sisäpihalla viidentenä tilanaan.

Liite 2

Kuva: Janne Timperi

① Itätornin edusta	④ Leivintupa	⑦ Kaivuhuone	⑩ Varastohuone	⑬ Asuinhuone 2
② Porttitornin edusta	⑤ Tykkitornin edusta	⑧ Sisäpiha	⑪ Keittiö	
③ Linnan eteläkulma	⑥ Tykkitorni	⑨ Kappeli	⑫ Asuinhuone 1	

A Opas 1	D Opas 4	G Opas 7
B Opas 2	E Opas 5	H Opas 8
C Opas 3	F Opas 6	I Opas 9

Kartalla kirjain tarkoittaa opasta ja numero sen perässä tilan järjestystä kierroksella. Esimerkiksi D5 kartalla tarkoittaa, että Opas 4 on pysähtynyt Linnan sisäpihalla viidentenä tilanaan.